

DIGESTORUM,

SEU

PANDECTARUM

PARS SECUNDA.

LIBER QUINTUS.

TIT. I.

DE JUDICIIS 1, ET UBI 2 QUISQUE AGERE,
VEL CONVENIRI DEBEAT.

De jurisdictione inter consentientes.

1. ULPIANUS lib. 2. ad Edictum.

Si se subjiciant aliqui jurisdictioni, & consentiant 3: inter consentientes cujusvis 4 judicis, qui tribunali præest 5, vel aliam jurisdictionem habet, est jurisdictio.

Quid sit consentire. 1. An requiratur consensus Prætoris. 2. De prorogatione judicis. 3. Qui, & ex quibus causis domum revocare possunt. 6. De causa cognitione, de cautione ab eo præstanda, qui domum revocat. 7. Ne prorogatio creditoribus obstet. 8. Qui multa dicenda jus habent.

2. IDEM lib. 3. ad Edictum.

Consensisse autem videntur, qui sciant se non esse subjectos jurisdictioni ejus, & in eum consentiant: ceterum, si putent ejus jurisdictionem esse, non erit ejus jurisdictio: error enim litigatorum (ut Julianus quoque lib. 1. Digestorum scribit) non habet consensum 6; aut si putaverunt alium esse Prætores pro alio, æque error non dedit jurisdictionem; aut si, cum restitisset quis ex litigatoribus, viribus præturæ compulsus est, nulla jurisdictio est.

§. 1. Convenire autem utrum inter privatos sufficit, an vero etiam ipsius Prætoris consensus necessarius (est?) Lex Julia judiciorum ait: Quo minus inter privatos conveniat; sufficit ergo privatorum consensus. Proinde si privati consentiant, Prætor autem ignoret consentire, & putat suam jurisdictionem, an Legi satisfactum sit, videndum est? & puto posse defendi, ejus esse jurisdictionem. §. 2. Si & judex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali jussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora, intra quæ jussus est litem dirimere, prorogari. §. 3. Legatis in eo, quod ante 7 legationem contraxerunt: item his, qui testimonii 8 causa evocati sunt, vel si qui judicandi causa accessit (sunt,) vel in provinciam destinati, revocandi domum suam jus datur: † Ei quoque, qui (ipse) provocavit 9, non imponitur necessitas intra tempora provocationis exercenda, Romæ, vel alio loco, ubi provocatio exercetur, aliis pulsantibus respondere; nam Celsus huic etiam domus revocationem dandam ait: quoniam ob aliam causam venerit; hæc Celsi sententia, & rationabilis est. † Nam & D. Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum, qui tutelæ (reddendæ) causa Romam erat a se evocatus, alterius tutelæ (causa) cujus causa non erat evocatus 10, non debere compelli judicium suscipere. † Idem Claudio Flaviano rescripsit, minorem viginti quinque annis, qui desiderat in integrum restitui adversus Asinianum, qui alterius negotii causa venerat, non esse Romæ audiendum. §. 4. Omnes autem isti domum revocant, si non ibi contraxerunt, ubi conveniuntur 11. † Ceterum, si contraxerunt ibi, revocandi jus non habent: exceptis Legatis, qui licet ibi contraxerunt, dummodo ante 12 legationem contraxerunt, non compelluntur se Romæ defendere,

TIT. I. (1. Lib. 3. C. tit. 1. ad fin. 11. (2. Lib. 3. C. 15. ad fin. 26. (3. l. 1. C. de jurisdict. (4. l. 74. §. 1. infr. h. t. (5. Adde l. 3. C. de jurisdict. (6. l. 15. supr. de jurisdict. l. 116. in fin. infr. de reg. jur. (7. §. 4. infr. hic. l. 19. in fin. infr. h. t. Nov. 123. c. 26. (8. l. 26. in fin. supr. quib. ex caus. major. (9. d. l. 26. in fin. l. 1. infr. eum, qui appellaverit. (10. l. 1. C. ubi de ratiociniis. (11. l. 19. §. 1. l. 36. §. 1. l. 45. in pr. infr. h. t. l. 54. in fin. supr. de procurat. l. 32. §. 9. supr. de recept. qui arbitr. l. 1. C. ubi de ratiociniis. Nov. 69. c. 1. (12. §. 3. supr. h. t.

TOM. I.

quamdiu legationis causa hic demorantur: quod & Julianus scribit, & D. Pius rescripsit. † Plane, si perfecta legatione subsistant, conveniendos eos D. Pius rescripsit. §. 5. Item si extra provinciam suam contraxerunt, licet non in Italia, quæstionis est, an Romæ conveniri possint? & Marcellus, in eo solo, privilegio eos uti domum revocandi, quod in civitate sua, vel certe intra provinciam contraxerunt; quod est verum. † Sed (&) si agant, compelluntur se adversus omnes defendere 13; non tamen, si injuriam suam perfequantur, vel furtum, vel damnum, quod nunc passi sunt: alioquin, (ut (&) Julianus eleganter ait) aut impune contumelias, & damnis adficiuntur; aut erit in potestate cujusque, pulsando eos, subjicere ipsos jurisdictioni, dum se vindicant. §. 6. Sed si dubitetur 14, utrum in ea quis causa sit, ut domum revocare possit, necne, ipse Prætor debet causa cognita statuere. Quod si constiterit, in ea eum esse causa, ut domum revocet, debet cavere in judicio fisci: statuente Prætores, in quem diem promittat. † Sed, utrum nuda cautione, an satisfato, Marcellus dubitat. Mihi videtur, sola promissione: quod & Mela scribit, alioquin compelletur judicium accipere, quam invenire eos, qui satis pro eo dent. §. 7. In omnibus autem, in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporali damno creditorum oportet 15. §. 8. His datur multa 16 dicenda jus, quibus publice judicium est, & non 17 aliis: nisi hoc specialiter eis permissum est.

De eo, qui latitat.

3. IDEM lib. 4. ad Edictum.

Non videtur frustrandæ actionis causa latitare, qui præsens suscipere judicium non compellitur.

De parente, & liberis in potestate.

4. GAJUS lib. 1. ad Edictum provinciale.

Lis nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus 18: nisi ex castrensi peculio 19.

Qui in jus vocati venire debent.

5. ULPIANUS lib. 5. ad Edictum.

Si quis ex aliena jurisdictione ad Prætores vocetur, debet venire 20, ut & Pomponius & Vindius scripserunt; Prætoris est enim æstimare, an sua sit jurisdictio; vocati autem, non contemnere auctoritatem Prætoris: nam & Legati ceterique, qui revocandi domum jus habent, in ea sunt causa, ut in jus vocati veniant, privilegia sua allegaturi.

De cæco.

6. IDEM lib. 6. ad Edictum.

Cæcus judicandi officio fungitur.

Quo casu privilegium fori locum non habet.

7. IDEM lib. 7. ad Edictum.

Si quis, posteaquam in jus vocatus est, miles, vel alterius fori esse cœperit, in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus 21.

(13. d. l. 32. §. 9. supr. de recept. qui arbitr. l. 22. infr. h. t. (14. l. 5. in fin. infr. de legationib. (15. l. ult. in fin. C. qui bonis cedere. (16. v. l. 2. §. 1. supr. si quis in jus vocatus. l. ult. C. de modo multar. (17. l. 131. in fin. infr. de verb. sign. l. 2. 3. C. de modo multar. (18. l. 11. infr. h. t. l. 7. infr. de oblig. & act. l. 16. infr. de furtis. v. l. 7. infr. ad leg. Corn. de fals. l. 13. in fin. C. de transact. §. 6. Instit. de inutil. stipul. §. 12. Inst. de obligat. qua quasi ex delict. (19. l. 2. infr. ad SC. Macedon. l. 2. in pr. infr. de contrah. emt. adde l. 53. infr. h. t. l. 1. infr. ad leg. Jul. de annonæ. l. 20. in fin. C. de his, qui accusare. (20. l. 2. in pr. supr. si quis in jus vocatus (21. l. 30. infr. h. t. l. 19. in pr. supr. de jurisdict.

K 3

De

De constituto.

8. GAJUS lib. 2. ad Edictum provinciale.

Si 22 quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuerit, non 23 cogi eum ibi iudicium pati, ubi constituerit.

De insulis.

9. ULPIANUS lib. 9. ad Edictum.

Infulæ Italiæ, pars Italiæ sunt: & cuiusque provinciæ 24.

Quid sit desistere.

10. IDEM lib. 10. ad Edictum.

Desistisse 25 is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciat in totum: desistere enim est, de negotio abstinere, quod calumniandi animo instituerat. † Plane, si quis, cognita rei veritate 26, suum negotium deseruerit, nolens in lite improba perseverare, quam calumniæ causa non instituerat, is desistisse non videtur.

De arrogatione adversarii.

11. IDEM lib. 12. ad Edictum.

Si a me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego, solvi iudicium, Marcellus libro tertio Digestorum scribit; quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere 27.

Si Prætor unum ex pluribus iudicare vetet. 1. Qui iudicem dare. 2. Vel iudices dari possunt.

12. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

Cum Prætor unum ex pluribus iudicare vetat, ceteris id committere videtur. §. 1. Iudicem dare possunt, quibus (hoc) Lege, vel Constitutione, vel Senatusconsulto conceditur. Lege; sicut Proconsuli 28: is quoque, cui mandata est iurisdictio, iudicem dare potest 29: ut sunt Legati Proconsulum. Item hi, quibus id (more) concessum est, propter vim imperii: sicut Præfectus Urbis, ceterique Romæ Magistratus. §. 2. Non autem omnes iudices dari possunt ab his, qui iudicis dandi jus habent: quidam enim Lege impediuntur, ne iudices sint: quidam natura: quidam moribus. Natura, ut surdus, mutus, & perpetuo furiosus 30, & impubes: quia iudicio carent. Lege (impeditur), qui Senatu motus est 31. Moribus; feminæ 32, & servi: non quia non habent iudicium, sed quia receptum est, ut civilibus officiis non fungantur. §. 3. Qui possunt esse iudices, nihil interest, in potestate, an sui juris sint 33.

Quis actor intelligatur in iudiciis duplicibus.

13. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

In tribus (istis) iudiciis (familia erciscundæ, communi dividundo, & finium regundorum) quæritur, quis actor intelligatur; 34, quia par causa omnium videtur? Sed magis placuit eum videri actorem, qui ad iudicium provocasset 35.

14. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

Sed cum ambo ad iudicium provocant, forte res discerni solet.

Si quis litem suam fecerit.

15. IDEM lib. 21. ad Edictum.

Filiusfamilias iudex 36, si litem suam faciat, in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc in peculio fuit, cum sententiam dicebat. §. 1. Iudex tunc litem 37 suam facere intelligitur, cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit. Dolo malo autem videtur hoc facere, si evidens arguatur ejus vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: ut veram æstimationem litis præstare cogatur 38.

16. IDEM lib. 5. ad Edictum.

Julianus autem, in heredem iudicis, qui litem suam fecit, putat actionem competere: quæ sententia vera non 39 est, & a multis notata est.

Si iudex litigatori successerit.

17. IDEM lib. 22. ad Edictum.

Julianus ait; Si alter ex litigatoribus iudicem solum heredem, vel ex parte fecerit, alius iudex necessario sumendus est: quia iniquum est, aliquem suæ rei iudicem fieri 40.

Si iudex impeditus sit. 1. Utrum filiusfam. agere possit.

18. IDEM lib. 23. ad Edictum.

Si longius spatium intercessurum erit, quo minus iudex operam 41 possit dare, mutari eum jubet Prætor: hoc (est) si forte occupatio aliqua iudicem non patiatur operam iudicio dare, incidente infirmitate, vel necessaria profectio 42, vel rei suæ familiaris periculo. §. 1. Si filiusfamilias ex aliqua noxa, ex qua patri actio competit, velit experiri, ita demum permittimus (ei) agere, si non sit, qui patris nomine agat. 43 Nam & Juliano placet, si filiusfamilias legationis, vel studiorum gratia aberit, & vel furtum, vel damnum injuria passus sit, posse eum utili iudicio agere: ne, dum pater expectatur, impunita sint maleficia 44: quia pater venturus non est, vel, dum venit, se subtrahit is, qui noxam commisit. Unde ego semper probavi, ut si res non ex maleficio veniat, sed ex contractu, debeat filius agere utili iudicio: forte depositum repetens, vel mandati agens, vel pecuniam 45, quam credit, petens: si forte pater in provincia sit, ipse autem forte Romæ vel studiorum causa, vel alia iusta ex causa agat 46; ne, si ei non dederimus actionem, futurum sit, ut impune fraudem patiatur, & egestate Romæ laboret, viaticulo suo non recepto, quod ad sumtum pater ei destinaverat. Et finge Senatorem esse filiumfamilias, qui patrem habet in provincia, nonne augetur utilitas per dignitatem?

De foro heredis. 1. Et ejus, qui aliquid gessit per se.

2. Vel per servum. 3. Si quis alio loco solvere obligatus sit, quam ubi domicilium habeat.

19. IDEM lib. 60. ad Edictum.

Heres absens ibi defendendus est, ubi defunctus 47 debuit, & conveniendus, si ibi inveniat, nulloque suo proprio privilegio excusatur. §. 1. Si quis tutelam 48, vel curam, vel negotia, vel argentariam 49, vel quid aliud, unde obligatio oritur, certo loci administravit, & si ibi domicilium non habuit, ibi se debet defendere 50; & si non defendat, neque ibi domicilium habeat, bona possideri patietur. §. 2. Proinde & si merces vendit certo loci, vel disposuit, vel comparavit, videtur, nisi alio loci, ut defenderet, convenit, ibidem se defendere. † Numquid dicimus eum, qui a mercatore quid comparavit advona, vel ei vendidit, quem scit inde confestim profecturum 51, non oportet ibi bona possideri, sed domicilium sequi ejus? at si quis ab eo, qui tabernam, vel officinam certo loci conductam habuit, in ea causa est, ut illic conveniatur? quod magis habet rationem. Nam ubi sic venit, ut confestim discedat, quasi a viatore emtis, (vel eo, qui transvehatur,) vel eo, qui παραπλεῖ, id est, *praternavigat*, emit, durissimum est, quotquot locis quis navigans, vel iter faciens delatus est, tot locis se defendi. At si quo constitit, non dico jure domicilii, sed tabernulam, pergulam, horreum, armarium, officinam conduxit, ibique distraxit, egit, defendere se eo loci debet. §. 3. Apud Labeonem quæritur, si homo provincialis servum institorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat, quod cum eo servo contractum est, ita habendum 52, atque si cum domino contractum sit: quare ibi se debet defendere. §. 4. Illud sciendum est, eum, qui ita fuit obligatus, ut in Italia solveret, si in provincia habuit domicilium, utrobique posse conveniri, & hic, & ibi: & ita & Juliano, & multis aliis videtur.

Contrahere quomodo hic accipitur.

20. PAULUS lib. 58. ad Edictum.

Omnem obligationem pro contractu habendam, existimandam est: ut, ubicumque 53 aliquis obligetur, (&) contrahi videatur: quamvis (non) ex crediti causa debeatur.

De tempore ad solvendum concedendo.

21. ULPIANUS lib. 70. ad Edictum.

Si debitori meo velim actionem edere, probandam erit, si fateatur se debere, paratumque dicat solvere, audiendum eum, dandumque diem 54 cum competenti cautela ad solvendam pecuniam: neque enim magnum damnum est in mora modici temporis. † Modicum autem tempus hic intelligendum est, quod 55 post condemnationem reis indultum est.

(22. l. 33. in pr. infr. de donat. (23. Obl. l. 5. §. 1. infr. de constit. pecun. (24. Adde l. 30. infr. ad municipal. (25. l. 13. in pr. infr. ad SC. Turpill. (26. l. 15. in pr. infr. de jure fisci. l. 2. in pr. C. de abolit. (27. l. 4. supr. h. t. (28. l. 12. supr. de offic. procons. (29. Adde l. 81. infr. h. t. (30. l. 39. in pr. l. 46. infr. eod. (31. l. 2. supr. de senator. (32. l. 2. in pr. infr. de reg. jur. (33. l. 6. supr. de recept. qui arbit. l. 15. in pr. infr. h. t. (34. l. 2. §. 3. l. 44. §. 4. infr. famil. ercisc. (35. l. 29. infr. h. t. l. 2. in fin. infr. communi dividund. (36. §. 2. in fin. Inst. de oblig. quæ quasi ex delict. (37. in pr. Inst. d. t. (38. l. ult. C. de iudice, qui male iudicavit. (39. arg. §. pen. Inst. de perpet. & temporal. act. ex cip. l. 5. in pr. supr. de calumniat. (40. Tit. C. ne quis in sua causa iudicet.

(41. l. pen. in pr. infr. de vacat. muner. (42. l. 4. C. de pedan. iudicib. (43. l. 12. supr. de in jus vocand. (44. l. 51. §. ult. vers. quod si quis. infr. ad leg. Aquil. l. 70. §. ult. infr. de fidejuss. l. 6. C. de defensor. civit. (45. l. 17. infra de reb. cred. (46. Adde l. 7. §. 3. infr. de donat. (47. l. 34. infr. h. t. (48. l. 1. C. ubi de ratiociniis. (49. l. 4. §. ult. supr. de edendo. (50. l. 2. §. 4. supr. h. t. l. 54. in fin. supr. de procur. (51. l. un. C. de nundinis. (52. l. 24. §. 1. infr. h. t. (53. l. 21. infr. de oblig. & act. (54. l. 31. infr. de re iudic. §. 2. Inst. de offic. jud. (55. l. 2. 3. C. de usur. rei iudic.

De reconventionem, & si is agat, qui iudicium pati non cogitur.

22. PAULUS lib. 3. ad Plautium.

Qui non cogitur in aliquo loco iudicium pati, si ipse ibi agat, cogitur excipere actiones, & ad eundem iudicem mitti 56.

De eo, quod post iudicium acceptum accidit.

23. IDEM lib. 7. ad Plautium.

Non potest 57 videri in iudicium venisse id, quod post iudicium acceptum accidisset: ideoque alia interpellatione opus est.

De evocatis a Principe. 1. De Legatis, & si adversus Legatum actio ex debito. 2. Vel in rem postuletur.

24. IDEM lib. 17. ad Plautium.

Non alias in eos, quos Princeps evocavit, Romæ competit actio, quam si hoc tempore contraxerint. 58 §. 1. Legati ex delictis in Legatione commissis coguntur iudicium Romæ pati; si ipsi admiserunt, si servi eorum 59. §. 2. Sed si postulat in rem actio adversus Legatum, numquid danda sit, quoniam ex 60 præfenti possessione hæc actio est? Cassius respondit, sic servandum, ut, si subducatur ministerium ei, non sit concedenda actio: si vero ex multis servis de uno agatur, non sit inhibenda. Julianus, sine distinctione denegandam actionem: merito. Ideo enim non datur actio, ne ab officio suscepto legationis avocetur 61.

Si legatus contrahat.

25. JULIANUS lib. 1. Digestorum.

Si legationis tempore 62 quis servum, vel aliam rem emerit, aut ex alia causa possidere coeperit, non inique cogitur ejus nomine iudicium accipere. Aliter enim potestas dabitur Legatis sub hac specie res alienas domum auferendi.

Si Legatus hereditatem adeat.

26. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

De eo autem, qui adit hereditatem, Cassius scribit, quamvis Romæ adierit hereditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio 63: & hoc verum est. Sed nec legatariis datur actio: sed, nisi fatisset, mittuntur in possessionem rerum hereditariarum, quod & in hereditariis creditoribus dicendum est.

27. JULIANUS lib. 1. Digestorum.

Quid enim prohibet, legatum publico munere fungi, & actorem custodia causa in possessione rerum hereditariarum esse?

64. Si Legatus fideicommissariam hereditatem acceperit. 1. Vel restituerit. 2. An Legatus jurare. 3. Vel damni infecti cavere cogatur. 4. Si dies actionis exitura est. 5. Si quis filium, & uxorem prægnantem reliquerit.

28. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

Sed & si restituatur ei hereditas ex Trebelliano, actio in eum non dabitur: si sive sponte, si coactus 65 heres eam adierit. Commodius est enim, reddi quidem ei hereditatem, perinde autem habendum, ac si ipse adisset hereditatem. §. 1. Contra si Legatus tempore legationis adierit, & restituerit, datur in fideicommissarium actio: nec exceptio Trebelliani obstat ex persona Legati; quia hoc Legati personale beneficium est. §. 2. Ex quibus autem causis 66 non cogitur Legatus iudicium accipere, nec jurare cogendus est, se dare non oportere: quia hoc iusjurandum in locum litis contestatæ succedit. §. 3. Adium nomine Legatus damni infecti promittere debet, aut vicinum mittere in possessionem 67. §. 4. Sed & si dies actionis exitura erit 68, causa cognita adversus eum iudicium Prætor dare debet, ut lis contestetur 69, ita ut in provinciam transferatur. §. 5. Si paterfamilias mortuus esset, relicto uno filio, & uxore prægnante, non recte filius a debitoribus partem dimidiam crediti petere potest, quamvis postea unus filius natus sit: quia poterant plures nasci; cum per rerum naturam certum fuerit unum nasci. Sed Sabinus, Cassius, partem quartam peti debuisse 70: quia incertum esset, an tres nascerentur: nec rerum naturam intuentem, in qua omnia certa essent, cum futura utique fierent: sed nostram inscientiam aspici debere.

Quis agat.

29. IDEM lib. 8. ad Plautium.

Qui appellat prior, agit.

Ubi iudicium finem accipit.

30. MARCELLUS lib. 1. Digestorum.

Ubi acceptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet. 71

Si ex pluribus petitoris heredibus unus egerit.

31. CELSUS lib. 27. Digestorum.

Si petitor plures heredes reliquerit, unusque eorum iudicio egerit, non erit verum totam rem, quæ in priore iudicio fuerit, deductam esse: nec enim quisquam alienam actionem in iudicium invito coherede perducere potest 72.

De tempore in persona iudicis subrogati tacite repetito.

32. ULPIANUS lib. 1. de Officio Consulibus.

Si iudex, cui certa tempora præstituta erant, decesserit, & alius in locum ejus datus fuerit, tanta ex integro 73 tempora in persona ejus præstituta intelligemus, quamvis Magistratus nominatim hoc in sequentis datione non expresserit; ita tamen ut legitimum 74 tempus non excedat.

Quidnam sit in iudicem consentire.

33. MODESTINUS lib. 3. Regularum.

Non videtur in iudicem consentire, qui edi sibi genus apud eundem iudicem desiderat actionis.

De foro heredis.

34. JAVOLENUS lib. 15. ex Cassio.

Si is, qui Romæ iudicium acceperat, decessit, heres ejus, quamvis domicilium trans mare habeat, Romæ tamen defendi debet: quia succedit in ejus locum, a quo heres relictus est 75.

Differentia inter iudicium, & fideiussionem.

35. IDEM lib. 10. Epistolarum.

Non quemadmodum fideiussoris obligatio in pendentem potest esse, (&) vel in futurum concipi: ita iudicium in pendentem potest esse, vel de 76 his rebus, quæ postea in obligationem adventuræ sunt: nam neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit 77; iudicium vero, antequam aliquid debeatur non posse.

Quibus ex causis cognitio differtur. 1. Quo casu Senator in provincia recte conveniunt.

36. CALLISTRATUS lib. 1. Cognitionum.

Interdum ex iustis causis, & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones; veluti, si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui Republicæ causa aberunt. Idque Divi Fratres in hæc verba rescripserunt: *Humanum est propter fortuitos casus dilationem accipi: veluti quod pater litigator filium, vel filiam, vel uxor virum, vel filius parentem amisit: & in similibus causis cognitionem ad aliquem modum 78 sustineri.* §. 1. Senator si negotiis alienis se obtulerit in provincia, non debet iudicium recusare negotiorum gestorum: sed actionem eum excipere oportere, Julianus respondit: cum 79 sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.

De concursu iudicii possessorii, & petitorii.

37. IDEM lib. 5. Cognitionum.

Si de vi, & possessione queratur, prius cognoscendum 80 de vi 81, quam de proprietate rei, Divus Hadrianus *πρὸς τὸν Θεοδώρον*. id est, *communi, seu Republicæ Thessalorum*, (Græce) rescripsit.

Ubi peti, & dari legatum debet.

38. LICINIUS RUFINUS lib. 4. Regularum.

Quod legatur, siquidem per personalem actionem exigetur, ibi dari debet, ubi est 82: nisi (si) dolo malo heredis subductum fuerit 83: tunc enim ibi dari debet, ubi petitur 84. † Præterea quod pondere, aut numero, aut mensura continetur, ibi dari debet, ubi petitur: nisi (si) adjectum fuerit, *centum modios ex illo horreo, aut vini amphoras ex illo dolio*. † Si autem per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi peti debet, ubi res est 85. Et, si mobilis sit res, ad exhibendum agi cum herede poterit, ut exhibeat rem 86: sic enim vindicari a legatario poterit.

(56. L. 11. §. 1. supr. de iurisd. l. 14. C. de sentent. & interlocut. Nov. 96. c. 2. Nov. 123. c. 25. (57. v. l. 35. infr. h. t. (58. l. 2. §. 4. supr. eod. (59. l. 19. §. 3. supr. eod. (60. l. un. C. de alienat. iudic. mutand. (61. l. 26. l. 27. infr. h. t. (62. l. 28. §. 3. infr. eod. (63. l. 24. in fin. supr. eod. (64. l. 5. in pr. inf. ut in possess. legator. (65. v. l. 4. infr. ad SC. Trebell. (66. l. 35. in fin. infr. de iurejur. (67. l. 26. l. 27. supr. h. t. (68. l. 3. in pr. supr. de feriis. l. 13. §. pen. supr. de recept. qui arbit. (69. v. l. 12. supr. de procur. (70. l. 3. in fin. infr. si pars heredit. l. 36. infr. de solution.

(71. l. 7. supr. h. t. (72. v. l. 73. infr. de re iudic. (73. v. l. 15. infr. de verb. oblig. (74. l. 13. §. 1. C. h. t. (75. l. 19. in pr. supr. eod. (76. Immo vide l. 76. §. 1. infr. de verb. oblig. (77. l. 50. in fin. pr. infr. de peculio. l. 6. in fin. infr. de fideiuss. (78. Nov. 115. c. 5. §. 1. vers. sancimus. (79. l. 7. §. 1. in fin. supr. qui satisd. cog. (80. l. 5. §. 1. infr. l. 7. C. ad leg. Jul. de vi publ. (81. Immo vide l. 1. C. de appellat. (82. l. un. C. ubi fideicom. (83. l. 12. §. 1. infr. depositi. l. 47. in pr. infr. de legat. 1. (84. d. l. 47. §. 1. infr. de legat. 1. l. 1. infr. de annuis legat. (85. l. ult. C. ubi in rem actio. l. 2. infr. de iurisd. (86. l. 2. in fin. infr. de tritico, vino.

De iudice furioso. 1. Si legatus fidejusserit.

39. PAPINIANUS lib. 3. Quæstionum.

Cum furiosus iudex 87 addicitur 88, non ideo minus iudicium erit, quod hodie non potest iudicare: ut scilicet suæ mentis effectus, quod sententiæ dixerit, ratum sit: neque enim in addicendo præsentia, vel scientia iudicis necessaria est. §. 1. Qui legationis causa Romam venit, ex qualibet causa fidei iurare potest: cum privilegio suo, cum sit in Italia contractum, uti non potest 89.

De officio iudicis.

40. IDEM lib. 4. Quæstionum.

Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subicitur juris necessitati 90. §. 1. Iudex, si quid adversus legis præceptum in iudicando, dolo malo prætermiserit, legem offendit.

Quibus ex causis ante diem solutionis cautio præstatur.

41. IDEM lib. 11. Quæstionum.

In omnibus bonæ fidei iudiciis, cum nondum dies præstandæ pecuniæ venit, si agat aliquis ad interponendam cautionem 91, ex iusta causa condemnatio fit.

Si dos a Legato petatur.

42. IDEM lib. 24. Quæstionum.

Si uxor a Legato Romæ diverterit, dotis nomine defendendum Romæ virum, responsum est.

De foro ejus, qui moram fecit.

43. IDEM lib. 27. Quæstionum.

Eum, qui insulam Capuæ (feri) certo tempore stipulatus est, eo finito, quocumque loco 92 agere posse in id, quod interit, constat.

Si ex pluribus reis, quidam Reipub. causa abesse cæperint

1. De Servo.

44. IDEM l. 2. Responsorum.

Non idcirco iudicis officium impeditur, quod quidam ex tutoribus post litem adversus omnes inchoatam Reipublicæ causa abesse cæperunt: cum præsentium, & eorum, qui non defenduntur, administratio discerni, & æstimari possit. §. 1. Cum postea servus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolvi debitorem oportet. Quæ res domino quandoque propriam litem inferenti non obstabit.

De foro argentarii, tutoris, 1. Vel curatoris.

45. IDEM lib. 3. Responsorum.

Argentarium 93, ubi contractum est, conveniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa, dari, ut ex provincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit. §. 1. Nomine puellæ tutoribus in provincia condemnatis, curatores (puellæ) iudicatum Romæ facere coguntur, ubi mutuam pecuniam mater accepit, cui filia heres extitit 94.

Si iudex furere cæperit.

46. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Iudex datus, in eodem officio permanet, licet furere cæperit 95: quia recte ab initio iudex addictus est. Sed iudicandi necessitatem morbus fonticus 96 remittit 97: ergo mutari debet.

An iudex dandus sit, quem altera pars petit.

47. CALLISTRATUS lib. 1. Quæstionum.

Observandum est, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petat (id enim iniqui exempli esse, Divus Hadrianus rescripsit;) nisi hoc specialiter a Principe ad verecundiam petiti iudicis respiciente, permittetur.

Ne Magistratus litiget.

48. PAULUS lib. 2. Responsorum.

Pars literarum Divi Hadriani: Τὸς ἀρχοντας ἐν τῷ ἀρχιστρίβωνι ἐνιαυτῷ, μὴ (τε) εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε διακόπων, μήτε φερόνων μήτε περὶ τῶν ἐπιτροπῶν, ἢ κερὰς αἰν, κερὰς αἰν. Ἐπειδὴν (δέ) ἐξήκει ἡ ἀρχὴ. Ἐὰν αὐτοῖς ὁρῶς τὸς φερόνας, ἔ (ποῖς) φερόσι ὁρῶς αὐτοῖς. εἰσαγωγίμους αἰ-αι τὰς δίκας, Id est, Magistratus, quo anno cum imperio sunt, neque propriam, neque eorum, quorum tutelam, vel curam gerunt, causam in iudicio, vel agendo, vel defendendo sustinento. Simul ac vero magistratus dies exierit, non ipsis tantum

adversus reos suos, sed etiam aliis adversus ipsos litem intentare jus fasque esto.

De foro venditoris. 1. Si Præses, qui iudicem dedit, successorem acceperit.

49. IDEM lib. 3. Responsorum.

Venditor ab emtore denunciatus, ut eum evictionis nomine defenderet, dicit se privilegium habere sui iudicis. Quæritur, an possit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitoem, & emtorem cæpta est, ad suum iudicem revocare? Paulus respondit venditorem emtoris iudicem sequi solere 98. §. 1. Iudices a Præside dati, solent etiam in tempus successorum ejus durare 99, & cogi pronunciare: easque sententias servari. In eundem sensum etiam Scævola respondit.

Ubi peti, ac solvi debet fideicommissum.

50. ULPIANUS lib. 6. Fideicommissorum.

Si fideicommissum ab aliquo petatur, isque dicat alibi 100 esse majorem partem hereditatis, non erit ad præstationem compellendus. Et ita multis Constitutionibus cavetur, ut ibi petatur fideicommissum, ubi major pars hereditatis est: nisi (si) probetur, eo loco voluisse testatorem fideicommissum præstari, ubi petitur. §. 1. Tractatum est de ære alieno, si in ea provincia, ubi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni, an, quasi major pars alibi esset, præscriptio locum haberet? Sed (&) hic placuit, nihil facere æris alieni nomen: cum non loci sit æs alienum, sed universarum facultatum. Æs enim alienum, patrimonium totum imminuere, constitit, non certi loci facultates. † Quid tamen, si forte certis oneribus destinatum sit id patrimonium; utputa alimentis præstandis, quæ Romæ præstari paterfamilias iusserat, vel tributis, vel quibusdam aliis inexcusabilibus oneribus: an possit præscriptio locum habere? Hic putem iustius dici, locum habere. §. 2. Sed & rescriptum est, ut illic fideicommissum petatur, ubi 101 domicilium heres habet. Quotiens autem cæpit quis fideicommissum solvere, non potest hac præscriptione uti.

51. MARCIANUS lib. 8. Institutionum.

Quamvis ad eum hereditas fuerit devoluta, qui domicilium in provincia habet. Sed & Divi Severus, & Antoninus rescripserunt, si consenserit fideicommissarius alio loco dare, necesse habere secundum consensum dare, ubi consenserit.

1. De tesseris frumentariis. 2. De viris clarissimis fideicommissariis.

3. Si res per fideicommissum relicta, ibi sit, ubi petitur.

4. Si satis de fideicommisso petatur.

52. ULPIANUS lib. 6. Fideicommissorum.

Sed & si suscepit actionem fideicommissi, & aliis defensionibus usus, hanc omisit, postea, quamvis ante sententiam, reverti ad hanc defensionem non potest 102. §. 1. Si libertis suis tesseris frumentariis 103 emi voluerit, quamvis major pars hereditatis in provincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solvi, dicendum est: cum apparet 104 id testatorem sensisse ex genere comparationis. §. 2. Sed & si proponas, quibusdam Clarissimis viris argenti, vel auri pondo relicta, & sit sufficiens ad hujusmodi fideicommissa Romæ patrimonium, licet major pars totius patrimonii in provincia sit, dici oportet, Romæ esse præstandum; nec enim verisimile est 105, testatorem, qui honorem 106 habitum voluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommissa in provincia præstari voluisse. §. 3. Si ea res, quæ per fideicommissum relicta est, eo loci sit, dicendum est, non debere præscribi ei, qui petit, quasi major pars hereditatis alibi sit 107. §. 4. Sed si non fideicommissum petatur eo loci, sed fideicommissio satis, videndum est, an hæc præscriptio locum habeat? & non puto habere. Quinimo, & si nihil sit eo loci, attamen jubendum satisfacere: quid enim veretur, cum, si satis non dederit, mittatur adversarius in possessionem fideicommissi servandi causa.

Quibus ex causis adversus dominos Servis consistere licet.

53. HERMOGENIANUS lib. 1. Juris Epitomarum.

Vix certis ex causis 108 adversus dominos servis consistere permittitur. Id est, si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseverant 109: item, arctioris

(87. l. 12. §. 2. supr. h. t. (88. l. 46. infr. eod. (89. l. 2. §. 4. supr. eod. (90. l. 1. c. quomodo & quando iudex. (91. v. l. 38. in pr. pro socio. (92. l. 19. in fin. supr. h. t. (93. d. l. 19. §. 1. l. 4. §. ult. supr. de edendo. (94. l. 34. supr. h. t. (95. l. 2. supr. de statu homin. (96. l. 60. infr. de re iudicat. l. 113. infr. de verb. sign. (97. l. 12. §. 2. supr. h. t. (98. l. 1. c. ubi in rem actio. (99. Immo vide l. 13. in fin. supr. de iurisd. (100. l. 52. §. 3. infr. h. t. (101. l. 29. §. 3. infr. de admin. & peric. tut. (102. l. 16. c. h. t. l. 4. c. de iurisd. l. ult. c. de except. Nov. 53. c. 3. (103. l. 49. §. 1. l. 87. in pr. infr. de legat. 2. (104. l. 47. in pr. infr. de legat. 1. (105. v. l. 12. §. 1. vers. qua sententia, infr. de usu & habitat. (106. l. 3. §. 2. in fin. infr. de legat. præstand. (107. l. 38. l. 50. supr. h. t. l. 47. l. 108. infr. de legat. 1. v. l. un. c. ubi fideicommiss. (108. l. 7. §. 2. infr. ad leg. Jul. majest. (109. l. 7. infr. ad leg. Cornel. de fals.

annonæ 110 pop. Romani, census etiam & falsæ monetæ criminis reos dominos detegere servis permissum est 111. Præterea fideicommissam libertatem ab his petent 112. † Sed (&) si quis suis nummis 113 redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseverent. † Liber etiam (esse) iustus, si rationes reddiderit, arbitrum 114 contra dominum, rationibus excutiendis, recte petet 115. † Sed & si quis fidem alicujus elegerit, ut nummis ejus redimatur, atque his solutis manumittatur, nec ille oblatam pecuniam suscipere velle dicat, contractus fidem detegendi servo potestas tributa est.

De præjudicio.

54. PAULUS lib. 1. Sententiarum.

Per minorem causam majori cognitioni præjudicium fieri non oportet 116: major enim quæstio minorem causam ad se trahit.

De edictis, quibus vocantur absentes.

55. IDEM lib. singulari de Officio Adfessorum.

Edictum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum 117 connumerari debet. Plane, licet (omnis) ab antecessore numerus finitus sit, solet successor unum edictum dare.

Qui possit rem in judicium deducere.

56. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Licet verum procuratorem in judicio rem deducere verissimum est; tamen, & si quis, cum procurator non esset, litem sit contestatus, deinde ratum dominus habuerit, videtur retro res in judicium recte deducta 118.

Si filiusfam. conveniatur.

57. IDEM lib. 41. ad Sabinum.

Tam ex contractibus, quam ex delictis in filiumfamilias competit actio 119: sed, filio mortuo post litis contestationem, transfertur judicium in patrem 120, dumtaxat de peculio, & quod in rem ejus versum est. Certe si, quasi procurator alicujus, filiumfamilias judicium acceperit, mortuo eo 121, in eum, quem defenderit, transactio, vel judicium datur.

Quibus modis judicium solvitur, & de evocationibus.

58. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Judicium 122 solvitur vetante eo, qui judicare jusserat; vel etiam eo, qui majus imperium in eadem jurisdictione habet, vel etiam, si ipse iudex ejusdem imperii esse cœperit, cujus erat, qui judicare jussit.

Ubi judicandum est.

59. ULPIANUS lib. 51. ad Sabinum.

SI locus in iudicando non est comprehensus, videtur eo loco judicare jussisse, quo solet judicari sine incommodo litigantium.

De officio judicis subrogati.

60. PAULUS lib. 14. ad Sabinum.

Mortuo iudice, quod eum judicare oportuerat, idem eum, qui subditus est, sequi oportet.

Quid in judicium venire intelligatur.

1. De latrunculatore.

61. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Solemus quidem dicere, id venire in judicium, de quo 123 actum est inter litigantes; sed Celsus ait, periculose (esse) ex persona rei hoc metiri, qui semper, ne condemnetur, hoc dicet, non convenisse 124. Quid ergo? melius est dicere, id venire in judicium, non de quo actum est, ut veniret, sed id non venire, de quo nominatim actum est, ne veniret. §. 1. Latrunculator de re pecuniaria judicare non potest.

Actoris, & rei distinctio.

62. IDEM lib. 39. ad Edictum.

Inter litigantes non aliter lis expediri potest, quam si alter petitor, alter possessor sit: esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur 125.

Quid sit recte defendi.

63. IDEM lib. 49. ad Edictum.

Recte defendi 126, hoc est, judicium accipere vel per se, vel per alium: sed cum 127 satisfactione. Nec ille videtur defendi, qui, quod iudicatum est, non solvit.

De æstimatione. De prædone. 1. Judicatum solvi.

64. IDEM lib. 1. Disputationum.

Non ab iudice doli æstimatio ex eo, quod interest, fit, sed ex eo, quod in litem iuratur. Denique & prædoni depositi 128, & commodati 129, ob eam causam competere actionem, non dubitatur. §. 1. Si quis alio iudicio acturus, iudicatum solvi satis acceperit, deinde 130 & (in) alio iudicio agat, non committetur stipulatio: quia de alia re cautum videtur 131.

Ubi dos repetitur.

65. IDEM lib. 34. ad Edictum.

Exigere dotem mulier debet illic, ubi maritus domicilium habuit, non ubi instrumentum dotale conscriptum est: nec enim id genus contractus 132 est, ut eum locum spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est, quam eum, in cujus domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonii erat reditura.

De intentione ambigua.

66. IDEM lib. 2. Disputationum.

Si quis intentione ambigua, vel oratione usus sit, id, quod utilius ei est 133, accipiendum est 134.

Si quis dicat se suis nummis redemptum.

67. IDEM lib. 6. Disputationum.

Qui se dicit suis 135 nummis redemptum, si hoc probaverit, exinde liber erit, ex quo redemptus est: quia Constitutio non liberum pronunciarum præcipit, sed restitui ei libertatem jubet. Proinde compellendus erit manumittere eum, qui se suis nummis redemit. † Sed (&) si latitet, exempla Senatufconsultorum ad fideicommissam libertatem pertinentium (debere) induci oportet.

De edicto peremptorio.

68. IDEM lib. 8. Disputationum.

Ad peremptorium 136 edictum hoc ordine venit: ut primo quis petat post absentiam adversarii edictum primum; mox alterum.

69. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

Per intervallum non minus 137 decem 138 dierum.

70. IDEM lib. 8. Disputationum.

Et tertium 139: quibus propositis, tunc peremptorium impetret. Quod inde hoc nomen sumsit, quod perimeret disceptationem, hoc est, ultra non pateretur adversarium tergiversari.

71. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

In peremptorio autem comminatur is, qui Edictum dedit, etiam absente diversa parte cogniturum se, & pronunciatum.

72. IDEM lib. 8. Disputationum.

Nonnumquam autem hoc edictum post tot numero edicta, quæ præcesserint, datur: nonnumquam post unum, vel alterum: nonnumquam statim, quod appellatur unum pro omnibus 140. † Hoc autem æstimare oportet eum, qui jus dixit: (&) pro 141 conditione causæ, vel personæ, vel temporis, ita ordinem edictorum, vel compendium moderare.

De absente citando post Edictum peremptorium, & sententia ferenda. 1. De absentia ejus, qui Edictum peremptorium impetravit.

2. An condemnatus ex peremptorio possit appellare.

73. IDEM lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

Et post edictum peremptorium impetratum, cum dies ejus supervenerit, tunc absens citari debet: &, si responderit, si non responderit, agatur causa, & pronuncietur: non utique secundum præsentem, sed interdum 142 vel absens, si bonam causam habuit, vincet. §. 1. Quod si is, qui edictum peremptorium impetravit, absit die cognitionis, is vero, adversus quem impe-

(110. l. 13. in fin. infr. de accusat. l. 1. infr. ad leg. Jul. de annonæ. (111. l. 2. C. pro quib. caus. servi. (112. l. 9. supr. de in jus vocand. l. 44. infr. de fideicom. libert. (113. l. 4. l. 5. infr. de manumiss. (114. l. 47. §. 2. infr. de fideicom. libert. l. 1. §. 7. infr. si is, qui testam. liber. (115. l. 50. infr. de condit. & demonstr. (116. v. l. 16. infr. de except. (117. l. 68. 69. 70. infr. h. t. (118. v. l. 12. in fin. infr. de solution. (119. l. 39. infr. de oblig. & act. (120. l. 1. C. ne filius pro patre. §. 10. Inst. de act. (121. v. l. 2. infr. qua sentent. sine appell. (122. l. 12. in pr. supr. h. t. (123. l. 21. §. 6. supr. de recept. qui arbitr. (124. l. 83. §. 1. infr. de verb. oblig. (125. l. 13. supr. h. t. l. 1. §. 3. infr. uti possidetis. §. 4. Inst. de interd. d. c. t. r. a. t. u. m.

(126. l. 21. in fin. supr. ex quib. caus. major. l. 33. §. 1. infr. de reb. auct. jud. possid. (127. l. 5. §. 3. infr. judicat. solvi. (128. l. 1. §. 39. infr. depositi. (129. l. 3. §. 2. l. 15. l. 16. infr. commodati. (130. l. 3. in pr. infr. judicat. solvi. (131. l. 13. in fin. infr. d. t. (132. Vide tamen l. 23. infr. de reg. jur. (133. l. 83. §. 1. infr. de verb. oblig. (134. Immo vide l. 39. supr. de pactis. l. 38. §. 18. infr. de verb. oblig. (135. l. 4. infr. de manumiss. (136. l. 70. infr. h. t. (137. l. 13. §. 2. C. eod. (138. Mutatum Nov. 112. c. 3. in pr. vers. si vero. (139. l. 55. supr. h. t. (140. l. 53. §. 1. infr. de re judic. l. 8. C. quomodo & quando iudex. (141. l. 4. §. 1. in fin. infr. de incend. ruin. naufrag. (142. l. 13. §. 2. C. h. t.

tratum est, adfit, tum circumducendum erit edictum peremptorium: neque causa cognoscetur, nec secundum presentem pronuncietur. §. 2. Circumducto edicto videamus, an amplius reus conveniri possit: an vero salva quidem lis est, verum instantia tantum edicti perit? Et magis est, ut instantia tantum perierit, ex integro autem litigari possit. §. 3. Sciendum (est), ex peremptorio absentem condemnatum, si appellet, non esse audiendum; si modo 143 per contumaciam defuit: si minus, audietur.

De qua re pronunciare iudex cogitur: 1. Aut potest.

2. *Si quis mortuum debitorem defenderit.*

74. JULIANUS lib. 5. Digestorum.

De qua re cognoverit iudex, pronunciare quoque cogendus erit. 144 §. 1. Iudex, qui usque ad summam certam iudicare iussus est, etiam de re majori iudicare potest, si inter litigatores conveniat. 145 §. 2. Cum absentem defendere vellem, iudicium, mortuo eo, accepi, & condemnatus solvi. Quæsitum est an heres liberaretur: item, quæ actio (mihi) adversus eum competeret? Respondi, iudicium, quod jam mortuo debitore per defensorem ejus accipitur, nullum esse 146; & ideo heredem non liberari: defensorem autem, si ex causa iudicati solverit, repetere quidem non posse, negotiorum tamen gestorum ei actionem competere adversus heredem, qui (sane) exceptione doli mali tueri se possit, si ab actore conveniatur.

De officio executoris a Prætoribus dati.

75. IDEM lib. 36. Digestorum.

Si Prætor iusserit eum, a quo debitum petebatur, adesse, & ordine edictorum peracto, pronunciaverit absentem debere: non utique iudex, qui de iudicato cognoscit, debet de Prætoris sententia cognoscere: alioquin litoria 147 erunt huiusmodi edicta, & decreta Prætorum. *Marcellus notat*: Si per dolum sciens falso 148 aliquid allegavit, & hoc (modo) consecutum (eum) sententia Prætoris liquido fuerit adprobatum, existimo debere iudicem querelam rei admittere. *Paulus notat*: Si autem morbo impeditus 149, aut Reipublicæ causa avocatus, adesse non potuit reus, puto vel actionem iudicati eo casu in eum denegandam, vel exequi Prætorum ita iudicatum non debere.

An mutatione iudicium singulorum mutetur iudicium.

76. ALFENUS lib. 6. Digestorum.

Proponebatur, ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullis causa audita excusatos esse, inque eorum locum alios esse sumtos, & quærebatur, singulorum iudicium mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset? Respondi, non modo si unus, aut alter, sed si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eandem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere. Neque in hoc solum evenire, ut partibus commutatis eadem res existimaretur, sed & in multis ceteris rebus: nam & *legionem* eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alii sublecti essent; & *populum* eundem 150 hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc viveret: itemque *navem*, si adeo sæpe 151 resecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret, quæ non nova fuisset, nihilominus eandem navem esse existimari. Quod si quis putaret, partibus commutatis aliam rem fieri, fore, ut ex ejus ratione nos ipsi non iidem essemus, qui abhinc anno fuisset: propterea quod, ut Philosophi dicerent, ex quibus particulis minimis confisteremus, hæc quotidie ex nostro corpore decederent, aliæque extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter, cujus rei species eadem confisteret, rem quoque eandem esse existimari.

De patre, & filio.

77. AFRICANUS lib. 3. Quæstionum.

In privatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest. 152

78. PAULUS lib. 16. ad Plautium.

Quipe iudicare manus publicum est. 153

De pœna temere vocantis in jus. 1. De quibus præfides consuli, & respondere debent.

79. ULPIANUS lib. 5. de Officio Proconsulis.

Eum, quem temere adversarium (suum) in iudicium vocasse constitit, viatica, litisque 154 sumtus adversario suo reddere oportebit. 155 §. 1. Iudicibus de iure dubitantibus Præfides respondere solent: de facto consulentibus 156 non debent Præfides consilium impertire, verum jubere eos, prout religio suggerit, sententiam proferre: hæc enim res nonnumquam infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit.

Si in iudicis nomine erratum sit.

80. POMPONIUS lib. 2. ad Sabinum.

Si in iudicis nomine, pronomine erratum est, Servius respondit, si ex conventionione litigatorum is iudex adductus 157 esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent. 158

Qui iudices esse non possunt.

81. ULPIANUS lib. 5. Opiniorum.

Qui neque iurisdictioni præest, neque a Principe potestate aliqua præditus (est), neque ab eo 159, qui ius dandorum iudicum habet, datus est, nec ex compromisso 160 sumtus, vel ex aliqua Lege confirmatus est, iudex esse non potuit. 161

De viatore vice arbitri dando.

82. IDEM lib. 1. de officio Consulibus.

Nonnumquam solent magistratus populi Romani viatorem nominatim vice arbitri dare, quod raro, & nonnisi re urgente faciendum est.

TIT. II.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. I.

Quibus competit hæc querela.

1. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Sciendum est, frequentes esse inofficiosi querelas: omnibus enim, tam parentibus, quam liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim proprii, qui sunt ultra fratrem 2, melius facerent, si se sumtibus inanibus non vexarent, cum obtinere spem non haberent.

Color hujus querelæ.

2. MARCIANUS lib. 4. Institutionum.

Hoc colore 3 inofficioso testamento agitur, quasi non sanæ 4 mentis fuerunt, ut testamentum ordinarent. Et hoc dicitur, non quasi vere furiosus, vel demens testatus sit; sed recte quidem fecit testamentum, sed non ex officio pietatis. Nam si vere furiosus esset, vel demens 5, nullum est testamentum.

Quid sit dicere inofficiosum testamentum.

3. MARCELLUS lib. 3. Digestorum.

Inofficiosum testamentum dicere hoc est, allegare 6, quare exheredari, vel præteriri non debuerit: quod plerumque accidit, cum falso parentes instimulati liberos suos vel exheredant, vel prætereunt.

Ratio hujus querelæ.

4. GAJUS lib. singulari ad legem Glitiam.

Non est enim consentiendum parentibus 7, (qui) injuriam adversus liberos suos testamento inducunt: quod plerumque faciunt, maligne circa sanguinem suum inferentes iudicium, novercalibus delinimentis instigationibusve corrupti.

De descendens ex feminis. 1. Definitio,

& color hujus querelæ.

5. MARCELLUS lib. 3. Digestorum.

Nam & his, qui non ex masculis descendunt, facultas est agendi: cum & de matris testamento agant, & obtinere assidue soleant. §. 1. Hujus autem verbi *de inofficioso* vis illa (ut dixi) est, docere immerentem se 8, & ideo & indigne præteritum, vel etiam exheredatione summotum: resque illo colore defenditur apud

(154. l. 1. §. 1. infr. de vacat. muner. (155. v. l. 4. C. de fruct. & lit. expens. (156. l. 3. §. idem. infr. de testib. (157. l. 39. in pr. l. 46. supr. h. t. l. 30. in fin. infr. fam. l. 4. in fin. infr. de eo, quod certo loco l. 59. §. ult. infr. ad SC. Trebell. (158. l. 15. supr. de jurisdiction. (159. l. 12. §. 1. supr. h. t. (160. l. 23. in prin. infr. de appellationib. (161. v. l. 3. C. de jurisd.

TIT. II. (1. Lib. 3. C. 28. Inst. 2. 18. (2. l. 21. C. h. t. §. 1. Inst. eod. (3. l. 5. in fin. infr. eod. (4. d. l. 5. in fin. l. 19. vers. secundum quod infr. eod. (5. l. 16. §. 1. l. 18. infr. qui testam. facere poss. (6. l. 5. §. 1. infr. h. t. (7. Adde l. 3. §. 1. infr. de SC. Sillan. (8. l. 28. C. h. t. Vide tamen l. 30. in pr. l. 34. C. eod. & Nov. 115. C. 3. in pr. & §. ult. circa fin.

(143. l. 23. §. fin. infr. de appellat. (144. l. 13. §. fin. infr. de vacat. muner. (145. l. 28. infr. ad municipal. (146. l. 2. infr. quæ sentent. sine appell. (147. l. ult. in fin. infr. ne quid in loco publ. (148. l. 1. C. si ex falsis instrum. (149. l. 53. §. pen. l. 60. infr. de re judic. (150. Adde l. 7. §. ult. supr. quod cujuscumque univers. l. 22. infr. de legat. 1. (151. v. l. 10. §. 7. infr. quib. mod. ususfr. amitt. l. 83. §. 5. in fin. infr. de verb. oblig. l. 98. §. ult. infr. de solution. l. 65. §. fin. infr. de legat. 1. (152. Vide tamen l. 10. supr. de jurisd. (153. l. 2. in pr. infr. de reg. jur.

Judicem, ut videatur ille quasi non sanæ mentis fuisse, cum testamentum inique ordinaret.

De posthumo 1. *De eo, qui non vocatur ad legitimam successionem*. 2. *De herede*.

6. ULPIANUS lib. 14 ad Edictum.

Posthumus inofficiosum testamentum potest dicere eorum, quibus suus heres, vel legitimus potuisset fieri, si in utero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum: quia & horum ab intestato potuit bonorum possessionem accipere. Quid ergo? eis imputatur, cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud Judicem potest impetrare: non enim interdicitur testamenti factio. Hoc plane ei imputare potest, cur eum heredem non scripserit: potuit enim scriptus heres in possessionem mitti ex clausula de ventre in possessionem mittendo 10; item natus, secundum tabulas haberet. 11. † Simili modo & eum, qui post testamentum matris factum, exfecto ventre, extractus est 12, posse queri dico. §. 1. Si quis ex his personis, quæ ad successionem ab intestato non admittuntur, de inofficio egerit (nemo enim eum repellit), & casu obtinuerit, non ei proit victoria, sed his, qui habent ab intestato successionem: nam intestatum patremfamilias facit. §. 2. si quis, instituta accusatione inofficiosi decesserit: an ad heredem suum querelam transferat? Papinianus respondit, (quod & quibusdam Rescriptis significatur,) si post agnitam bonorum possessionem decesserit, esse successionem accusationis. Et si non sit petita bonorum possessio, jam tamen cœpta controversia, vel preparata 13: vel si, cum venit ad movendam inofficiosi querelam, decessit, puto ad heredem transire.

7. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus judiciis.

Quemadmodum preparasse litem quis videatur, ut possit transmitti actionem, videamus? Et ponamus in potestate fuisse eum, ut neque bonorum possessio ei necessaria, & aditio hereditatis supervacua sit, is, si comminatus tantum accusationem fuerit, vel usque ad denunciationem, vel libelli dationem processerit, ad heredem suum accusationem transmittet: Idque Divus Pius de libelli datione, & denunciatione rescripsit. † Quid ergo, si in potestate non fuerit? an ad heredem actionem transmittat? Et recte videtur litem preparasse, si ea fecerit, quorum supra mentionem habuimus.

An pater nomine filii queri possit. 1. *Si quis litem dereliquerit*. 2. *De institutione Imperatoris*. 3. *De testamento Veterani*. 4. *Vel militis*. 5. *De pupillar. substitutione*. 6. *De donatione quarta partis*. 7. *De impubere, cui pater pupillariter substituit*. 8. *An partem faciat, qui non queritur*. 9. *Quæ minuunt quartam*. 10. *De eo, qui agnovit judicium defuncti*. 11. *De eo, qui institutus est, & damnatus restituere*. 12. *Si testamentum dicatur irritum, vel ruptum, & inofficiosum*. 13. *Si exheredatus possideat hereditatem*. 14. *Pena actoris succumbentis*. 15. *De quarta ex constitutione D. Pii*. 16. *De effectu sententiæ contra testamentum*.

8. Ulpianus lib. 14. ad Edictum.

Papinianus lib. v. quæstionum recte scribit inofficiosi querelam patrem filii sui nomine instituere non posse invito eo: ipsius enim injuria est. 14. † Sequenti loco scribit, si filius post agnitam litem ordinandæ gratia bonorum possessionem decesserit, finitam esse inofficiosi querelam, quæ non patri, sed nomine dabatur filii. §. 1. Si quis, post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit 15, postea non audietur. §. 2. Si Imperator sit heres institutus, posse inofficiosum dici testamentum, sæpissime rescriptum est. §. 3. Papinianus libro 2. Responsorum ait, contra veterani patrisfamilias testamentum esse 16 inofficiosi querelam, etsi ea sola bona habuit, quæ in castris quæsierat. §. 4. Si quis in militia fecerit testamentum, & intra annum post militiam decesserit, dubito, an, quia ad hoc usque temporis jure militari testamentum ejus valet, querela inofficiosi cesset? & potest dici (querelam inofficiosi cessare.) §. 5. Sed nec impuberis filii mater inofficiosum testamentum dicit, quia pater ei hoc fecit: & ita Papinianus respondit. Nec patris frater: quia filii testamentum est: ergo nec frater impuberis, si patris non dixit. Sed si in patris obtentum est, nec 17 hoc valebit: nisi (si) pro patre patris rescissum est: tunc enim pupillare valet. §. 6. Si quis mortis 18 causa filio donaverit quar-

tam partem ejus, quod ad eum esset perventurum, si intestatus paterfamilias decessisset, puto secure eum testari. §. 7. Si quis impuberi filio substituit, secundas tabulas faciendo, non ob hoc admitemus ipsum impuberem ad inofficiosi querelam. §. 8. Quoniam autem quarta 19 debita portionis sufficit ad excludendam querelam 20, videndum erit, an exheredatus partem faciat, qui non queritur: utputa, sumus duo filii exheredati? & utique faciet, ut Papinianus respondit. Et si dicam inofficiosum, non totam hereditatem debeo, sed dimidiam petere. Proinde si sint ex duobus filiis nepotes: ex uno plures, tres puta, ex uno unus: unicum, fescuncia, unum ex illis, semuncia querela excludit. §. 9. Quarta autem accipietur, scilicet deducto ære alieno, & funeris impensa. † Sed an & libertates quartam minuunt, videndum (est, & numquid minuunt?) nam si cum quis ex asse heres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum, quia habet Falcidiam; Falcidia autem libertates non minuit: potest dici, deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, eveniet, ut qui servos tantum habet in patrimonio suo, dando eis libertatem, inofficiosi querelam excludat: nisi forte hic filius, si non fuit in potestate, a patre heres institutus, merito omittit hereditatem, & ad substitutum transmittens, querelam inofficiosi instituet; vel ab intestato, citra Edicti pœnam habeat hereditatem. §. 10. Si conditioni parere testator heredem jussit in persona filii, vel alterius, qui eandem querelam movere potest, & sciens is accepit, videndum, ne ab inofficiosi querela excludatur: agnovit enim judicium. Idem est, & si legatarius ei, vel fratuliber dedit? Et potest dici, excludi eum: maxime si heredem ei jufferat dare: ceterum, si legatarium. Numquid semel natam inofficiosi querelam non perimat legatarii oblatio? Cur ergo in herede absolute diximus? quoniam ante aditam hereditatem nec nascitur querela. Ego eventum puto sequendum in hac re: ut si forte, antequam judicium moveatur, oblatio ei fiat ejus, quod relictum est, quasi ex voluntate testatoris oblato eo, satis ei factum videatur. §. 11. Unde si quis fuit institutus forte ex semisse, cum (ei) sextans ex substantia 21 testatoris deberetur, & rogatus esset, post certum temporis restituere hereditatem, merito dicendum est, nullum judicium movere, cum debitam portionem, & ejus fructus habere possit; fructus enim solere in Falcidiam imputari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse heres institutus, rogetur post decennium restituere hereditatem, nihil habet, quod queratur: quoniam facile potest debitam portionem, ejusque fructus medio tempore cogere, §. 12. Si quis (&) irritum dicat testamentum, vel ruptum, & inofficiosum: conditio ei deferri debet, utrum prius movere volet. §. 13. Si filius exheredatus in possessione sit hereditatis, scriptus quidem heres petet hereditatem, filius vero in modum contradictionis querelam inducat: quemadmodum ageret, si non possideret, sed peteret. §. 14. Meminisse autem oportebit, eum, qui testamentum inofficiosum improbe dixit, & non obtinuit, id, quod in testamento accepit, perdere & id fisco vindicari, quasi indigno ablatum. 22 Sed ei demum auferitur, quod testamento datum est, qui usque ad sententiam judicium lite improba perseveraverit 23: ceterum, si ante sententiam destitit, vel decessit, non ei auferitur, quod datum est. Proinde, & si absente eo secundum præsentem pronuncietur, potest dici, conservandum ei, quod accepit. † Eo autem solo carere quis debet, cujus emolumentum ad eum pertinet: ceterum si id rogatus fuit restituere, non debet injuria fieri. † Unde non male Papinianus lib. II. Responsorum refert, si heres fuit institutus, & rogatus restituere hereditatem, deinde in querela inofficiosi non obtinuit, id, quod jure Falcidiz potuit habere, solum perdere. §. 15. Si quis impubes adrogatus sit ex his personis, quæ & citra adoptionem, & emancipationem queri de inofficio possunt, hunc puto removendum a querela, cum habeat quartam ex Constitutione Divi Pii. Quod si egit, nec obtinuit, an quartam perdat? & puto, aut non admittendum ad inofficiosum, aut, si admittatur, etsi non obtinuerit, quartam ei, quasi æs alienum, concedendam. §. 16. Si ex causa de inofficiosi cognoverit judex, & pronuncietur contra testamentum, nec fuerit provocatum, ipso jure rescissum est, & suus heres erit, secundum quem judicatum est, & bonorum possessor, si hoc (se) contendit; & 24 libertates ipso jure non valent; nec legata debentur, sed soluta repetuntur, aut

(9. Immo vide l. 18. in pr. infr. qui testam. facere poss. (10. v. Lib. 37. tit. 9. (11. v. de bonor. possess. secund. tab. (12. l. 12. in pr. infr. de liber. & posthum. l. 141. infr. de verb. sign. (13. Hoc mutatum l. 36. in fin. C. h. t. (14. l. 22. in pr. infr. eod. (15. l. 1. C. de in integr. restit. (16. Immo vide l. 27. §. 2. infr. h. t. (17. §. 5. Inst. de pupill. substit. (18. l. 25. in pr. infr. h. t. §. ult. Inst. eod.

(19. Hoc mutatum Nov. 18. c. 1. Nov. 22. c. 48. Nov. 39. c. 1. (20. l. 6. C. h. t. §. ult. Inst. eod. (21. l. 36. in fin. pr. C. eod. (22. l. 13. §. pen. infr. de jure fisci. (23. l. 8. C. de his quib. ut indign. (24. l. 28. infr. h. t. mutatum Nov. 115. c. 3. in fin.

ab eo, qui solvit, aut ab eo, qui obtinuit: & hæc utili actione repetuntur. Fere autem, si ante controversiam motam soluta sunt, qui obtinuit, repetit: & ita D. Hadrianus, & D. Pius rescripserunt. §. 17. Plane si post quinquennium 25 inofficiosum dici captum est, ex magna, & iusta causa, libertates non esse revocandas, quæ competierunt, vel præstitæ sunt, sed viginti aureos a singulis præstandos victori.

9. MODESTINUS lib. singulari de inofficioso testamento.

Si autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed Paulus ait, præstatum fideicommissas libertates, scilicet viginti aureis 26 & in hoc casu a singulis præstandis.

De sententiis contrariis. 1. De legato percepto.

10. MARCELLUS lib. 3. Digestorum.

Si pars iudicantium 27 de inofficioso testamento contra testamentum, pars secundum id sententiam dederit, quod interdum fieri solet, humanius erit sequi ejus partis sententiam, quæ secundum testamentum spectavit, nisi (si) aperte iudices inique secundum scriptum heredem pronunciasse apparebit. §. 1. Illud notissimum est, eum, qui legatum perceperit 28, non recte de inofficioso testamento dicturum: nisi id totum alii administravit.

De effectu sententiæ contra testamentum.

11. MODESTINUS lib. 3. Responsorum.

Eriam si querela inofficiosi testamenti obtinuerit, non ideo tamen donationes, quas vivus ei perfecisse proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari posse, respondi.

De legato percepto. De manumissione servi instituti. 1. De petitione a statulibero. 2. De petitione legati adempti. 3. De liberatione per acceptilationem correi.

12. IDEM lib. singulari de Præscriptionibus.

Nihil interest sibi relictum legatum filius exheredatus agnoverit, an filio, servove relictum consecutus sit: utrobique enim præscriptione submovebitur. 29 Quid etiam si idem institutum servum prius, quam adire hereditatem juberet, manumiserit, ut ille suo arbitrio adeat hereditatem, idque fraudulento consilio fecerit, summovebitur ab actione. §. 1. Si a statulibero exheredatus pecuniam petere cœperit, videri agnovisse parentis iudicium. §. 2. Si cum filius ademptum sibi legatum instituerit petere, summotus repetat inofficiosi querelam, præscriptione removendus non est, quamvis enim agendo, testamentum comprobaverit, tamen est aliquid, quod testatoris vitio reputetur, ut merito repellendus non sit. §. 3. Filius Testatoris, qui cum Titio ejusdem pecuniæ reus fuerat, liberatione Titio legata, per acceptilationem Titii liberatus, ab actione inofficiosi non summovebitur.

An fideicommissa debeantur rescisso testamento.

13. SCÆVOLA lib. 3. Responsorum.

Titia filiam heredem instituit, filio legatum dedit, eodem testamento (ita) cavuit: *Ea omnia, quæ supra dari, fieri jussi, ea dari, fieri volo ab omni herede, bonorumve possessore, qui mihi erit etiam jure intestato: Item quæ dari jussero, ea uti dentur, fiant (que), fidei ejus committo.* Quæsitum est, si soror Centumvirali iudicio obtinuerit, an fideicommissa ex capite superscripto debeantur? (Respondi): Si hoc queratur, an jure eorum, quos quis sibi ab intestato heredes, bonorumve possessores successuros credat, fidei committere possit, respondi posse. Paulus notat; Probat autem, nec 30 fideicommissa ab intestato data deberi, quasi a demente.

De liberis, & parentibus.

14. PAPINIANUS lib. 5. Quæstionum.

Pater filiam emancipavit, & nepotem ex eo retinuit 31; emancipatus suscepto postea filio, duobus exheredatis, patre præterito, vita decessit: in quæstione de inofficioso testamento, præcedenti causa filiorum, patris intentio adhuc pender. Quod si contra filios iudicaretur, pater 32 ad querelam vocatur, & suam intentionem implere potest.

1. De herede. 2. De testamento pro patre rescisso.

15. IDEM lib. 14. Quæstionum.

Nam etsi parentibus non debetur filiorum hereditas propter votum 33 parentum, & naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam libe-

ris, pie relinqui debet. 34. §. 1. Heredi ejus, qui post litem de inofficioso præparatam, mutata voluntate, decessit, non datur de inofficioso querela: non enim sufficit litem instituere, si in ea non perseveret. 35. §. 2. Filius, qui (de) inofficiosi actione adversus duos heredes expertus, diversas 36 sententias iudicum tulit, & unum vicit, ab altero superatus est, & debitores convenire, & ipse a creditoribus conveniri pro parte potest, & corpora vindicare, & hereditatem dividere. Verum enim est, familiæ exciscundæ iudicium competere: quia credimus eum legitimum heredem pro parte esse factum: & ideo pars hereditatis in testamento remansit. Nec 37 absurdum videtur, pro parte intestatum videri. 38

An victoria unius proficit alteri. 1. De patre & filia testatoris.

16. lib. 2. Responsorum.

Filio, qui de inofficioso matris testamento contra fratrem institutum de parte ante egit, & obtinuit, filia quæ non egit, aut non obtinuit, in hereditate legitima fratri non concurret. 39

§. 1. Contra tabulas filii possessionem jure manumissionis 40 pater accepit (& bonorum possessionem adeptus est); postea filia defuncti, quam ipse exheredaverat, quæstionem inofficiosi testamenti recte pertulit, possessio, quam pater accepit, ad irritum recidit: nam priore iudicio de jure patris, non de jure testamenti quæsitum est: & ideo universam hereditatem filia cum fructibus restitui necesse est.

An partem faciat, qui non queritur, & an ei proficit alterius victoria. 1. De effectu sententiæ contra testamentum.

17. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Qui, repudiantis animo non venit ad accusationem inofficiosi testamenti, partem non facit his, qui eandem querelam movere volunt. Unde, si de inofficioso testamento patris alter ex liberis exheredatis ageret: quia rescisso testamento, alter quoque ad successionem ab intestato vocatur, & ideo universam hereditatem non recte vindicasset; hic, si obtinuerit, uteretur rei iudicæ auctoritate, quasi Centumviri 41 hunc solum filium in rebus humanis esse nunc, cum facerent intestatum, crediderint. §. 1. Cum contra testamentum, ut inofficiosum, iudicatur, testamenti factionem habuisse defunctus non creditur. Non idem probandum est, si herede non respondente, secundum præsentem iudicatum sit: hoc enim casu non 42 creditur jus ex sententia iudicis fieri: & ideo libertates competunt, & legata petuntur.

18. IDEM lib. singulari de inofficioso testamento.

De qua re etiam Constitutio extat Divorum fratrum, quæ huiusmodi distinctionem admittit.

Si mater extraneum, & filiam heredes instituerit, alteram filiam præterierit.

19. IDEM lib. 2. Quæstionum.

Mater decedens, extraneum ex dodrante heredem instituit, filiam unam ex quadrante, alteram præterit: hæc de inofficioso egit, & obtinuit: quæro, scriptæ filia quomodo succurrendum sit? Respondi: filia præterita id vindicare debet, quod intestata matre habitura esset. Itaque dici potest eam, quæ ommissa est, etiam si totam hereditatem (ab intestato) petat, & obtineat, solam habituram universam successionem, quemadmodum si altera omisisset legitimam hereditatem: sed non est admittendum, ut adversus sororem audiatur, agendo de inofficioso. † Præterea dicendum est, non esse similem omittenti eam, quæ ex testamento adiit: & ideo ab extraneo semissem vindicandum, & defendendum, totum semissem esse auferendum, quasi semis totus ad hanc pertineat. Secundum quod non in totum testamentum infirmatur, sed pro parte intestata efficitur: licet quasi furiosæ 43 iudicium ultimum ejus damnetur. † Ceterum si quis putaverit, filia obtinente, totum testamentum infirmari, dicendum est, etiam institutam ab intestato posse adire hereditatem; nec enim 44 quæ ex testamento adiit, quod putat valere, repudiare legitimam hereditatem videtur, quam (quidem) nescit sibi deferri: cum & hi, qui sciunt jus suum eligentes id, quod putant sibi competere, non amittant; quod evenit in patrono, qui iudicium defuncti, falsa opinione motus, amplexus est: is enim non videtur bonorum possessionem contra tabulas repudiasse. Ex quibus apparet, non recte totam he-

(25. l. 2. C. in quib. caus. in integr. restit. (26. v. l. 1. §. 5. C. de communi serv. manum. (27. v. l. 13. vers. quæsitum. l. 17. in fin. pr. inf. h. t. (28. l. 5. in pr. infr. de his, quæ ut indign. (29. Vide tamen l. 35. §. 2. C. h. t. (30. Immo v. l. 4. C. de codicill. (31. §. 7. Inst. quib. mod. jus patr. potest. (32. l. 15. in pr. infra h. t. Nov. 138. c. 2. (33. l. 7. in fin. infr. si tabulæ testam. nullæ extab.

(34. d. l. 7. in fin. Nov. 135. c. 4. (35. Adde l. 10. §. 6. infr. de in rem vers. (36. l. 13. C. h. t. l. 76. in pr. infr. de legat. 2. (37. Immo vide l. 7. infr. de reg. jur. (38. l. 24. infr. h. t. (39. l. 17. in pr. infr. h. t. (40. l. 1. infr. si a parente quis manum. (41. l. 13. supr. h. t. (42. Immo vide l. 25. supr. de statu hom. (43. l. 2. l. 5. in fin. supr. h. t. (44. l. 8. infr. do hered. petit.

reditatem præteritam vindicare: cum rescisso testamento, etiam instituta saluum jus sit adeunda hereditatis.

De Carboniana bonorum possessione.

20. SÆVOLA lib. 2. Quæstionum.

Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur *filius*, Carbonianam bonorum possessionem non debet accipere 45: toties enim ea indulgenda est, quotiens, si vere filius esset, heres esset, aut bonorum possessor; ut interim & possideat, & alatur, & actionibus præjudicium non patiat; qui vero de inofficioso dicit, nec actiones movere debet, nec aliam ullam, quam hereditatis petitionem, exercere, nec ali: ne unquam melioris sit conditionis, quam si constiterit adversarius.

De dolo heredis. 1. De indebito soluto ab herede.

2. *De effectu sententiæ contra testamentum.*

21. PAULUS lib. 3. Responsorum.

Eum, qui inofficiosi testamenti querelam instituit, & fraude heredis scripti, quasi tertiam partem hereditatis tacite rogatus esset, ei restituere, reliquit eam actionem, non videri deseruisse querelam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam (actionem). §. 1. Item quæsitum est: an heres audiendus est, ante de inofficioso querelam actam, desiderans sibi restitui ea, quæ solvit? Respondit ei, qui sciens indebitum fideicommissum solvit, nullam repetitionem ex ea causa competere. 46 §. 2. Idem respondit, evicta hereditate per inofficiosi querelam ab eo, qui heres institutus esset, perinde omnia observari oportere, ac si hereditas adita non fuisset: & ideo & petitionem integram debiti heredi instituto adversus eum, qui superavit, competere, & compensationem debiti.

An factum patris tollat querelam filio. 1. De legatario, qui filii, 2. Vel hereditario, 3. Vel arrogati nomine agens succubuit.

22. TRYPHONINUS lib. 17. Disputationum.

Filius non impeditur, quominus inofficiosum testamentum matris accusaret, si pater ejus legatum ex testamento matris accipiet, vel adisset hereditatem, quamquam in ejus esset potestate; nec prohiberi patrem, dixi, jure filii accusare: nam indignatio 47 filii est. §. 1. Et quærebatur, si non obtinisset in accusando, an, quod patri datum est, publicaretur; quoniam alii commodum victoriæ parat, & in hac causa nihil ex officio patris, sed totum de meritis filii agitur? Et inclinandum est, non perdere patrem sibi datum, si secundum testamentum pronunciatum fuisset. §. 2. Multo magis, si mihi legatum testator dedit, cujus de inofficioso testamento filius agens decessit, me herede relicto, egoque hereditariam causam peregi, & victus sum, id, quod mihi eo testamento relicto est, non perdam: utique, si jam defunctus agere cœperat. §. 3. Item si adrogavi 48 eum, qui instituerat litem de inofficioso testamento ejus, qui mihi legatum dedit, litemque peregero nomine filii, nec obtinero, perdere me legatum non oportet; quia non sum indignus, ut auferatur mihi a fisco id, quod derelictum est: cum non proprio nomine, sed jure cujusdam successionis egi.

De jungendis cum emancipato liberis ejus. 1. Quibus modis agnoscitur judicium defuncti.

2. *De jure accrescendi.*

23. PAULUS lib. singulari de inofficioso testamento.

Si ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum, heredem institutum esse, filius potest contra filium suum, testatoris nepotem, petere bonorum possessionem, queri autem de inofficioso testamento non poterit. Quod si exheredatus sit filius emancipatus, poterit queri 49: & ita jungetur 50 filio suo, & simul cum eo hereditatem obtinebit. §. 1. Si hereditatem ab heredibus institutis exheredati emerunt, vel res singulas, scientes eos heredes (esse) aut conduxerunt prædia, aliudve quid simile fecerunt, vel solverunt heredi, quod testatori debebant, judicium defuncti agnoscere videntur 51, & a querela excluduntur. §. 2. Si duo sint filii exheredati, & ambo de inofficioso testamento egerunt, & unus postea constituit non agere, pars ejus alteri adcrevit. † Idemque erit, & si tempore exclusus sit.

(45. l. 1. §. 8. infr. de Carbon. edict. (46. l. 1. §. 1. 24. l. 26. §. 3. & 8. l. 62. infr. de condict. indeb. l. 19. §. 6. infr. locati. l. 53. infr. de reg. jur. l. 9. in pr. C. de condict. indeb. (47. l. 8. in pr. supr. h. t. (48. Inst. de adquisit. per adrog. (49. l. 8. in pr. infr. de bonor. possess. contra tab. (50. l. 1. infr. de conjug. cum emanc. liber. (51. Adde l. 31. §. pen. ult. in pr. infr. l. 8. C. h. t.

De effectu diversarum sententiarum.

24. ULPIANUS lib. 48. ad Sabinum.

Circa inofficiosi querelam evenire plerumque adfolet, ut in una atque eadem causa diversæ sententiæ proferantur: quid enim, si fratre agente, heredes scripti diversi juris fuerunt? Quod si fuerit, pro parte testatus, pro parte intestatus 52 decessisse videtur.

Utrum donatum inter vivos querelam excludat. 1. Si is obtinuerit, cui querela non competeat.

25. Idem lib. 2. Disputationum.

Si non mortis causa fuerit donatum, sed inter vivos, hac tamen contemplatione 53, ut in quartam habeatur, potest dici inofficiosi querelam cessare, si quartam in donatione habet 54; aut, si minus habeat, quod deest, viri boni arbitrato repleatur; aut certe conferri oportere id, quod donatum est. §. 1. Si quis, cum non possit de inofficioso queri, ad querelam admittitur, pro parte rescindere testamentum tentet, & unum sibi heredem eligat, contra quem inofficiosi querelam instituat, dicendum est, quia testamentum pro parte valet, & præcedentes 55 eum personæ exclusæ sunt, cum effectu querelam instituisse.

De servo manumisso ab herede scripto.

26. Idem lib. 8. Disputationum.

Si sub hac conditione fuerit heres institutus, si *Seichum manumiserit*, & manumisisset, & posteaquam manumisit, inofficiosum vel injustum testamentum pronuncietur, æquum est huic quoque succurri, ut servi pretium a manumisso accipiat, ne frustra servum perdat.

De transactione. 1. De eo, quem testator filium suum esse negavit. 2. De testamento militis. 3. De alimentis pendente appellatione victori decernendis. 4. De præteritione matris existimantis filium periisse.

27. Idem lib. 6. Opinionum.

Si, instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est 56, nec 57 fides ab herede transactioni præstatur, inofficiosi causam integram esse 58 placuit. §. 1. ei, qui se filium ejus esse adfirmat, qui testamento id denegavit, tamen eum exheredavit, de inofficioso testamento causa superest. §. 2. De inofficioso testamento militis dicere nec miles potest. 59. §. 3. de inofficioso testamento nepos contra patruum suum, vel alium scriptum heredem, pro portione egerat, & obtinuerat; sed scriptus heres appellaverat: placuit, interim propter inopiam pupilli 60 alimenta pro modo facultatum, quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur, decerni, eaque adversarium ei subministrare necesse habere usque ad finem litis. §. 4. De testamento matris, quæ existimans periisse filium, alium heredem instituit, de inofficioso queri potest.

28. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus judiciis.

Cum mater militem filium falso audisset 61 decessisse, & testamento heredes alios instituisset, Divus Hadrianus decrevit, hereditatem ad filium pertinere: ita ut libertates & legata præstentur. Hic illud adnotatum, quod de libertatibus & legatis adjicitur: nam, * cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil 62 ex eo testamento valet.

De collusione. 1. De spuris. 2. De transactione. 3. De adoptato a femina. 4. De foro competenti.

29. ULPIANUS lib. 5. Opinionum.

Si suspecta collusio sit legatariis inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficioso testamento agit: adesse 63 etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri, constitutum est; eisdemque permittitur etiam appellare 64, si contra testamentum pronunciatum fuerit. §. 1. De inofficioso testamento matris spurii quoque filii dicere possunt. §. 2. Quamvis, instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit, tamen testamentum in suo jure manet: & ideo datæ in eo libertates, atque legata, usque quo Falcidia permittit, suam habent potestatem. 65 §. 3. Quoniam femina nullum adoptare filium sine jussu Principis 66 potest, nec de inofficioso testamento ejus, quam quis sibi matrem adoptivam falso (esse) existimabat, agere potest. §. 4. In ea provin-

(52. l. 15. in fin. supr. eod. (53. l. 35. §. 2. C. eod. (54. l. 8. §. 6. supra eod. (55. l. 14. supr. eod. (56. l. 21. C. de pactis. l. 28. C. de transaction. (57. l. 134. in fin. infr. de reg. jur. (58. Oblt. l. 6. C. de transact. (59. l. 24. C. h. t. Immo vide l. 8. §. 3. supr. eod. (60. Adde l. 14. infr. ut in possession. legat. (61. Adde l. ult. infr. de hered. instit. (62. l. 8. §. 16. supr. h. t. (63. Nov. 112. c. 1. vers. unde damus (64. l. 5. §. 1. l. 14. in prin. infra de appellat. (65. l. 3. in pr. supr. de transact. (66. l. 5. C. de adopt.

cia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

De filio in adoptionem dato. 1. Si tutor legatarius nomine pupillæ egerit.

30. MARCIANUS lib. 4. Institutionum.

Adversus testamentum filii in adoptionem dati pater naturalis recte de inofficioso testamento agere potest. §. 1. Tutoribus 67, pupilli nomine, sine periculo ejus, quod testamento datum est, agere (posse) de inofficioso, vel falso testamento, Divus Severus, & Antoninus rescripserunt.

De successorio edicto. 1. Adversus quos datur querela. 2. Si quis ex testamento heredis scripti hereditatem, 3. Vel legatum acceperit. 4. Vel alio modo iudicium defuncti agnoverit.

31. PAULUS lib. singulari de Septemviralibus iudiciis.

Si is, qui admittitur ad accusationem, nolit, aut non possit accusare, an sequens admittatur, videndum est, & placuit, posse: ut fiat successioni locus. §. 1. Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus. 68 §. 2. Si heres exstiterit ei, qui eo testamento institutus est, quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit: maxime, si eam portionem non possideam, vel jure suo possideam. §. 3. Diversum dicemus, si legaverit mihi eam rem, quam quis ex eo testamento acceperat: nam si eam agnoscam, repellar ab accusatione. 69 §. 4. Quid ergo, si alias voluntatem testatoris probaverim puta in testamento adscripserim, post mortem patris consentire me repellendus sum ab accusatione.

De advocacione, legatione legatario præstita.

1. De herede legatarii.

32. IDEM lib. singulari de inofficioso testamento.

Si exheredatus petenti legatum ex testamento advocacionem præbuit, procuracionemve susceperit, removetur 70 ab accusatione: agnovisse enim videtur, qui qualequale iudicium defuncti comprobavit. §. 1. Si legatario heres exstiterit o:heredatus, petitione: certum est enim iudicium defuncti: & rursus, nihil ei ex testamento relictum, verum est: tutius tamen fecerit, si se abstinuerit a petitione legati 71.

T I T. III.

DE HEREDITATIS PETITIONE. I

Quo jure hereditas ad nos pertinet.

1. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Hereditas ad nos pertinet aut vetere jure, aut novo. † Vetere, e Lege duodecim tabularum 2, vel ex testamento, quod jure factum est. 3

2. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Sive suo nomine, (sive per se), sive per alios effecti sumus.

3. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Veluti, si eam personam, quæ in nostra potestate sit, institutam jusserimus adire hereditatem; sed & si Titio, qui Sejo heres exstitit, nos heredes facti sumus, sicuti Titii hereditatem nostram (esse) intendere possumus, ita & Seji. 5 Vel ab intestato, forte quod sui 6 heredes defuncto sumus, vel agnati 7, vel quod manumissimus defunctum 8, quodve parens noster 9 manumiserit. † Novo 10 jure fiunt heredes omnes, qui (ex) Senatusconsultis, aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

De eo, quod captum est possideri post motam controversiam.

4. PAULUS lib. 1. ad Edictum.

Si hereditatem petam ab eo, qui eam rem possidebat, de qua sola controversia erat, etiam 11 id, quod postea cepit possidere, restituet.

De alienatione rerum hereditariarum. 1. Si possessor falsum dicat testamentum. 2. Ne fiat præjudicium possessioni hereditatis.

5. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Divus Pius rescripsit, prohibendum possessorem hereditatis, de qua controversia erit, antequam lis inchoaretur, aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum ejus restitutione satisfacere: 12 *Causa autem cognita, & si non talis data sit satisfactio, sed solita cautio, etiam post litem captam deminutionem se concessurum* Prætor edixit: ne in totum deminutio impedita, in aliquo etiam utilitates alias impediatur; utputa, si ad funus 13 sit aliquid necessarium (nam funeris 14 gratia deminutionem permittit); item si futurum est, ut, nisi pecunia intra diem solvatur, pignus distrahatur 15: (sed) & propter familiarum cibaria 16, necessaria erit deminutio: sed & res tempore perituras 17 permittere debet Prætor distrahere. §. 1. D. Hadrianus Trebio Sergiano rescripsit, ut Alius Asiaticus daret satis de hereditate, quæ ab eo petitur: & sic falsum dicat. Hoc ideo, quia sustinetur 18 hereditatis petitionis iudicium, donec falsi causa agatur. §. 2. Eorum iudiciorum, quæ de hereditatis petitione sunt, ea auctoritas est, ut nihil 19 in præjudicium ejus (iudicii) fieri debeat.

De legato in testamento, quod falsum dicitur.

6. IDEM lib. 75. ad Edictum.

Si testamentum falsum esse dicatur 20, & ex eo legatum petatur, vel præstandum est oblata cautione, vel quærendum, an debeatur. † Et, si testamentum falsum esse dicatur, ei tamen, qui falsi accusat, si suscepta cognitio est, non 21 est dandum.

De concursu iudicii liberalis, & de inofficioso.

7. IDEM lib. 14. ad Edictum.

Si quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat, non debet iudex de libertate sententiam dicere, ne præjudicium de testamento cognituro faciat: & ita Senatus censuit. Sed & Divus Trajanus rescripsit, differendum de libertate iudicium, donec de inofficioso iudicium, aut inducatur, aut finem accipiat. §. 1. Ita demum autem sustinentur liberalia iudicia, si jam de inofficioso iudicium contestatum est: ceterum, si non contestetur, non expectantur (liberalia iudicia). Et ita Divus Pius rescripsit. (Nam) cum quidam Licinnianus de statu suo quæstionem patiebatur, & ne maturius pronunciaretur de conditione sua, nolebat ad liberale iudicium ire, dicens, *suscepturum se de inofficioso testamento iudicium, & petiturum hereditatem, quia libertatem, & hereditatem ex testamento sibi defendebat: Divus Pius ait, si quidem possessor esset hereditatis Licinnianus, facilius audiendum, quoniam esset hereditatis nomine iudicium suscepturus, & erat in arbitrio ejus, qui se dominum esse dicit, agere de inofficioso testamento iudicium: nunc vero sub obtentu iudicii de inofficioso testamento ab ipso Licinniano non suscepti per quinquennium, non debere moram fieri servituti. † Plane summam æstimandum iudici concessit, an forte bona fide impleretur iudicium de testamento: & si id deprehenderit, præstituendum modicum tempus, intra quod si non fuerit contestatum, jubeat iudicem libertatis partibus suis fungi. §. 2. Quotiens autem quis pariter controversiam libertatis, & hereditatis, sed se non ex testamento liberum dicit, sed alias (vel) a vivo testatore manumissum, non debere impediri liberalem causam, licet iudicium de testamento moveri speretur, Divus Pius rescripsit. Adjecit plane in rescripto: *Dummodo predicatur iudici liberalis causa, ne ullum adminiculum libertatis ex testamento admittat.**

De legitima hereditate.

8. PAULUS tit. 16. ad Edictum.

Legitimam hereditatem vindicare non prohibetur is, qui, cum ignorabat 22 vires testamenti, iudicium defuncti secutus est 23.

Qui tenetur hereditatis petitione.

9. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Regulariter definiendum est: *Eum demum teneri petitione hereditatis, qui vel jus 24 pro herede 25, vel pro possessore 26 possidet, vel rem hereditariam:*

(67. l. 22. infr. de his, quæ ut indign. (68. Adde l. 8. §. 2. supr. h. t. (69. l. 10. §. 1. supr. eod. (70. Immo vide l. 14. §. 9. infr. de bonis libert. Facit l. ult. in prin. supr. de postul. (71. Vide tamen l. 5. §. 8. infr. de his, quæ ut indign.

TIT. III. (1. lib. 3. C. 31. (2. l. 2. in pr. infr. famil. ercisc. l. 3. §. 2. infr. pro socio. l. 130. infr. de verb. sign. (3. l. 4. infr. qui testam. facere poss. (4. l. 194. infr. de reg. jur. (5. l. 7. in fin. infr. de acquir. vel omitt. hered. (6. infr. de suis & legit. hered. (7. l. 2. infr. d. t. (8. l. 3. infr. d. t. (9. l. 47. §. 2. infr. de bonis libert. (10. §. 4. circa fin. Inst. de bonor. possess. (11. l. 18. §. 2. l. 41. in pr. infr. h. t. Obi. l. 23. supr. de iudiciis.

(12. l. 15. in fin. infr. de quæst. (13. l. 7. §. ult. infr. de jure delib. (14. Adde l. 14. §. 1. l. 16. infr. de religiof. (15. d. l. 7. in fin. infr. de jure delib. (16. d. l. 7. §. ult. (17. l. 53. infr. h. t. (18. Immo vide l. 2. C. de edict. Div. Hadriani toll. (19. v. l. 16. infr. de except. (20. l. 5. §. 1. & 16. infr. de his quæ ut indign. l. 6. C. ad leg. Cornel. de fals. (21. l. 8. C. de his quib. ut indign. (22. l. 46. infr. de bonis libert. (23. l. 19. vers. ceterum, supr. de inoffic. testam. l. 97. in fin. infr. de acquir. vel omitt. hered. l. 3. C. h. t. (24. l. 13. in fin. infr. h. t. (25. l. 11. in pr. infr. eod. (26. l. 11. in fin. l. 13. §. 2. infr. eod. l. 14. §. 2. supr. quod met. causa.

De forma libelli, & officio iudicis.

10. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Licet minimam. §. 1. Itaque qui ex asse, vel ex parte heres est, intendit quidem hereditatem suam esse totam, vel pro parte, sed hoc solum ei officio iudicis restituitur, quod adversarius possidet: aut totum si ex asse sit heres: aut pro parte, ex qua heres est. 27

Quid sit pro herede. 1. Vel pro possessore possidere.

11. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Pro 28 herede possidet, quia putat se heredem esse. 29. Sed an (&) is, qui scit se heredem non esse, pro herede possideat, quaeritur? & Arrianus lib. II. de interdicitis putat teneri: quo jure nos uti Proculus scribit. Sed enim & bonorum possessor pro herede videtur possidere. §. 1. (Pro possessore vero possidet praedo).

12. IDEM lib. 67. ad Edictum.

Qui interrogatus cur possideat 30 responsurus sit, quia possideo: nec contendet se heredem, vel per mendacium.

2. De eo, qui hereditatem restituit. 3. De herede ejus, qui pro herede, vel pro possessore possidet. 4. De venditore, & emtore hereditatis. 5. De venditione ex fideicommissio. 6. De hereditate restituta, de pecunia soluta a statulibero. 7. De fructibus. 8. De emtore mala fidei. 9. De emente a fisco. 10. De hereditate in dotem data. 11. De herede ejus, qui pro emtore, vel pro herede, vel pro possessore possidet. 12. De eo, qui nomine absentis possidet. 13. De eo, qui se offert petitioni. 14. De eo, qui dolo desit possidere. 15. De debitore hereditario.

13. IDEM lib. 15. ad Edictum.

Nec ullam causam possessionis possit dicere; & ideo fur, & raptor 31 petitione hereditatis tenentur. §. 1. Omnibus etiam titulis hic pro possessore haeret, & quasi injunctus est. † Denique & pro emtore titulo haeret; nam si a furioso emero sciens, pro possessore possideo. † Item in titulo pro donato quaeritur, an quis pro possessore possideat; ut puta uxor, vel maritus 32? & placet nobis Juliani sententia, pro possessore possidere eum: & ideo petitione hereditatis tenebitur. † Item pro dote titulus recipit pro possessore possessionem: ut puta, si a minore duodecim annis, nupta mihi, quasi 33 dotem sciens accepi. † Et si legatum mihi solutum est ex falsa causa scienti, utique pro possessore possidebo.

§. 2. Is autem, qui restituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non potest, nisi dolo fecit 34, id est, si scit, & restituit: nam & dolus praeteritus 35 venit in hereditatis petitione, quasi dolo desierit possidere. §. 3. Neratius lib. VI. membranarum scribit, ab herede 36 peti hereditatem posse, etiam si ignoret, pro herede, vel pro possessore defunctum possidisse. † Idem esse lib. VII. ait, etiam si putavit heres eas res ex (hac) hereditate esse, quae sibi delata est. §. 4. Quid, si quis hereditatem emerit; an utilis in eum petitio hereditatis deberet dari, ne singulis judiciis vexaretur? Venditorem 37 (enim) teneri certum est. † Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidisse, & bonae fidei possessorem fuisse: an porrigi manus ad emtorem debeant? Et putat Gajus Cassius dandam utilem actionem. §. 5. Idem erit dicendum, & si parvo (pretio) jussus vendere heres, Titio hereditatem vendidit: nam putat dicendam Papinianus, adversus fideicommissarium dari actionem: ab herede enim peti non expedit perexiguum pretium habente. §. 6. Sed & si retenta certa quantitate, restituere rogatus sit, idem erit dicendum. Plane si, accepta certa quantitate, restituere rogatus est, non putat Papinianus, ab herede petendam hereditatem: quoniam * pro herede, quod conditionis implenda gratia accepit, non possidetur. Sed Sabinus in statulibero 38 contra. Et id verius est: quia pecunia hereditaria est. §. 7. Idem & in eo, qui solos fructus ex hereditate retinet, dicendum erit: teneri enim & is hereditatis petitione. §. 8. Si quis sciens alienam emit hereditatem, quasi pro possessore possidet; & sic peti ab eo hereditatem quidam putant; quam sententiam non puto veram: * nemo 39 enim praedo est, qui pretium numeravit 40, sed, ut emtor universitatis, utili tenetur. §. 9. Item si quis a fisco 41 hereditatem, quasi vacantem, emerit, æquissimum erit utilem

(27. l. 1. §. 1. infr. si pars hered. petatur. (28. l. 33. §. 1. infr. de usurp. & usucap. (29. §. 3. Instit. de interdicit. (30. l. 21. C. h. t. (31. Adde l. 16. §. 4. in fin. infr. eod. (32. l. 16. infr. de acquir. vel omittend. possess. (33. l. 3. infr. de jure dot. (34. l. 25. §. 8. infr. h. t. (35. d. l. 25. §. 7. in fin. (36. l. 2. C. h. t. (37. l. 16. §. 5. infr. eod. (38. v. l. 36. infr. de mortis caus. donat. l. 29. in fin. infr. de statulib. (39. l. 46. infr. h. t. (40. l. 126. in pr. infr. de reg. jur. (41. l. 54. in pr. infr. h. t. 41. infr. de jure fisci.

(actionem) adversus eum dari. 42 §. 10. Apud Marcellum lib. IV. Digestorum relatum est, si mulier hereditatem in dotem dedit: maritum pro dote quidem possidere hereditatem, sed petitione hereditatis utili teneri. Sed & ipsam mulierem directa teneri, Marcellus scribit: maxime, si jam factum divortium est. §. 11. Heredem autem etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emtore possedit, hereditatis petitione teneri constat, quasi pro herede possideat: quamvis (etiam) earum rerum nomine, quas pro herede, vel pro possessore defunctus possedit, utique teneatur.

§. 12. Si quis absentis nomine possideat hereditatem, cum sit incertum, an ille ratum habeat, puto, absentis nomine petendam hereditatem, ipsius vero nequaquam: quia * non videtur pro herede, vel pro possessore possidere, qui contemplatione alterius possidet 43; nisi forte quis dixit, cum ratum non habet, jam procuratorem quasi praedonem esse: tunc 44 enim suo nomine teneri potest.

§. 13. Non solum autem ab eo peti hereditas potest, qui corpus hereditarium possidet, sed & si nihil. Et videndum, si non possidens obtulerit tamen se petitioni, an teneatur? Et Celsus lib. IV. Digestorum scribit, ex dolo eum teneri; * dolo enim facere eum, qui se offert petitioni. 45 Quam sententiam generaliter Marcellus apud Julianum probat: * omnem, qui se offert petitioni, quasi possidentem teneri. 46 §. 14. Item si quis dolo fecerit 47, quo minus possideat, hereditatis petitione tenebitur. † Sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudicium pati, Marcellus lib. IV. Digestorum tractat, (num) forte evanescit adversus eum, qui desit litis aestimatio? & magis evanescere 48 ait, nisi petentis interest. Certe, inquit, si rem paratus sit restituere, indubitatum erit, evanescere. Sed si is, qui dolo desit, ante conveniatur: eum, qui possidet non liberabit. §. 15. Item a debitore 49 hereditario, quasi a juris possessore: nam & a juris 50 possessoribus posse hereditatem peti, constat.

14. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Sed utrum ex delicto 51, an ex contractu debitor sit, nihil refert. Debitor autem hereditarius 52 intelligitur is quoque, qui servo hereditario promisit, vel qui ante aditam hereditatem damnus dedit.

V 15. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale. Vel aliquam rem hereditariam subripuerit.

1. De possidente pretium rei hereditaria: de eo, qui a debitore hereditario exegit. 2. De eo, qui petit hereditatem, & litis aestimationem consecutus est. 3. De debitore defuncti, vel hereditatis, vel heredis. 4. De vi dejecto, & eo, qui dejecit. 5. De venditore rei hereditariae. 6. De rebus in fraudem patroni alienatis. 7. De hereditate, pretio rerum hereditariarum, quasi ex causa fideicommissi, restituitis.

16. ULPIANUS lib. 15 ad Edictum.

Quod si in diem sit debitor, vel sub conditione, a quo petita est hereditas, non debere eum damnari. Rei plane iudicatur 53 tempus spectandum esse secundum Octaveni sententiam, (ut) apud Pomponium scriptum est, an dies venerit. Quod & in stipulatione condicionali erit dicendum. † Si autem non venerit, cavere officio iudicis debeat de restituendo hoc debito 54, cum dies venerit, vel conditio extiterit. §. 1. Sed & is, qui pretia 55 rerum hereditariarum possidet: item qui a debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. §. 2. Unde Julianus lib. VI. Digestorum ait, ab eo, qui petit hereditatem, & litis aestimationem consecutus est, hereditatem peti posse. §. 3. Non solum autem a debitore defuncti, sed etiam a debitore hereditario 56 peti hereditas potest. Denique ab eo, qui negotia hereditaria gessit, & Celso, & Juliano videtur peti hereditatem posse. † Sed si heredis negotium gessit, nequaquam: ab heredis 57 enim debitor peti hereditas non potest. §. 4. Julianus scribit, si is, qui pro herede possidebat, vi fuerit dejectus, peti ab eo hereditatem posse, quasi a juris possessore: quia habet interdictum unde vi, quo victus cedere debet, sed & eum, qui dejecit 58, petitione hereditatis teneri; quia res hereditarias pro possessore possidet.

(42. Vide tamen l. 2. C. de quadriennii praesc. (43. l. 18. in pr. infr. de acquir. vel amitt. possess. (44. Fac. l. 4. C. si cert. petatur. l. 16. in fin. infr. de admin. & peric. tut. (45. l. 39. supr. de dolo malo. l. 45. infr. h. t. (46. l. 25. infr. de rei vindic. (47. l. 25. §. 8. infr. h. t. (48. l. 95. §. 9. infra de solution. (49. l. 14. infr. h. t. (50. l. 9. supr. l. 16. §. 7. l. 18. in fin. infr. h. t. (51. l. 13. in fin. l. 14. in pr. infr. de serv. corrupt. (52. arg. l. 31. in fin. infr. de hered. instit. (53. v. l. 36. §. pen. infr. h. t. (54. l. 41. supr. de judiciis. (55. l. 25. §. 1. infr. h. t. (56. l. 13. in fin. l. 14. & 15. supr. eod. (57. v. §. 6. infr. hic. (58. Adde l. 13. in pr. supr. h. t.

§. 5. Idem Julianus ait, si quis possidens, siue non, rem vendiderit 59, petitione hereditatis eum teneri: siue iam pretium recepit 60, siue petere possit, ut & hic actionibus cedat. §. 6. Idem scribit, patronum hereditatem petere non posse ab eo, cui libertus in fraudem alienavit 61: quia Calvisiana 62 actione ei tenetur: patroni enim iste debitor est, non hereditarius. 63 Ergo nec ab eo, cui mortis causa donatum est, peti hereditas potest. §. 7. Idem Julianus scribit: si quis ex causa fideicommissi restituerit hereditatem, vel singulas res praestiterit, peti ab eo hereditatem posse: quia habet conditionem 64 earum, quae sunt ex ea causa solutae, & veluti 65 juris 66 possessor est. Sed & si pretia rerum, quas distraxit, ex causa fideicommissi solvit, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas dumtaxat eum praestaturum: cum & res extant, & potest petitor (etiam) per in rem actionem eas vindicare.

Si bona fidei possessor de suo legata solverit.

17. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Quod si possessor hereditatis ob id, quod ex testamento heredem se (esse) putaret, legatorum nomine de suo solvit, si quis ab intestato eam hereditatem evincat, licet damnus videtur esse possessoris, quod sibi non perpexit stipulatione evicta 67 hereditate legata reddi, attamen quia fieri potest, ut eo tempore solverit legata, quo adhuc nulla controversia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem, placet in eo casu, evicta hereditate, dandam ei esse repetitionem. Sed cum, cessante cautione, repetitio datur, periculum est, ne propter inopiam ejus, cui solutum est legatum, nihil repeti possit: (&) ideo secundum Senatusconsulti 68 sententiam subveniendum ei est, ut ipse (quidem) ex retentione rerum hereditariarum sibi satisfaciat, cedat autem actionibus petitori, ut suo periculo eas exercent.

De pecunia apud Argentarium perdit. 1. Si quis post litem contestatam possidere cepit. 2. Quae veniunt in hoc iudicium: & primum de rebus hereditariis.

18. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Item videndum, si possessor hereditatis, venditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdidit, an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet, nec consequi potest? Sed Labeo putat, eum teneri: quia suo periculo male argentario credit; sed Octavenus ait, nihil eum praeter actiones, praestaturum: ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero vero, qui bona fide possessor est, Octaveni sententia sequenda esse videtur. §. 1. Si quis, cum peteretur ab eo hereditas, neque rei, neque juris velut possessor erat, verum postea 69 aliquid adeptus est, an petitione hereditatis videatur teneri? & Celsus lib. 14. Digestorum recte scribit, hunc condemnandum, licet initio nihil possedit. §. 2. Nunc videamus, quae veniant in hereditatis petitionem. Et placuit, universas res hereditarias in hoc iudicium venire, siue iura, siue corpora sint.

De rebus pignorat, commodatis depositis, & his quarum nomine Publiciana competit. 1. Si heres usucapionem impleverit. 2. De his, quorum datur retentio, non petitio. De servitutibus.

19. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Et non tantum hereditaria corpora, sed & quae non sunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet; ut res pignori datae defuncto 70, vel commodatae 71, deposita 72. Et quidem rei pignori datae, etiam specialis petitio est, ut & hereditatis petitione contineatur: sicut illae, quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine, quae commodatae vel depositae sunt, nulla sit facile actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet, aequum est eas restitui. §. 1. Quod si pro emtore usucapio ab herede impleta sit, non veniet in hereditatis petitionem: quia heres, id est petitor, eam vindicare potest, nec ulla exceptio datur possessori. §. 2. Veniunt & haec res in hereditatis petitionem, in quibus possessor retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti si juraverat defunctus petitoris rem non esse, & decesserit, debent haec quoque restitui: Immo & si possessor sua culpa 73 eas amiserit, tenebitur hoc nomine.

(59. d. l. 13. §. 4. supr. l. 20. §. 6. infr. eod. (60. l. 25. §. 1. infr. eod. (61. l. 3. §. 3. infr. si quid in fraud. patroni. (62. l. 1. §. 11. infr. d. t. (63. v. §. 3. in fin. supr. hic. (64. l. 2. 3. 4. infr. de condit. indeb. v. l. 51. in fin. infr. de peculio. (65. l. 18. §. 1. infr. h. t. Adde l. ult. infr. de servitut. l. 5. §. 3. infr. de itinere. (66. l. 13. in fin. supr. h. t. (67. l. 1. in pr. C. eod. l. 3. §. 6. infr. si cui plus, quam per Falcid. (68. l. 20. §. 6. infr. h. t. (69. l. 4. supr. eod. (70. l. 10. C. de pignorat. act. (71. l. 33. §. 3. infr. commodati. (72. l. 7. §. 1. infr. depositi. (73. l. 25. §. 2. infr. h. t.

Idemque erit & in praedone, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hic debet has res retinere. §. 3. Servitutes in restitutionem hereditatis non venire, ego didici: cum nihil eo nomine possit restitui, sicut est in corporibus, & fructibus. Sed si non patitur ire, & agere, propria actione convenietur.

De comparatis causa hereditatis. 1. Vel ex pecunia hereditaria. 2. De fundo distracto. 3. De augmento hereditatis. 4. Quomodo actiones hereditariae veniunt in petitionem hereditatis. 5. De effectu huius iudicii suscepti. 6. Senatusconsultum, cuius sunt sex partes, quae in interiore spatio notatae. 7. Interpretatio primae partis, & primum de partibus caducis, vel asse, & de bonis vacantibus, vel ex alia causa ad fiscum pertinentibus. 8. Si civitas. 9. Vel privatus petat. 10. De peculio Castrensi, vel alia universitate. 11. Interpretatio sextae partis. 12. Interpretatio secundae partis. Differentiae inter bona, & male fidei possessores. 13. De bonorum possessoribus, & aliis successoribus. 14. Si possessor pecuniam in hereditate inventam non attigerit. 15. Pecunia redacta quomodo accipitur. 16. De distractione post petitam hereditatem. 17. Interpretatio tertiae partis: & primum, si possessor pretium exegit, vel non. 18. De evictione. De indebito exacto, vel soluto. 19. De re redhibita. 20. De obligatione ob venditionem. 21. De rebus deperditis, vel deminutis.

20. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Item veniunt in hereditatem (etiam) ea, quae hereditatis causa comparata sunt: utputa mancipia, (pecoraque, & si qua alia,) quae necessario hereditati sunt comparata. Et si quidem pecunia hereditaria sunt comparata, sine dubio veniunt; si vero non pecunia hereditaria, videndum erit; & puto etiam haec venire, si magna utilitas hereditatis versetur: pretium scilicet restituito herede. §. 1. Sed non omnia, quae ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique scribit Julianus lib. 61. Digestorum, si possessor ex pecunia hereditaria hominem emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si 74 hereditatis interfuit eum emi: at si sui causa emit, pretium venire. §. 2. Simili modo, & si fundum hereditarium distraxit, si quidem sine causa, & ipsum fundum 75 & fructus in hereditatis petitionem venire; quod si aeri exsolvendi gratia hereditarii id fecit, non amplius venire, quam pretium.

§. 3. Item non solum ea, quae mortis tempore fuerunt, sed si qua postea augmenta hereditati accesserunt, venire in hereditatis petitionem: nam 76 hereditas & augmentum recipit, & deminutionem. † Sed ea, quae post aditam hereditatem accedunt, si quidem ex ipsa hereditate, puto hereditati accedere: si extrinsecus, non: quia personae possessoris accedunt. † Fructus autem omnes augent hereditatem, siue ante aditam, siue post aditam hereditatem accesserint. † Sed & partus ancillarum 77 sine dubio augent hereditatem. §. 4. Cum praediximus 78, omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire, quaeritur, utrum cum sua natura veniant, an contra: utputa (est) quaedam actio, (quae) inficiatione crescit; utrum cum suo incremento, an vero in simplum venit, ut legis Aquiliae? Et Julianus lib. 61. Digestorum scribit, simplum soluturum. §. 5. Idem recte ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor defuncto, non posse eum dedentem noxae officio iudicis liberari: quia tandiu quis habet noxae dedendae facultatem, quamdiu iudicati convenietur: post susceptum iudicium non potest noxae dedendo se liberare; suscepit autem per petitionem hereditatis. §. 6. Praeter haec, multa reperimus tractata & de petitione hereditatis, de distractis 79 rebus hereditariis, de dolo praeterito 80, & de fructibus; (de) quibus cum forma Senatusconsulto sit data, optimum est ipsius Senatusconsulti interpretationem facere, verbis ejus relatis: *Pridie Idus Martias Quintus Julius Balbus, & Publius Juventius Celsus, Titius Aufidius, Oenus Severianus consules verba fecerunt de his, quae (imperator) Caezar Trajani Parthici filius, divi Nervae nepos Hadrianus, Augustus (imperator) maximusque Princeps proposuit Quinto Nonas Martias, quae proxima fuerunt, libello complexus (esset,) quid fieri placeat. De qua re ita censuerunt: cum antequam partes caducae 81, ex bonis Rustici, fisco peterentur, hi, qui se heredes esse existimant, hereditatem distraxerint 82, placere, redacta ex pretio rerum venditarum pecuniae usuras non esse exigendas. 83 Idemque in similibus causis servandum. † Item placere, a quibus hereditas petita fuisset, si adver-*

(74. Adde l. 11. §. 4. supr. de minor. (75. l. 22. in fin. infr. h. t. (76. §. 12. infr. h. l. l. 51. infr. l. 2. C. h. t. l. 178. §. 1. infr. de verb. sign. (77. l. 270. in pr. infr. h. t. (78. t. 18. in fin. supr. eod. (79. v. l. 16. §. 5. supr. eod. (80. v. l. 25. §. 7. infr. eod. (81. §. 7. infr. hic. (82. §. 12. infr. hic. (83. §. 17. infr. hic.

fus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, etsi ea ante petitam hereditatem deperissent, deminutæve fuissent 84, restituere debere. † *Item 85 eos, qui bona invasissent, cum scirent ad se non pertinere, etiamsi ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent; eos autem, qui iustas causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, usque eo dumtaxat, quo 86 locupletiores ex ea re facti essent. † Petitam autem fisco hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primum scierit quisque eam a se peti, id est cum primum aut denunciatum esset ei, aut literis, vel edicto evocatus esset, censuerunt. † Aptanda est igitur nobis singulis verbis Senatusconsulti congruens interpretatio. §. 7. Ait Senatus: Cum antequam partes caducæ fisco peterentur. Hoc evenerat (ut partes caducæ fisco peterentur): sed etsi ex asse fiat, Senatusconsultum locum habebit. † Idem, & si vacantia bona fisco vindicantur, vel si ex alia quacumque causa bona ad eum pervenerunt. §. 8. Senatusconsultum hoc locum habebit, & si civitati 87 peteretur.*

§. 9. In privatorum 88 quoque petitionibus Senatusconsultum locum habere, nemo est, qui ambigit: licet in publica causa factum sit. §. 10. Non solum autem in hereditate utimur Senatusconsulto, sed & in peculio castrensi, vel alia universitate. §. 11. *Petitam autem hereditatem &c.* (id est, ex) quo quis scit a se peti: nam ubi scit, incipit esse malæ fidei possessor 89, id est, cum primum ei denunciatum esset. Quid ergo, si scit quidem, nemo autem ei denunciavit? an incipiat usuras debere pecuniæ redactæ? & (puto) debere: coepit enim malæ fidei possessor esse. (Sed) ponamus denunciatum esse, non tamen scit; quia non ipsi, sed procuratori ejus denunciatum est: Senatus ipsi denunciari exigit; & ideo non nocebit: nisi forte is, cui denunciatum est, eum certioraverit: sed non, si certiorare potuit, nec fecit. † A quo denunciatum est, senatus non exigit. Quicumque ergo fuit, qui denunciavit, nocebit. §. 12. Hæc adversus bonæ fidei possessores: nam ita Senatus locutus est, eos, qui se heredes existimassent. Ceterum si quis sciens, ad se hereditatem non pertinere, distraxit, sine dubio non pretia rerum, sed ipsæ res veniunt in petitionem hereditatis, & fructus earum. Sed Imperator Severus epistolam ad Celerem idem videtur fecisse & in malæ fidei possessoribus; atquin Senatus de his est locutus, qui se heredes existimant; nisi forte ad eas res referemus, quas distrahi expedierat 90, quæ onerabant magis hereditatem, quam fructui erant: ut ut sit in arbitrio 91 petitoris, qualem computationem faciat adversus malæ fidei possessorem, utrum ipsius rei, & fructuum, an pretii, & usurarum, post motam controversiam. §. 13. Licet autem Senatus de his locutus sit, qui se heredes existimant, tamen & si bonorum possessores se existimant, (vel alios successores iustos,) vel sibi restitutam hereditatem, in eadem erunt conditione.

§. 14. Papinianus autem lib. 111. *Quæstionum*, si possessor hereditatis pecuniam inventam in hereditate non attingat 92, negat eum omnino in usuras conveniendum. §. 15. *Redactæ*, inquit, pecuniæ ex pretio rerum venditarum. Redactam sic accipiemus, non solum jam exactam, verum & si exigi potuit, nec exacta est.

§. 16. Quid, si post petitam hereditatem res distraxerit? hic ipsæ res veniunt, fructusque earum. Sed si forte tales fuerunt, quæ vel steriles erant, vel tempore peritura, & hæc distractæ sunt (vero pretio) fortassis possit petitor eligere, ut sibi pretia & usuræ præstentur. §. 17. Ait Senatus: *Placere, a quibus petita hereditas fuisset, si adversus eos iudicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, & si ea ante petitam hereditatem deperissent, deminutæve essent, restituere debere.* † Bonæ fidei possessor, si vendiderit res hereditarias, sive exegit pretium, sive non, quia habet actionem, debet pretium præstare. Sed, ubi habet actionem, sufficit eum actiones præstare. 93 §. 18. Sed si vendidit, & evicta re restituit, quod accepit, non videbitur ad eum pervenisse; quamquam possit dici, nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria, quæ distracta est. † sed etsi Senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum fecit mentionem, restitui tamen non debet: quia nihil apud eum remanet. Nam (&) Julianus lib. vi. *Digestorum* scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non 94 debere: nec imputaturum, quod non debitum solvit. 95 §. 19. Sed si res sit

redhibita, hic utique (&) hereditaria est, & pretium non veniet, quod refusum est. §. 20. Sed & si ob venditionem obstrictus sit emtori possessor hereditatis, dicendum erit, prospici ei cautione. 96 §. 21. Restituere autem pretia debet possessor, etsi deperditæ 97 sunt res, vel deminutæ. † Sed utrum ita demum restituat, si bonæ fidei possessor est, an & si malæ fidei? Et, si quidem res apud emtorem existent, nec deperditæ; nec deminutæ sunt, sine dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emtore nullo modo possit, tantum, quantum in litem esset juratum. 98 At ubi deperditæ sunt, & deminutæ, verum pretium debet præstari; quia si petitor rem consecutus esset, distraxisset, & verum pretium rei non perderet.

Definitio deperditi, & deminuti.

21. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Deperditum * intelligitur, quod in rerum natura esse desit: deminutum vero, quod ufucaptum esset, & ob id de hereditate exiit.

Si possessor & rem habeat, & pretium.

22. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Si & rem, & pretium habeat bonæ fidei possessor, puta quod eandem rem emerit: an audiendus sit, si velit rem dare, non pretium? in prædione dicimus, electionem 99 esse debere actoris, an hic magis possessor audiendus sit, si velit rem tradere, licet deteriorem factam, non petitor, si pretium desideret, quod inverecundum sit tale desiderium; an vero, quia ex re hereditaria locupletior sit, & id, quod amplius habet ex pretio, restituere debeat: videndum; nam (&) in Oratione Divi Adriani ita est: *Dispiciate, Patres conscripti, numquid sit æquius, possessorem non facere lucrum, & pretium, quod ex aliena re perceperit, reddere: quia potest existimari, in locum hereditariæ rei venditæ, pretium ejus successisse, & quodammodo ipsum hereditarium factum.* 100 Oportet igitur possessorem & rem restituere petitori, & quod ex venditione ejus rei lucratus est.

Quatenus pretium a bonæ fidei possessore restituitur. 1. De pæna.

23. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Utrum autem omne pretium restituere debeat bonæ fidei possessor; an vero ita demum, si factus sit locupletior, videndum; si sine pretium acceptum vel perdidisse, vel consumpsisse, vel donasse: & verbum quidem *pervenisse* 101 ambiguum est: solumne hoc contineret, quod prima ratione fuerit, an vero & id, quod durat? Et puto, sequentem clausulam Senatusconsulti, etsi hæc sit ambigua, ut ita demum computet, si factus sit locupletior. 102 §. 1. Proinde, si non solum pretium, sed etiam pæna tardius pretio soluto pervenerit; poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere venire: licet de pretio solummodo Senatus sit locutus.

24. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

At ubi vi dejectus fuit, non debet restituere pœnam ex eo commissam, quod eam actor habere non potest. Sic nec pœna restitui debet, quam adversarius ei promisit, si ad iudicium non venerit.

De lucro ex lege commissoria. 1. Si possessor ex pretio rei hereditaria aliam rem emerit. 2. Interpretatio quartæ partis. De dolo præterito, & culpa. 3. De prædonibus. 4. De fructibus. 5. De mala fide tempore hereditatis apprehensa, vel postea. 6. De errore juris. 7. De dolo ante, vel post litem contestatam. 8. De eo, qui dolo desit possidere, aut possessionem non admittit: & de alio possessore. 9. De fructibus. 10. De iurejurando in litem. 11. Interpretatio quintæ partis. Si bonæ fidei possessor ex hereditate sumtum fecerit, dilapidaverit, perdidit, donaverit, ἀντίδοτον acceperit. 12. De lautiore usu rei suæ. 13. De mutuo. 14. De pignore. 15. Si heres ex semisse, putans se heredem ex asse, dimidiam partem hereditatis consumserit. 16. Utrum erogatum ex hereditate, totum decedat, an pro rata patrimonii. 17. De rei vindicatione adversus eum, qui emit, a bonæ fidei possessore. 18. Utrum hoc iudicium sit in personam, an in rem. 19. Familia erciscunda. 20. De partu.

25. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Sed & si lege commissoria vendidit, idem erit dicendum, lucrum, quod sensit lege commissoria, præstaturum. §. 1. Item, si rem distraxit, & ex pretio aliam rem comparavit, veniet pretium 103 in petitionem hereditatis, non res, quam in patrimo-

(84. §. ult. infr. hic. l. 21. infr. h. t. (85. l. 25. §. 2. infr. eod. (86. d. l. 25. §. 11. (87. Immo vide l. 16. infr. de verb. sign. (88. l. 1. in pr. C. h. t. (89. l. 25. §. 7. infr. eod. (90. §. 16. infr. hic. (91. l. 36. §. 3. in fin. infr. h. t. (92. l. 62. in pr. infr. de rei vind. (93. v. l. 51. in fin. infr. de peculio. (94. Immo vide l. 23. supr. de negot. gest. (95. l. 2. §. 7. infr. de hered. vel act. vend.

(96. l. 40. §. 3. infr. h. t. (97. §. 6. vers. item placere. supr. hic l. 21. supr. h. t. (98. l. 25. §. 10. infr. eod. (99. Fac. l. 20. §. 12. supr. eod. (100. Adde l. 18. supr. quod met. caus. (101. l. 2. §. 3. infr. de hered. vel act. vend. (102. l. 25. §. 11. infr. h. t. (103. §. 18. infr. hic. l. 16. §. 1. & 5. supr. h. t.

nium suum convertit. Sed si res minoris valet, quam comparata est, hactenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodum, si consumsisset, in totum locupletior factus non videbitur. §. 2. Quod ait Senatus; eos, qui bona invasisent, quae scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint quominus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent, ita intelligendum est, ut & dolus praeteritus in petitionem hereditatis deduceretur: sed & culpa 104, & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, vel a semetipso, si tempore esset liberatus, peti hereditatem posse; hoc utique, si exigere potuit. §. 3. Quod autem ait Senatus, eos, qui bona invasisent, loquitur de praedonibus 105: id est, de his, qui cum scirent ad se non pertinere hereditatem, invaserunt bona; scilicet cum nullam causam haberent possidendi.

§. 4. Sed & fructus, non quos perceperunt, inquit, sed quos percipere debuerunt 106, eos praestatueros. §. 5. De eo autem loquitur Senatus, qui ab initio mente praedonis res hereditarias apprehendit. † Quod si ab initio quidem justam causam habuit adipiscendae possessionis, postea vero conscius ad se nihil hereditatem pertinere, praedonio more versari coepit, nihil Senatus loqui videtur. Puto tamen, & ad eum mentem Senatusconsulti pertinere: * parvi etenim refert, ab initio quis dolose in hereditate sit versatus, an postea hoc facere coepit. §. 6. Scire ad se non pertinere utrum is tantummodo videtur, qui factum scit: an & is, qui in jure erravit; putavit enim recte factum testamentum, cum inutile erat; vel, cum (eum) alius praecederet adgnatus, sibi potius deferri? Et * non puto hunc esse praedonem, qui dolo caret, quamvis in jure erret. §. 7. Si ante litem contestatam, inquit, fecerint. Hoc ideo adjectum, quoniam * post litem contestatam omnes incipiunt malae fidei possessores esse 107, quinimo post controversiam motam. Quamquam enim litem contestatam mentio fiat in Senatusconsulto, tamen, & post motam controversiam omnes possessores pares fiunt, & quasi praedones tenentur. Et hoc jure hodie utimur: coepit enim scire rem ad se non pertinentem possidere se is, qui interpellatur, qui vero praedo est, & ante litem contestatam doli nomine tenebitur; hic est enim dolus praeteritus. 108

§. 8. Perinde, inquit, condemnandos, quasi possiderent. Merito: nam * is, qui dolo fecit, quo minus possideret, ut possessor condemnatur 109: accipies, si dolo defierit possidere, si dolo possessionem noluerit admittere. Sive autem ab alio res possideatur, sive in totum non exstet, locum habebit haec clausula. Unde si sit alius possessor, ab utroque hereditas peti possit: & si per multos ambulaverit 110 possessio, omnes tenebuntur. §. 9. (Sed) utrum is solus, qui possidet, fructus praestabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus possideret? Et dicendum erit, post Senatusconsultum, ambo teneri. 111 §. 10. Haec verba Senatusconsulti etiam adversus eum, qui non possidet, jusjurandum 112 inducunt: tam enim adversus eum, qui dolo fecit, quo minus possideat, quam adversus possidentem, in litem juratur. §. 11. Consuluit Senatus bonae fidei possessoribus, ne in totum damno adficiantur, sed in id dumtaxat teneantur, in quo 113 locupletiores facti sunt. 114 Quemcumque igitur sumtum fecerint ex hereditate, si quid dilapidaverunt, perdiderunt, dum re sua se abuti putant, non praestabunt 115: nec si donaverint, locupletiores facti videbuntur; quamvis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligaverunt. † Plane si ἀντίδορα, id est, remunerationes, acceperunt, dicendum est, eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt: velut genus quoddam hoc esset permutationis. §. 12. Si quis re sua lautius usus sit contemplatione delatae sibi hereditatis, Marcellus lib. v. Digestorum putat, nihil eum ex hereditate deducturum, si eam non attingit. §. 13. Simili modo & si mutuam pecuniam accepit, quasi dives se deceperit. §. 14. Si tamen pignori res hereditarias dedit, videndum, an vel sic attingatur hereditas? Quod est difficile, cum ipse sit obligatus. §. 15. Adeo autem qui locupletior factus non est, non 116 tenetur, ut si quis putans se ex asse heredem, partem dimidiam hereditatis sine dolo malo consumserit, Marcellus lib. iv. Digestorum tractat, num (non) te-

neatur; quasi id, quod erogaverit, ex eo fuerit, quod ad eum non pertinebat, sed ad coheredes: nam & si is, qui heres non erat, totum, quidquid apud se fuit, consumsisset, sine dubio non teneretur, quasi locupletior non factus. Sed in proposita quaestione, tribus visionibus 117 relatis, una prima, deinde alia, posse dici totum, quod superest, restituere eum debere, quasi suam partem consumserit: tertia utrique, quod consumtum est, decedere: ait utrique non nihil restituendum; de illo dubitat, utrum totum, an partem restituendam dicat. Puto tamen residuum integrum non esse restituendum, sed partem ejus dimidiam. §. 16. Quod autem quis ex hereditate erogaverit, utrum totum decedat, an vero pro rata patrimonii ejus; ut puta penum 118 hereditarium ebibit, utrum totum hereditati expensum feratur, an aliquid & patrimonio ejus: ut in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delatam hereditatem: ut si quid lautius 119 contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior; in statutis vero suis sumtibus videatur factus locupletior, utique enim & si non tam laute erogasset, aliquid 120 tamen ad victum quotidianum erogasset? nam & D. Marcus in causa Pythodori (qui rogatus erat 121, quod sibi superfuisset ex hereditate reddere) decrevit, ea, quae alienata erant, non minuendi fideicommissi, nec pretium in corpus patrimonii Pythodori redisse, (&) ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hereditate decedere, non tantum ex hereditate. Et nunc igitur statuti sumtus utrum ex hereditate decedat exemplo rescripti D. Marci, an ex solo patrimonio, videndum erit? Et verius est, ut ex suo patrimonio decedant ea, quae etiam non heres fuisset, erogasset. §. 17. Item si rem distraxit bonae fidei possessor, nec pretio factus sit locupletior: an singulas res, si nondum usucaptae sint, vindicare petitor ab emtore possit? & si vindicet, an exceptione non repellatur, quod praedictum hereditati non fiat inter actorem, & eum, qui venumdedit; quia non videtur venire in petitionem hereditatis pretium earum, quamquam victi emtores reversuri sunt ad eum, qui distraxit? Et puto, posse res vindicari, nisi emtores regressum ad bonae fidei possessorem habent. Quid tamen, si is, qui vendidit, paratus sit ita defendere hereditatem, ut perinde, atque si possideret, conveniatur? Incipit exceptio locum habere ex persona emtorum. (Certe) si minori pretio res venerint, & pretium quodcumque illud actor sit consecutus, multo magis poterit dici, exceptione eum summoveri. Nam & si id, quod a debitoribus exegit possessor, petitori hereditatis solvit, liberari debitorum 122 Julianus lib. iv. Digestorum scribit, si bonae fidei possessor, si praedo fuit, qui debitum ab his exegerat: (&) ipso jure eos liberari. §. 18. Petitio hereditatis, & si in rem actio sit, habet tamen praestationes quasdam personales: ut puta eorum, quae a debitoribus sunt exacta 123; item pretiorum. 124 §. 19. Hoc Senatusconsultum ad 125 petitionem hereditatis factum, etiam in familiae circumspecta (judicio) locum habere placet: ne res absurda sit, ut quae peti possint, dividi non possint. §. 20. Augent hereditatem gregum & pecorum partus.

26. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Quod si oves natae sunt, deinde ex his aliae: haec quoque, quasi augmentum restitui debent.

De pensionibus adium locatarum.

27. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Ancillarum etiam partus 126, & partuum partus, quamquam fructus esse non existimantur 127, quia non temere ancillae ejus rei causa comparantur, ut pariant, augent tamen hereditatem; quippe cum ea omnia fiunt hereditaria, dubium non est, quin ea possessor, si aut possideat, aut post petitam hereditatem dolo malo fecit, quo minus possideret, debeat restituere. §. 1. Sed & pensiones 128, quae ex locationibus praediorum urbanorum perceptae sunt, venient, licet 129 a lupanario perceptae sint; nam (&) in multorum honestorum virorum praediis lupanaria exercentur.

(104. l. 19. §. 2. supr. eod. (105. l. 11. in fin. l. 19. §. pen. supr. eod. (106. l. 1. in fin. C. eod. (107. l. 2. C. de fructib. & lit. expens. l. 20. §. 11. supr. h. t. (108. §. 2. supr. hic. l. 13. §. 2. l. 20. §. 6. supr. h. t. l. 27. §. 3. infra de rei vind. (109. §. 9. infr. h. l. 13. §. 2. supr. h. t. l. 2. §. 42. infra ne quid in loco publ. l. 131. infr. de reg. jur. (110. l. 15. supr. de minorib. (111. §. 8. supr. hic. (112. l. 20. §. ult. supr. h. t. (113. §. 15. infr. hic. l. 20. §. 6. vers. item eos l. 23. supr. l. 30. l. 40. §. 1. infr. h. t. l. 3. infr. de condit. indeb. (114. l. 36. §. 4. infr. h. t. (115. Adde l. 31. §. 3. infr. eod. (116. §. 11. supr. hic.

(117. §. 14. in fin. de confirmat. Digestor. l. 8. §. 2. in fin. infr. ad SC. Vellej. l. 29. §. 5. infr. mandati l. 25. §. 3. infr. de probat. (118. v. l. 3. infr. de penu legat. (119. §. 12. supr. hic. (120. arg. l. ult. in fin. C. de aliment. pupillo praest. (121. l. 54. infr. ad SC. Trebell. Nov. 108. c. 1. & 2. (122. l. 31. in fin. infr. h. t. adde l. 61. infr. de solution. (123. Adde d. l. 31. §. ult. (124. §. 1. supr. hic. (125. l. 1. in pr. C. h. t. (126. l. 20. §. 3. in fin. supr. eod. l. 12. in pr. supr. quod met. caus. (127. §. 37. Infl. de rer. divis. l. 68. in pr. infr. de usufr. l. 28. §. 1. infr. de usur. (128. Adde l. 29. infr. h. t. (129. l. 52. l. 56. infr. eod.

De omni lucro.

28. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Post Senatusconsultum enim omne lucrum 130 auferendum esse tam bonæ fidei possessori, quam prædoni, dicendum est.

De mercede fundi locati. De operis servorum. De vecturis.

29. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Mercedes plane a colonis acceptæ loco sunt fructuum. 131
† Opera quoque servorum in eadem erunt causa, qua sunt pensiones. † Item vecturæ navium, & jumentorum.

De sorte, usuris & periculo nominum.

30. PAULUS lib. 20. ad Edictum

Julianus scribit, actorem eligere debere, utrum sortem tantum, an & usuras velit cum periculo nominum agnoscere. † Atquin secundum hoc non observabimus, quod Senatus voluit 132, bonæ fidei possessorem teneri, quatenus locupletior sit: quid enim, si pecuniam eligat actor, quæ setvari non potest? Dicendum itaque est in bonæ fidei possessore, hæc tantummodo eum præstare debere: id est, vel sortem, & usuras ejus, si (&) eas percepit, vel nomina cum eorum cessione in id facienda, quod ex his adhuc deberetur, periculo scilicet petitoris.

Si possessor solverit creditoribus. 1. & 2. De eo, quod debetur possessori. 3. De sumtibus. 4. Si prædo debitores non convenerit. 5. De eo quod possessor exegit.

31. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Si quid possessor solvit creditoribus, reputabit 133, quamquam ipso jure non liberavit petitorum hereditatis: nam * quod quis suo nomine solvit, non debitoris, debitorem non liberat. 134 Et ideo Julianus lib. vi. Digestorum scribit, ita id imputaturum possessorem, si caverit, se petitorum defensum iri. † Sed an & bonæ fidei possessor debeat defendendum cavere, videndum erit: quia in eo, quod solvit, non videtur locupletior factus, nisi forte habeat conditionem, & hoc nomine videtur locupletior, quia potest repetere: finge enim eum, dum se heredem putat, solvisse suo nomine? Et videtur mihi Julianus de solo prædone, ut caveat, senuisse: non etiam de bonæ fidei possessore: conditionem tamen præstare debet. † Sed & petitor si a creditoribus conveniatur, exceptione uti debet. §. 1. Sed si ipsi aliquid prædoni debebatur, hoc deducere non debet: maxime si id fuit debitum, quod natura debebatur. † Quid tamen, si expediebat petitori, id debitum esse dissolutum propter poenam, vel aliam causam? Potest dici, ipsum sibi vel solvisse, vel debuisse solvere. §. 2. Justus autem possessor dubio procul debet deducere, quod sibi debetur, §. 3. Sicut autem sumtum, quem fecit, deducit: ita si facere debuit, nec fecit, culpæ hujus reddat rationem 135, nisi bonæ fidei possessor est: tunc enim, quia quasi suam rem neglexit 136, nulli querelæ subjectus est ante petitam hereditatem; postea vero & ipse 137 prædo est. §. 4. Illud plane prædoni imputari non potest, cur passus est debitores liberari, & pauperiores fieri, & non eos convenit: cum actionem non habuerit. 138 §. 5. Quod autem possessori solutum est 139: an restituere debeat, videamus? Et, si bonæ fidei possessor fuit, five non, debere restituere placet: & quidem, si restituerit (ut Cassius scribit, & Julianus lib. vi.) liberari ipso jure debitorum. 140

De adquisitis per servum.

32. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Per servum adquisitæ 141 res, heredi restituendæ sunt; quod procedit in hereditate (liberti), & cum de inofficioso agitur, cum interim in bonis esset heredis.

1. De servo distracto a malæ fidei possessore.

33. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Nisi ex re heredis scripti stipulatus sit. §. 1. Julianus scribit, si hominem possessor distraxerit, si quidem non necessarium hereditati, petitione hereditatis pretium præstaturum; imputaretur enim (ei), si non distraxisset; quod si necessarium hereditati, si quidem vivit, ipsum præstandum: si decesserit, fortassis nec

(130. l. 55. infr. eod. (131. Adde l. 27. §. 1. supr. eod. l. 62. in pr. infr. a rei vind. l. 55. infr. de condit. indeb. (132. l. 25. §. 11. supr. h. t. (133. l. 5. C. eod. (134. l. 19. §. 1. infr. de condit. indeb. l. 28. infr. mandati l. 38. §. 2. vers. & magis infr. de solut. (135. l. 54. §. ult. infr. h. t. (136. l. 25. §. 11. supr. eod. (137. d. l. 25. §. 7. (138. l. 9. §. 3. infr. de admin. & peric. tut. l. 6. §. ult. vers. certe si, supr. de negot. gest. l. 20. vers. de ceteris C. eod. (139. Adde l. 25. §. 18. supr. h. t. (140. d. l. 25. §. 17. in fin. l. 12. §. 16. in fin. infr. mandati l. 28. l. 34. §. 9. l. 61. infr. de solution. (141. v. l. 24. infr. de edil. edict.

pretium, sed non passurum judicem, qui cognoscit, possessorem pretium lucrari, scribit: & verius est.

De hereditate filiofam. militis. 1. De patre filii nomine, & domino servi nomine conveniendis.

34. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Filiofamilias militis 142 puto peti posse hereditatem ex testamento nobis obvenientem. §. 1. Si servus, vel filiofamilias res hereditarias teneat, a patre, dominove peti hereditas potest, si facultatem restituendarum rerum habet. Certe si pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio servi habeat, (&) Julianus existimat posse a domino, quasi a juris possessore, hereditatem peti.

35. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Idem Julianus ait, etiamsi nondum pretia rerum consecutus sit servus, posse a domino, quasi a juris possessore 143, hereditatem peti: quia habet actionem, qua eam pecuniam consequatur: quæ quidem actio etiam ignorantibus acquiretur.

1. Si a filiofam. petatur. 2. De servo occiso a possessore. 3. Si res perierit, quam prædo desit possidere. De re a prædone pluris vendita. 4. Quo tempore spectatur, an bonæ fidei possessor sit locupletior. 5. De fructibus, & impensis in eos factis.

36. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Si a domino, vel a patre, qui pretia possidet, hereditas petatur; an filio vel servo mortuo, vel servo manumisso, vel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum sibi dominus, vel pater deducere potest? Julianus verius esse ait, id (quod) Proculus quoque respondit, perpetuo 144 actionem dandam: nec deduci oportere id, quod ipsi debetur; quia non de peculio agatur, sed hereditas petatur. Hæc recte, si pretia 145 habeat servus, vel filiofamilias, quod si propterea hereditas petatur a domino, quod servus debitor fuit, perinde haberi debet, atque si de peculio ageretur. † Idem dicendum Mauricianus ait, etiamsi pecuniam ex pretio perceptam servus, vel filius consumserit; sed alias ex peculio ejus solvi potest. §. 1. Sed & a filiofamilias peti hereditatem posse, non est dubium: quia restituendi facultatem habet, sicut 146 ad exhibendum. † Multo magis dicimus, posse peti hereditatem a filiofamilias, qui, cum paterfamilias esset, & possideret hereditatem, adrogandum se prestavit. §. 2. Si possessor hereditarium servum occiderit 147, id quoque in hereditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait, actorem debere eligere, utrum velit sibi eum condemnari, ut caveat se non acturum lege Aquilia 148; an malit integram sibi esse actionem legis Aquiliae, omnia ejus rei æstimatione a iudice: Quæ electio locum habet, si ante aditam hereditatem occisus sit servus: nam si postea, ipsius actio propria effecta est, nec veniet in hereditatis petitionem. §. 3. Si prædo dolo desisset possidere, res autem eo modo interierit, quo esset interitura 149, etsi eadem causa possessionis mansisset: quantum ad verba Senatusconsulti, melior est causa prædonis, quam bonæ fidei possessoris; quia prædo, si dolo desierit possidere, ita condemnatur, atque si possideret 150, nec adjectum esset, si res interierit. Sed non est dubium, quin non debeat melioris esse conditionis, quam bonæ fidei possessor. Itaque & si pluris venierit res, electio 151 debet esse actoris, ut pretium consequatur: alioquin lucretur aliquid prædo. §. 4. Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur? Sed magis est, rei judicatæ tempus spectandum esse. 152 §. 5. Fructus intelliguntur deductis impensis 153, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorum (quæ) eorum gratia fiunt. Quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat, verum etiam in prædonibus 154: sicut Sabino quoque placuit.

37. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Quod si sumtum quidem fecit, nihil autem fructuum percepit: æquissimum erit, rationem horum quoque in bonæ fidei possessoribus haberi.

(142. l. 3. §. 5. infr. de bonor. poss. inst. quib. non est permittum facere testam. in pr. (143. l. 13. in fin. supr. h. t. (144. l. 38. in pr. infr. de peculio, l. 16. circa medium infr. de in rem verso. (145. l. 24. §. 3. supr. de minor. (146. v. l. 18. §. 4. infr. de castrens. pecul. (147. l. 23. l. 91. infr. de verbor. obligat. (148. v. l. 13. §. per l. 14. l. 15. in pr. infr. ad leg. Aquil. (149. v. l. 40. in pr. infr. h. t. l. 1. §. 34. infr. de vi & vi armat. (150. l. 25. §. 8. supr. h. t. (151. l. 20. §. 12. in fin. supr. eod. (152. l. 16. in pr. supr. eod. v. l. 30. in pr. infr. de pecul. (153. l. 46. infr. de usur. l. 4. l. ult. in fin. infr. de operis serv. l. 1. C. de fructib. & lit. expens. (154. l. 38. infr. h. t.

De ceteris necessariis & utilibus impensis.

38. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Plane in ceteris necessariis, & utilibus impensis posse separari, ut bonæ fidei quidem possessores has quoque imputent: prædo autem de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. 155 Sed benignius 156 est, in hujus quoque persona haberi rationem impensarum 157: * non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere 158, & id ipsum officio 159 judicis continebitur: (nam) nec exceptio doli mali desideratur. Plane, potest in eo differentia esse, ut bonæ fidei quidem possessor omnimodo impensas deducat, licet res non existet, in quam fecit; sicut tutor, vel curator consequuntur: prædo autem non aliter, quam si res melior 160 sit.

Quæ sint utiles, necessariaeque impensæ. 1. De impensis voluptuariis.

39. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Utiles 161 autem, necessariaeque sunt, veluti quæ fiunt reficiendorum 162 ædificiorum gratia, aut in novellata 163, aut cum fervorum gratia litis æstimatio solvitur, cum id utilius sit, quam ipsos dedi. Denique alias complures ejusdem generis esse impensas, manifestum est. §. 1. Videamus tamen, ne (&) ad picturarum quoque & marmorum, & ceterarum voluptuariorum rerum impensas æque proficiat nobis doli exceptio, si modo bonæ fidei possessores sumus: nam prædoni probe dicetur, non debuisse in alienam rem supervacuas impensas facere; ut tamen potestas ei fieret tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt. 164

De periculo rei petita. 1. De fructibus. 2. De actionibus a possessore restituendis. 3. De cautione possessori præstanda. 4. De noxalibus actionibus.

40. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Illud (quoque), quod in Oratione Divi Hadriani est, ut post 165 acceptum iudicium id auctori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petit, restituta esset hereditas, interdum durum est: quid enim, si post litem contestatam mancipia, aut jumenta, aut pecora deperierint? damnari debet secundum verba Orationis: quia potuit petitor, restituta hereditate, distraxisse ea. Et hoc justum esse in specialibus petitionibus, Proculo placet: Cassius contra sensit: in prædonis persona Proculus recte existimat: in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim debet possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum hujus periculi temere indefensum jus suum relinquere. §. 1. Prædo fructus suos non facit, sed augent hereditatem: ideoque eorum quoque fructus præstabit. 166 In bonæ fidei autem possessore hi tantum veniunt in restitutione, quasi augmenta hereditatis, per quos locupletior factus est. §. 2. Actiones, si quas possessor nactus est, evicta hereditate restituere debet: veluti (si) interdictum unde vi 167, aut quod precario (concessit.) §. 3. Contra quoque, si possessor caverit damni infecti, cavendum est possessori. 168. §. 4. Ad officium judicis pertinebunt & noxales actiones, ut, si paratus sit possessor noxæ dedere servum, qui damnum dederit in (re) hereditaria, vel furtum fecerit 169, absolvatur: sicut fit in interdicto, quod vi aut clam. 170

Quo tempore possessio spectatur. 1. De fructibus rei pignoratæ. Inspicitur quantum possideatur tempore rei iudicanda. Duar.

41. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Si, quo tempore conveniebatur, possessor hereditatis pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem adsumsit, eas 171 quoque victus restituere debet: sive ante acceptum iudicium, sive postea adquisierit possessionem. Et, si fidei iussores, quos dederat, ad litem non sufficient, jubere eum debet Proconsul, ut idonee caveat. † Ex diverso quoque si pauciores postea possidebit, quam initio possidebat, si modo id sine dolo ejus acciderit: absolvi debet, quod ad eas res, quas desinit possidere. §. 1. Fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, Julianus ait.

(155. l. 7. §. 12. infr. de acquir. rer. domin. §. 30. Inst. de rer. divis. 156. Adde l. 36. in fin. supr. h. t. (157. l. 5. C. de rei vind. excip. l. 14. infr. de donat. l. 2. C. de rei vind. (158. l. 206. infr. de reg. jur. (159. l. ult. in fin. infr. h. t. (160. v. l. 6. §. 3. supr. de negot. gest. (161. l. 79. infr. de verb. sign. (162. l. 14. in pr. infr. de impens. in res dotal. fact. (163. l. 6. infr. d. t. (164. l. 5. in fin. C. de rei vind. (165. l. 20. infr. d. t. (166. l. 26. l. 27. in pr. supr. h. t. (167. l. 16. §. 4. supr. eod. (168. l. 20. §. 20. supr. eod. l. 19. infr. de rei vind. (169. v. l. 62. infr. de furt. (170. l. 7. §. 1. infr. quod vi aut clam. (171. l. 4. supr. h. t.

De debitore nolente solvere.

42. ULPIANUS lib. 67. ad Edictum.

Si debitor hereditarius non ideo nolit solvere, quod se dicat heredem, sed ideo, quod neget, aut dubitet, an hereditas pertineat ad eum, qui petit hereditatem, non tenetur hereditatis petitione.

Si is, qui legatum accepit, hereditatem petat.

43. PAULUS lib. 2. ad Plautium.

Posteaquam legatum a te accepi, hereditatem peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi adversus te dandam petitionem, quam si legatum redderem. Videamus tamen, ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quam (ut ei) caveatur, si contra eum de hereditate iudicatum fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquum, eo casu possessorem hereditatis legatum, quod solverit, retinere; & maxime si non per calumniam, sed per errorem hereditatem petierit adversarius; idque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus rescripsit, ei qui legatum ex testamento abstulisset, causa cognita hereditatis petitionem negandam esse: scilicet, si manifesta calumnia 172 sit.

44. JAVOLENUS lib. 1. ex Plautio.

Cum is, qui legatum ex testamento perceperit, hereditatem petit: si legatum quocumque modo redditum non sit, iudicis officio continetur, ut victori, deducto eo, quod accepit, restituatur hereditas.

De eo, qui se liti obtulit.

45. CELSUS lib. 4. Digestorum.

Qui se liti obtulit, cum rem non possideret, condemnatur 173: nisi (si) evidentissimis probationibus possit ostendere, actorem ab initio litis scire eum non possidere: quippe isto modo non est deceptus, & qui se hereditatis petitioni obtulit, ex doli 174 clausula tenetur: æstimari (scilicet) oportebit, quanti ejus interfuit non decipi.

Quis prædonis loco intelligatur.

46. MODESTINUS lib. 6. Differentiarum.

Prædonis loco intelligendus est is, qui tacitam 175 fidem interposuerit, ut non capienti restitueret hereditatem.

Si is, qui in actione falsi non obtinuit, nullum postea dicat.

47. IDEM lib. 8. Responforum.

Lucius Titius, cum in falsi testamenti propinqui accusatione non obtinuerit, quæro, an de non jure facto, nec signato testamento querela illi competere possit? Respondit, non ideo repelli ab intentione non jure facti testamenti, quod in falsi accusatione non obtinuerit. 176

De hereditate vendita.

48. JAVOLENUS lib. 3. ex Cassio.

In æstimationibus hereditatis ita venit pretium vendita hereditatis, ut id quoque accedat, quod plus fuit in hereditate, si ea negotiationis causa venit: sin autem ex fideicommissi causa, nihil amplius, quam quod bona fide accepit.

De actionibus hereditariis.

49. PAPINIANUS lib. 3. Quæstionum.

Si bonæ fidei possessor (hereditatis) velit cum debitoribus hereditariis, aut qui res hereditarias occupaverint, consistere, audietur; utique, si periculum erit, ne inter moras actiones intercidant. † Petitor autem hereditatis, citra metum exceptionis, in rem agere poterit; quid enim, si possessor hereditatis negligat? quid, si nihil juris habere se sciat?

Si nullum sit corpus in hereditate. 1. De sumtibus in monumentum factis.

50. IDEM lib. 6. Quæstionum.

Hereditas, etiam sine ullo corpore, juris intellectum habet. 177 §. 1. Si defuncto monumentum, conditionis implendæ gratia, bonæ fidei possessor fecerit, potest dici, (quia voluntas defuncti (vel) in hoc servanda est, utique si probabilem modum 178 faciendi monumenti sumtus, vel quantum testator jusserit, non excedat) eum, cui aufertur hereditas, impensas (ratione) doli exceptione aut retenturum, aut actione negotiorum gestorum repetiturum, veluti hereditario negotio gesto. Quamvis enim stricto jure nulla teneantur actione heredes ad monumentum facien-

(172. v. l. 3. §. 1. ut in possess. legat. (173. l. 25. infr. de rei vind. (174. l. pen. supr. de dolo malo. (175. l. 17. §. 2. infr. de usur. l. 103. infr. de legat. l. 1. (176. l. 14. C. de inoffic. testam. (177. l. 3. §. 1. infr. de bonor. possess. l. 119. l. 178. §. 1. l. 208. infr. de verb. sign. (178. l. 31. in fin. supr. de negot. gest. l. 4. C. h. t.

dum tamen Principali vel Pontificali auctoritate compelluntur ad obsequium supremæ voluntatis.

De fructibus, & impensis. 1 De fructuum usuris.

51. IDEM lib. 2. Responsorum.

Heres furiosi, substituto, vel sequentis gradus cognate fructus mediæ temporis, quibus per curatorem furiosus locupletior factus videtur, præstabit: exceptis videlicet impensis, quæ circa eamdem substantiam tam necessarie, quam utiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessarie fuerit expensum, & hoc excipiatur; nisi alia sufficiens substantia est furioso, ex qua sustentari potest. 179 §. 1. Fructuum post hereditatem petitam perceptorum usuræ non 180 præstantur. 181 † Diversa ratio est eorum, qui ante actionem hereditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

De quaestu inhonesto.

52. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Si possessor ex hereditate inhonestos 182 habuerit quaestus, eos etiam restituere cogetur 183: ne honesta interpretatio non inhonesto quaestui lucrum possessori faciat.

De alienatione rerum hereditariarum.

53. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Non solum ad res alienum hereditarium exsolvendum necessaria alienatio possessori est, sed & si impensa necessaria in rem hereditariam factæ sunt a possessore, vel si mora peritura 184 deteriorave futura erant.

An emptori hereditatis detur hæc actio. 1 De herede debitoris. 2 De rebus a possessore deterioratis.

54. JULIANUS lib. 6. Digestorum.

Ei 185, qui partes hereditarias, vel totam a fisco mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem, per quam universa bona persequatur: quemadmodum ei, cui ex Trebelliano Senatusconsulto hereditas restituta est, petitio hereditatis datur. 186

§. 1. Heres debitoris id, quod defunctus pignori dederat, quin hereditatem petendo consequi possit, dubium non est.

§. 2. Cum prædia urbana & rustica, negligentia possessorum, pejora sint facta; veluti quia vineæ, pomaria, horti extra consuetudinem 187 patrisfamilias defuncti culta sunt, litis æstimationem earum rerum, quanto pejores sint factæ, possessores pati debent.

De exacto ex lege Aquilia.

55. IDEM. lib. 60. Digestorum.

Evidæ hereditate 188, bonæ fidei possessor, quod lege Aquilia exegisset, non simplum, sed duplum restituet: lucrum enim ex eo, quod propter hereditatem acceperit, facere non debet. 189.

De fructibus.

56. AFRICANUS lib. 4. Quaestionum.

Cum hereditas petita sit, eos fructus, quos possessor percepit, omnimodo restituendos, etsi petitor eos 190 percepturus non fuerat.

Si duo petant hereditatem.

57. NERATIUS lib. 7. Membranarum.

Cum idem eandem hereditatem adversus duos defendit, & secundum alterum ex his judicatum est: quaeri solet, utrum perinde ei hereditatem restitui oporteat, atque oporteret, si adversus alium defensa non esset; ut scilicet, si mox & secundum alium fuerit judicatum, absolvatur is, cum quo actum est, quia neque possideat, neque dolo malo fecerit, quo minus possideret, quod iudicio victus restitueret: an, quia possit & secundum alium judicari, non aliter restituere debeat, quam si cautum ei fuerit, quod adversus alium eandem hereditatem defendit? Sed melius est, officio iudicis cautionem, vel satisfactionem 191 victo mederi; cum & res salva sit ei, qui in executione tardior venit adversus priorem victorem.

(179. l. ult. in fin. C. de ordine cognition. (180. l. 15. inf. de usur. (181. Vide tamen l. 1. in fin. C. h. t. (182. l. 27. in fin. supr. eod. (183. Vide tamen l. 5. inf. de usur. junct. l. ult. in fin. C. h. t. (184. l. 5. in pr. supr. eod. l. 22. in fin. C. de admin. & peric. tut. (185. Adde l. 13. §. 9. supr. h. t. (186. l. 1. inf. de fideicom. hered. petit. (187. Adde l. 10. in fin. l. 11. in pr. supr. de negot. gest. (188. Adde l. 17. §. 1. vers. sed & fructus, inf. de rei vind. (189. l. 28. l. 40. §. 1. supr. h. t. (190. v. l. 27. in fin. l. 52. supr. eod. (191. l. 57. in fin. infr. de rei vind. l. 5. in fin. infr. de tribut. act.

De impensis imputandis.

58. PAULUS lib. 3. Digestorum.

Filius a patre emancipatus 191, secundum conditionem testamenti, matris adiit hereditatem, quam pater, antequam filium emanciparet, possedit, fructusque ex ea possedit: sed erogationem in honorem 192 filii, cum esset Senator, fecit (ex ea). *Quaestum* est, cum paratus sit pater restituere hereditatem, habita ratione eorum, quæ in eum erogavit, an filius nihilominus perseverans petere hereditatem, doli mali exceptione summoveri possit? Respondi, & si non exciperetur, satis per officium 193 iudicis consuli.

TIT. IV.

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

Continuatio. 1. Quid petitur hac actione. 2. Si duo a duobus petant. Si & possessor, & petitor possideant. 3. Si coheres possideat cum extraneo. 4. Si heres ex semisse trientem possideat. 5. De petitione partis incertæ.

1. ULPIANUS lib. 5. ad Edictum.

Post actionem, quam proposuit Prætor ei, qui ad se solum hereditatem pertinere contendit, consequens fuit & ei proponere, qui partem hereditatis petit. §. 1. Qui hereditatem, vel partem hereditatis petit, is non ex eo metitur, quod possessor occupavit, sed ex suo iure: & ideo, sive ex asse heres sit, totam hereditatem vindicabit, licet tu unam rem possideas; sive ex parte, partem, licet tu totam hereditatem possideas.

§. 2. Quinimo, si duo possideant hereditatem, & duo sint, qui ad se partes pertinere dicant: non singuli a singulis petere, contenti esse debent, puta primus a primo, vel secundus a secundo, sed 2 ambo a primo, & ambo a secundo: neque enim alter primi, alter secundi partem possidet, sed ambo utriusque pro herede. † Et si possessor, & petitor possideant hereditatem, cum unusquisque eorum partem dimidiam hereditatis sibi adferat, invicem 3 petere debent, ut partes rerum consequantur: aut si controversiam sibi non faciunt hereditatis, familiæ heriscundæ experiri eos oportebit. §. 3. Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus possideat hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet sua parte: utrum a solo extraneo, an vero & a coherede deberem petere hereditatem, quaeritur? Et Pegasus fertur existimasse, a solo extraneo me petere debere; eumque restitutum, quidquid possidet: & fortassis hoc officio iudicis debeat fieri; ceterum ratio facit, ut a duobus petam hereditatem, hoc est, & a coherede meo, & ille quoque dirigat actionem adversus exterum possessorem. Sed Pegasi sententia utilior 4 est. §. 4. Item si, cum me ex parte dimidia heredem dicerem, trientem hereditatis possiderem, deinde residuum sextantem velim persequi, qualiter agam, videamus? Et Labeo scribit, utique partem dimidiam me petere debere a singulis: sic fieri, ut a singulis sextantem consequar, & habebō bessiem. Quod verum puto: sed ipse tenebor ad restitutionem sextantis ex triente, quem possidebam: & ideo officio iudicis invicem compensatio erit admittenda ejus, quod possideo, si forte coheredes sint, a quibus hereditatem peto. §. 5. Interdum Prætor incertæ partis 5 hereditatis petitionem indulget, idoneis causis intervenientibus: utputa, est defuncti fratris filius, sunt & uxores defunctorum fratrum prægnantes: quam partem fratris filius hereditatis vindicet, incertum est; quia, quot edantur fratrum defuncti filii, incertum est. Aequissimum igitur est, incertæ partis vindicationem ei concedi. Non audenter itaque dicitur, ubicumque merito quis incertus est, quam partem vindicet, debere (ei) incertæ 6 partis vindicationem concedi.

De eo, cujus coheredes deliberant.

2. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Si ex pluribus, ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent, eos, qui adierint, si petant hereditatem, non majorem partem petere debere, quam habituri essent ceteris adeuntibus; nec eis proderit, si ceteri non adie-

(192. v. l. 25. C. de inoffic. testam. (193. v. l. 45. in pr. supr. de negot. gest. (194. l. 38. supr. h. t.

TIT. IV. (1. l. 10. §. 1. supr. de hered. petit. (2. v. l. 49. infr. de usufr. (3. l. 15. inf. de except. rei judicat. (4. Arg. l. 53. in fin. infr. de condic. indeb. (5. v. l. 5. infr. h. t. (6. l. 76. §. 1. infr. de rei vind. Vide tamen l. 3. in fin. infr. h. t.

rint. Non 7 aduentibus autem ceteris, poterunt tunc partes eorum petere: si modo ad eos pertinerent.

Si quis filium, & uxorem prægnantem, vel qua existimetur prægnans, reliquerit.

3. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

Antiqui libero ventri ita prospexerunt, ut in tempus nascendi omnia ei jura integra & reservarent: sicut apparet in jure hereditatum, quibus, qui post eum gradum sunt agnationis, quo est id, quod in utero est, non admittuntur 9, dum incertum 10 est, an nasci possit: ubi autem eodem gradu sunt ceteri, quo & venter, tunc quæ portio in suspenso esse debeat, quæsierunt, ideo, quia non poterant scire, quot nasci possunt; ideo, (nam) multa de hujusmodi re tam varia, & incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur. Nam traditum est, (&) quatuor pariter puellas a matrefamilias natas esse: alioquin tradidere non leves auctores, quinque quaternos enixam Peloponnesi, multas Ægypti uno utero septenos. Sed & tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios. Sed & Lælius scribit, se vidisse in Palatio mulierem liberam 11, quæ ab Alexandria perducta est, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur: quantum, post diem quadragessimum. Quid (est) ergo? Prudentissime Juris auctores medieta-tem quamdam secuti sunt, ut quod fieri non rarum admodum potest, intuerentur: id est, quia fieri poterat, ut tergemini 12 nascerentur, quartam partem superstiti filio assignaverint. 13 γὰρ ἀπαξ, ἢ δὶς, id est, quod enim semel, aut bis existit (ut ait Theophrastus) παραβαίτεσιν οἱ νομοδίαται, id est, prætereunt leges. Ideoque & si unum paritura sit, non ex parte dimidia, sed ex quarta interim heres erit:

4. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Et, si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata ad crescere: si plures, quam tres, decrescere de ea parte, ex qua heres factus est.

De institutione posthuminum, & extranei.

5. PAULUS lib. 17. ad Plautium.

Illud sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur autem prægnans esse, interim filium heredem esse ex asse 14, quamquam ignoret se ex asse heredem esse. §. 1. Idem est in extraneo, si ex certa portione heres institutus sit: ex reliqua, posthumi. † Quod si forte ita institutio facta est, quotcumque mihi nati erunt, & Lucius Titius pro virilibus portionibus heredes mihi sunt, habebit hæsitationem, numquid adire non possit, atque qui in testamento portionem suam nescit? Sed * utilius est, posse eum adire, qui 15 nescit portionem, si cetera, quæ oportet eum scire, non ignoret.

De portione petitori conferenda. 1. De sumtibus.

6. ULPIANUS lib. 6. Opinionum.

Sorori, quam coheredem fratribus quatuor in bonis matris esse placuit, quinta portio, pro portionibus, quæ ad eos pertinuit, cedit: ita ut singuli in quarta, quam antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. §. 1. Sumtus, qui propter onera totius hereditatis iusti fiunt, ei, qui patroni 16 jure portionem evertit, pro rata computentur.

Quid consequimur hoc iudicio.

7. JULIANUS lib. 8. Digestorum.

Non possumus consequi per hereditatis petitionem id, quod familiaris hereditatis iudicio consequimur, ut a communione discedamus 17: cum ad officium iudicis nihil amplius pertineat, quam ut partem hereditatis pro indiviso restitui mihi jubeat.

Si possessor partem defendat, pro parte cedat.

8. IDEM lib. 43. Digestorum.

Permittendum erit possessori hereditatis, partem quidem hereditatis defendere, partem vero cedere. Nec enim prohibet, aliquem totam hereditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere, de altera parte controversiam non facere.

(7. l. 23. in fin. supr. de inoffic. testam. (8. l. 7. 26. supr. de statu hom. l. 1. §. 8. infr. unde cognati. (9. d. l. 1. §. 8. l. 2. in pr. infr. de suis & legit. (10. l. 1. §. ult. supr. h. l. l. 23. in fin. supr. de iudiciis (11. l. 7. in pr. infr. de reb. dub. l. 36. in fin. infr. de solution. (12. d. l. 7. in pr. inf. de reb. dub. l. 36. circa fin. inf. de solution. (13. l. 3. 4. 5. 6. supr. de legib. l. 64. inf. de reg. jur. (14. l. 30. §. 6. inf. de acquir. vel omitt. hered. l. 3. §. 10. infr. de suis & legit. (15. l. 21. §. ult. infr. de acquir. vel omitt. hered. (16. Adde l. 15. infr. de religiof. (17. l. 1. in pr. infr. famil. hereditat.)

De procuratore, & herede heredis ante testatorem defuncti.

9. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Cum multi heredes instituti essent, ex his unus in Asia erat, ejus procurator venditionem fecit, & pecuniam pro parte ejus abstulerat; postea apparuerit, eum, qui in Asia erat, antea decessisse, instituto ex parte dimidia herede procuratore suo, & ex parte alio: Quæsitum est, quemadmodum pecunia ex hereditate petenda esset? Responsum est, ab eo, qui procurator ejus fuisset, totam hereditatem, quia ex hereditate ea pecunia fuisset, quæ ad procuratorem ex venditione pervenisset, petere eos oportere; & nihilominus partem dimidiam hereditatis a coheredibus ejus: ita fore, sive omnis ea pecunia penes eum, qui procurator fuisset, resideret, ut omnem per iudicem ab eodem recuperarent; sive is partem dimidiam coheredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte, (&) ex dimidia coheredes ejus condemnarent.

De eo, qui negotia hereditaria nomine absentis gessit.

10. PAPIANUS lib. 6. Quæstionum.

Cum heredis ex parte instituti filius, qui patrem suum ignorabat vivo testatore decessisse, partem hereditatis, nomine patris, (ut) absentis administraverit, & pecunias, distractis rebus, acceperit, hereditas ab eo peti non potest 18: quia neque pro herede, neque pro possessore pretia possidet, sed, ut filius, patris negotium curavit. Negotiorum autem gestorum actio ceteris coheredibus, ad quos portio defuncti pertinet, dabitur. Illud (enim) utique non est metuendum, ne etiam patris (a quo forte exheredatus est) teneatur heredibus, quasi negotia hereditaria gesserit: cum id, quod administravit, non fuerit paternæ hereditatis. Nam & si negotiorum gestorum actio sit ei, cujus nomine perceptum est: ei, cujus nomine restitui æquum est. Sed in proposito neque patris negotia fuerunt qui esse desierat: neque paternæ successionis, quæ fuerunt alterius hereditatis. Quod si filius iste patri suo heres existit, & movet controversiam, quod pater ejus, postquam heres existit, mortem obierit, ille tractatus incurrit, an ipse sibi causam 19 possessionis mutare videatur? Quoniam tamen, qui negotia hereditaria gessit, & debitor esse cœpit, postea faciens controversiam hereditatis, ut juris possessor convenitur: idem etiam in hoc filio respondendum erit.

TIT. V.

DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE.

Continuatio. Cui datur hæc actio.

1. ULPIANUS lib. 15. ad Edictum.

Ordinarium fuit, post civiles actiones heredibus propositas, rationem habere Prætorum etiam eorum, quos ipse velut 1 heredes fecit: hoc est, eorum, quibus bonorum possessio data est.

Effectus hujus actionis.

2. GAJUS lib. 6. ad Edictum provinciale.

Per quam hereditatis petitionem tantumdem consequitur bonorum possessor, quantum 2 superioribus civilibus actionibus heres consequi potest.

TIT. VI.

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

Continuatio. Cui datur hæc actio.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Ex ordine occurrit actio, quæ proponitur his, quibus restituta est hereditas. Nam quisquis suscepit restitutam hereditatem ex Senatusconsulto, ex quo actiones transeunt, fideicommissaria 1 hereditatis petitione uti poterit.

Quid veniat in hanc actionem.

2. PAULUS lib. 20. ad Edictum.

Quæ actio eadem recipit 2: quæ hereditatis petitio civilis.

Quibus datur hæc actio, 1. & adversus quos. 2. quæ actiones fideicommissario competunt.

(18. IDEM vide l. 13. §. 12. supr. de hered. petit. (19. l. 3. §. 19. infr. de acquir. vel amitt. possess.)

TIT. V. (1. l. ult. infr. h. l. l. 2. infr. de bonor. possess. vers. quos autem in pr. Inst. d. 1. l. 138. infr. de verbor. sign. l. 117. infr. de reg. jur. (2. l. 2. infr. tit. prox. vers. aliquando, in pr. Inst. de perpet. & temporal. act.)

TIT. VI. (1. l. 54. in pr. supr. de hered. petit. (2. l. ult. supr. tit. prox.)

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Nec interest, mihi quis rogatus fuerit restituere, an ei, cui heres exstiti 3; sed et si heres, cui exstitisset. (Et) si bonorum possessor sum ejus, cui fideicommissaria hereditas relicta est,

(3. l. 3. in pr. supr. de hered. petit.

vel alius successor, per hanc actionem experiri potero.

§. 1. Hanc actionem sciendum est adversus eum, qui restituit hereditatem, non competere. 4 §. 2. Hæ autem actiones mihi dantur, quæ heredi, & in heredem 5 competunt.

(4. l. 27. §. 7. infr. ad SC. Trebell. (5. l. 1. §. 2. infr. d. 1.

LIBER SEXTUS.

TIT. I.

DE REI VINDICATIONE.

Continuatio. 1. De rebus mobilibus, & immobilibus. 2. De liberis.

3. De grege.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Post actiones, quæ de universitate 2 propositæ sunt, subjicitur actio singularum rerum petitionis. §. 1. Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quam his, quæ anima carent, & in his, quæ solo continentur. §. 2. Per hanc autem actionem liberæ personæ, quæ sunt juris nostri, utputa liberi, qui sunt in potestate, non petuntur. (Petuntur) igitur aut præjudiciis 3, aut interdictis 4, aut cognitione Prætoria: & ita Pomponius lib. xxxvii. *Nisi forte*, inquit, *adjecta causa quis vindicet*. Si quis ita petit filium suum (vel) in potestate 5, *ex jure Romano*: videtur mihi (&) Pomponius consentire, recte eum egisse: ait enim, adjecta causa *ex lege Quiritium* vindicare posse. §. 3. Per hanc autem actionem non solum singulæ res vindicabuntur, sed posse etiam gregem vindicari 6, Pomponius libro lictionum xxv. scribit. Idem & de armento, & de equitio, ceterisque, quæ gregatim habentur, dicendum est. Sed enim gregem sufficit ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint 7: grex enim, non singula corpora vindicabuntur.

2. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Sed si par numerus duorum interfuerit, neuter solidum gregem, sed ne partem dimidiam totius ejus vindicabit. Sed si majorem numerum alter habet, ut detracto alieno, nihilominus gregem vindicaturus sit, in restitutionem non veniunt aliena capita.

1. De armamentis navis, & scaphæ. 2. De confusione, & commixtione.

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Marcellus lib. iv. Digestorum scribit: Qui gregem habebat capitum trecentorum, amissis centum redemit totidem capita aliena ab eo, qui dominium eorum habebat, vel (aliena ab eo,) qui bona fide ea possidebat: & hæc utique gregis, inquit, vindicatione continebuntur. Sed & si ea sola superint capita, quæ redempta sunt, adhuc eum posse gregem vindicare. 3 §. 1. Armamenta navis singula erunt vindicanda: Scapha 9 quoque separatim vindicabitur. §. 2. Pomponius scribit, si quid, quod ejusdem naturæ est, ita confusum est, atque commixtum, ut deduci, & separari non possit, non totum, sed pro parte esse vindicandum: utputa meum, & tuum argentum in massam redactum est: erit nobis commune 10, & unusquisque rata ponderis, quod in massa habemus, vindicabimus, et si incertum sit, quantum quisque ponderis in massa habet.

4. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Quo quidem casu etiam communi dividendo agi poterit. Sed & furti, & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendum id argentum curavit: ita ut in ad exhibendum actione pretii ratio haberi debeat; in vindicatione vel communi dividendo actione hoc amplius ferat, cujus argentum pretiosius fuerat.

2. De nato ex equo unius, & ex equa alterius. 3. De arbore in alienum agrum translata. 4. De errore in nomine rei petitiæ. 5. De vocabulo ambiguo.

5. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Idem Pomponius (scribit): Si frumentum duorum non voluntate eorum, confusum sit, competit singulis in rem actio in id,

TIT. I. (1. Lib. 3. C. 32. (2. §. ult. *Inst. per quas person. cuique acquir.* (3. §. 13. *Inst. de action.* (4. *infr. de liber. exhibend.* (5. v. l. 215. *infr. de verb. sign.* (6. l. 56. *infr. h. t.* (7. l. 23. §. 3. *vers. at in his, inf. eod.* (8. arg. l. 49. *in fin. inf. eod.* (9. v. l. 44. *inf. de evict.* (10. l. 7. §. 8. l. 27. *in pr. infr. de acquir. rer. domin.*

(in) quantum paret in illo acervo suum cujusque esse. Quod si voluntate 11 eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur, & erit communi dividendo actio. §. 1. Idem scribit, si ex melle meo, & vino tuo factum sit mulsum, quosdam existimasse, id quoque communicari: sed puto verius, ut & ipse significat, ejus potius esse, qui fecit 12: quoniam (suam) speciem pristinam non continet. † Sed si plumbum cum argento mixtum sit, quia deduci 13 possit, nec communicabitur, nec communi dividendo agetur, (quia separari potest): agetur autem in rem (actio): Sed si deduci, inquit, non possit, (ut) puta, si æs, & aurum mixtum fuerit, pro parte esse vindicandum, necquaquam erit dicendum, quod in mulso dictum est: quia utraque materia, et si confusa, manet tamen. §. 2. Idem scribit, si equam meam 14 equus tuus prægnantem fecerit, non esse tuum, sed meum quod natum est. 15 §. 3. De arbore, quæ in alienum agrum translata coaluit, & radices immisit, Varus & Nerva utilem in rem actionem dabant: nam si nondum coaluit, mea esse non desinet. 16 §. 4. Cum in rem agatur, si de corpore conveniat, error autem sit in vocabulo, recte actum videtur. 17 §. 5. Si plures sint ejusdem nominis servi, puta plures Erotas, nec appareat, de quo actum sit, Pomponius dicit nullam fieri condemnationem.

De rei petitiæ designatione.

6. PAULUS lib. 6. ad Edictum.

Si rem aliquis agat, debet designare 18 rem: & utrum totam, an partem, & quotam petat; appellatio enim rei non genus, sed speciem significat. Octavenus ita definit, quod insectæ quidem materiæ pondus, signatæ vero numerum 19, factæ autem speciem dici oportet. † Sed & mensura dicenda erit, cum res mensura continebitur. † Et si vestimenta nostra esse, vel dari oportere nobis petamus, utrum numerum eorum dicere debeamus, an & colorem? Et magis est, ut utrumque: nam illud inhumanum est, cogi nos dicere, trita sint, an nova. † Quamvis & in vasis occurrat difficultas, utrum lancem dumtaxat dici oporteat, an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an calata sint, quæ ipsa in petitionibus quoque adjicere difficile est: nec ita coarctanda res est, licet in petendo homine nomen ejus dici debeat, & utrum puer, an adolescens sit; utique si plures sint: sed, si nomen ejus ignorem, demonstratione 20 ejus utendum erit: veluti, *qui ex illa hereditate est, qui ex illa natus est*. † Item fundum petiturus, nomen ejus, & quo loci sit, dicere debet.

De possessore, & eo, qui se obtulit.

7. IDEM lib. 11. ad Edictum.

Si is, qui obtulit se fundi vindicationi, damnatus est, nihilominus a possessore recte petitur 21: sicut Pedius ait.

Si socius, & extraneus possideant.

8. IDEM lib. 12. ad Edictum.

Pomponius lib. xxxvi. probat: si ex æquis partibus fundum mihi tecum communem, tu, & Lucius Titius possideatis, non ab utrisque quadrantes petere me debere, sed a Titio, qui non sit dominus, totum semissem. † Aliter atque si certis regionibus possideatis eum fundum: nam tunc sine dubio & a te, & a Titio partes fundi petere me debere. Quotiens enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partem meam esse: & ideo

(11. §. 27. 28. *Inst. de rer. divis.* (12. §. 25. *Inst. d. 1.* (13. l. 12. *in fin. inf. de acquir. rer. domin.* (14. l. 52. §. 20. *infr. de fur.* (15. v. l. 24. §. 10. *in fin. inf. de legat.* 1. l. 7. C. h. t. (16. l. 7. §. ult. l. 26. §. 2. *inf. de acquir. rer. domin.* (17. Adde l. 80. *supr. de judiciis*, l. 4. *in pr. inf. de legat.* 1. l. 34. *in pr. infr. de acquir. vel amitt. possess.* l. 4. C. de testam. (18. l. 1. §. 40. & 41. *inf. depositi*, l. 19. *inf. de furti.* (19. l. 52. §. 25. *infr. d. 1.* (20. v. l. 6. *inf. de reb. cred.* l. 34. *in pr. infr. de condit. & demonstr.* (21. Vide tamen l. 51. *in fin. infr. de re judicat.* l. 34. *in pr. infr. de oblig. & act.*

te quoque a Titio quadrantem petere debere. † Quæ distinctio neque in re mobili, neque in hereditatis petitione locum habet; numquam 22 enim pro diviso possideri potest.

Qui possessores tenentur.

9. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Officium autem iudicis in hac actione (in) hoc erit, ut iudex inspiciat, an reus possideat. Nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat: ubi enim probavi rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non objecit aliquam exceptionem. † Quidam tamen, ut Pegalus, eam solam possessionem putaverunt hanc actionem complecti, quæ locum habet (in) interdictione *uti possidetis vel utrobi*. Denique (ait), ab eo, apud quem deposita est, vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum servandorum 23 causa, vel dotis 24, ventrisque nomine in possessione esset, vel cui damni infecti nomine non cavebatur, quia hi omnes non possident, vindicari non posse. † Puto autem, ab omnibus 25, qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti posse.

Ubi res petita restitui debet.

10. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Si res mobilis petita sit, ubi restitui debeat, (scilicet) si præsens non sit? Et (non) malum est (si) bonæ fidei possessor sit is, cum quo agitur, aut ibi restitui, ubi res sit, aut ubi agitur: sed sumtibus petitoris, qui extra cibaria in iter, vel navigationem faciendi sunt.

11. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Nisi (si) malit petitor suis impensis, & periculo ibi, ubi iudicatur, rem restitui: tunc enim de restitutione cum satisfactione cavebitur. 26

12. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Si vero malæ fidei sit possessor, qui in alio loco eam rem nactus sit, idem statui debet. Si vero ab eo loco, ubi lis contestata est, eam subtractam alio transfulerit, illic restituere debet, unde 27 subtraxit, sumtibus suis.

Si res deteriorata restituatur.

13. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Non solum autem (rem) restitui, verum & si deterior 28 res sit facta, rationem iudex habere debet. Finge enim debilitatum hominem, (vel verberatum), vel vulneratum restitui: utique ratio per iudicem habebitur, quanto deterior sit (factus). quamquam & legis Aquiliæ actione conveniri possessor possit. Unde queritur, an non alias iudex æstimare damnum debeat, quam si remittatur actio legis Aquiliæ? Et Labeo putat, cavere petitor rem oportere, lege Aquilia non acturum: quæ sententia vera est.

14. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Quod si malit actor potius legis Aquiliæ actione uti, absolvendus est possessor. Itaque electio actori danda est: non ut triplum, sed duplum consequatur.

1. *De re distracta ex necessitate.* 2. *De agro militibus assignato.* 3. *De animalis petiti interitu.*

15. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Item, si verberatum tradidit, Labeo ait etiam injuriarum competere (actionem petitori). §. 1. Si quis rem ex necessitate distraxit, fortassis huic officio iudicis succurreretur, ut pretium dumtaxat debeat restituere. Nam & si fructus perceptos distraxit ne corrumpantur, æque non amplius, quam pretium præstabit.

§. 2. Item, si forte ager fuit, qui petitus est, & militibus adsignatus est, modico honoris gratia possessori dato: an hoc restituere debeat? Et puto præstaturum. §. 3. Si servus petitus, vel animal aliud demortuum sit sine dolo malo & culpa possessoris pretium non esse præstandum plerique ajunt. Sed est 29 verius si 30 forte distracturus erat petitor, si accepisset, moram passo debere præstari: nam si ei restituisset, distraxisset, & premium esset lucratus.

1. *Si navis petita perierit.*

16. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Utrique autem, etiam mortuo homine, necessaria est sententia propter 31 fructus, & partus, & stipulationem de evictione.

(22. l. 19. in pr. infr. communi divid. (23. v. l. 3. §. 8. infr. uti possidet. (24. l. 15. §. 4. infr. de divers. temporal. præscr. l. 26. in fin. infr. ad municip. (25. l. 2. c. ubi in rem actio (26. §. 2. Inst. de offic. judic. (27. l. 12. §. 1. infr. depositi. (28. Adde l. 36. §. 1. infr. h. t. (29. l. 12. §. 4. infr. ad exhibend. l. 5. infr. de reb. cred. Immo vide l. 40. in pr. supr. de hered. petit. (30. l. 14. §. 11. supr. quod met. caus. l. 14. in fin. infr. depositi. (31. l. 8. infr. de re judicat. l. 11. infr. judicat. solvi.

Non enim post litem contestatam utique & fatum possessor præstare debet. §. 1. Culpa non intelligitur, si navem petitam tempore navigationis 32 trans mare misit, licet ea perierit: nisi (si) minus idoneis hominibus eam commisit.

De interitu rei venditæ. 1. De fructibus, & omnibus accessionibus, & mora.

17. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Julianus lib. vi. Digestorum scribit. Si hominem, qui Mavius erat, emero a Titio, deinde, cum eum Mavius a me peteret, eundem vendidero, cumque emtor occiderit, æquum esse me pretium Mavius restituere. 33 §. 1. Idem Julianus eodem libro scribit, si moram fecerit in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit, & fructuum rationem usque ad rei iudicatæ tempus spectandam esse. † Idem Julianus ait *, non solum fructus 34, sed etiam omnem causam præstandam: & ideo & partum 35 venire in restitutionem, & partuum fructus: † Usque adeo autem & causæ veniant, ut Julianus lib. vii. scribit, si per eum servum possessor adquisierit actionem legis Aquiliæ restituere cogendum. Quod si dolo malo ipse possessor delierit 36 possidere, & aliquis hominem injuria occiderit, aut pretium hominis, aut actiones suas præstare cogetur, utrum eorum voluerit actor. † Sed & fructus, quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet: lucrum enim ex eo homine, qui in lite esse coeperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo (tempore) possessus est ab eo, qui evicerit, restituere non debet. † Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit, si post litem contestatam usucepit possessor, quia plenum jus incipit habere.

De re pendente iudicio usucapta.

18. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Si post acceptum iudicium possessor usu hominem cepit, debet eum tradere 37, eoque nomine *de dolo cavere*: periculum est enim, ne eum vel pignoraverit 38, vel manumiserit.

De cautione reo præstanda.

19. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Ipsi quoque reo cavendum esse Labeo dicit, *his rebus recte præstari* 39, si forte fundi nomine *damni infecti* cavet. 40

De partu & omni causa.

20. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Præterea restituere 41 debet possessor & quæ post acceptum iudicium per eum, non ex re sua, adquisivit: in quo hereditates quoque, legataque, quæ per eum servum obvenerunt, continentur, nec enim sufficit, corpus ipsum restitui: sed opus est, ut 42 & causa rei restituatur: id est, ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. Itaque partus ancillæ restitui debet: quamvis postea editus sit, quam matrem ejus, post acceptum scilicet iudicium, possessor usucepit, quo casu etiam de 43 partu, sicut de matre, & traditio, & cautio de dolo necessaria est.

Si servus petitus fugerit.

21. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Si a bonæ fidei possessore fugerit servus, requiremus, an talis fuerit, ut & custodiri debuerit 44: Nam si integræ opinionis videbatur, ut non debuerit custodiri, absolvendus est possessor, ut tamen, si interea eum usuceperat 45, actionibus suis cedat petitori, & fructus ejus temporis, quo possedit, præstet: quod si nondum eum usucepit, absolvendam eum sine cautionibus, ut nihil caveat petitori *de persequenda ea re*; quo minus enim petitor eam rem persequi potest: quamvis interim, dum in fuga sit, usucapiat 46, nec iniquum id esse, Pomponius lib. xxxix. ad Edictum scribit. † Si vero custodiendus fuit, etiam ipsius nomine damnari debet: ut 47 tamen si usu eum non cepit, actor ei actionibus suis cedat. † Julianus autem, in his casibus, ubi propter fugam servi possessor absolvitur, etsi non cogitur 48 cavere *de persequenda re*, tamen cavere debere possessorem, *si rem nactus fuerit, ut eam restituat*. Idque Pomponius lib. xxxiv. (variarum) lectionum probat: quod verius est.

(32. l. 36. in fin. infr. h. t. (33. v. l. ult. supr. de negot. gest. (34. l. 5. l. 17. c. h. t. (35. l. 20. in fin. infr. eod. (36. l. 5. in fin. inf. de reb. cred. (37. l. 20. 21. infr. h. t. (38. Vide tamen l. 1. in fin. infr. quæ res pignori. (39. l. 71. in fin. infr. de verb. sign. (40. l. 40. §. 3. supr. de hered. petit. (41. l. 18. supr. h. t. (42. l. 17. §. 1. supr. eod. (43. l. 1. in fin. c. cod. (44. v. l. 5. §. 6. infr. commodati. (45. l. 18. supr. h. t. (46. l. 1. §. 14. infr. de adquir. vel amitt. possess. (47. l. 63. infr. h. t. (48. l. 47. §. 3. infr. de legat. 1.

22. ULPIANUS lib. 16. ad Sabinum.

Quod si dolo possessoris fugerit, damnandum eum, quasi possideret. 49

Quibus datur hac actio. 1. De locis sacris & religiosis. 2. De rebus adjectis. 3. De scriptura, & pictura. 4. De doli exceptione. 5. De rebus junctis, & rebus commixtis. 6. De tigno juncto.

23. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

In rem actio competit ei, qui aut jure gentium, aut jure civili dominium adquisivit. 50 §. 1. Loca sacra, item religiosa 51, quasi nostra, in rem actione peti non possunt. §. 2. Si quis rei suae alienam rem ita adjecerit, ut pars ejus fieret; veluti, si quis statuae suae brachium 52 aut pedem alienum adjecerit, aut scypho ansam vel fundum, vel candelabro sigillum, aut mensam pedem, dominum ejus totius rei effici, vereque statuam suam dicturum, & scyphum, plerique recte dicunt. §. 3. Sed & id, quod in charta mea scribitur, aut in tabula pingitur, statim meum fit 53: licet de pictura quidam 54 contra senserint, propter pretium picturae, sed necesse est, ei rei cedi, quod sine illa esse non potest. §. 4. In omnibus igitur istis, in quibus mea res, per praevalentiam, alienam rem trahit, meamque efficit, si eam rem vindicem, per exceptionem doli (mali) cogar pretium ejus, quod accesserit, dare. §. 5. Item quaecumque alii juncta, sive adjecta accessionis loco cedunt 55, ea quamdiu cohaerent, dominus vindicare non potest: sed ad exhibendum agere potest, ut separentur, & tunc vindicentur: scilicet excepto eo, quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuae suae ferruminationi junctum brachium sit, unitate majoris partis consumi: &, quod semel alienum (factum) sit, etiam si inde abruptum sit, redire ad priorem dominum non posse. Non idem in eo, quod adplumbatum sit; quia * ferruminatione per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Ideoque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum, neque in rem locum habet, in factum actio necessaria est. † At in his (corporibus,) quae ex distantibus 56 corporibus essent, constat singulas partes retinere suam propriam speciem: ut singuli homines, singulae oves, ideoque posse me gregem vindicare, quamvis 57 aries tuus sit immixtus: sed & te arietem vindicare posse. † Quod non idem in cohaerentibus corporibus eveniet: nam si statuae meae brachium alienae statuae addideris, non posse dici brachium tuum esse? quia tota statua uno spiritu 58 continetur. §. 6. Tignum alienum adibus junctum nec 59 vindicari potest, propter legem duodecim Tabularum, nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi adversus eum, qui sciens 60 alienum junxit adibus: sed est actio antiqua de tigno juncto, quae in duplum 61 ex Lege duodecim Tabularum descendit. §. 7. Item si quis ex alienis camentis in solo suo edificaverit, domum quidem vindicare poterit, camenta autem resoluta 62 prior dominus vindicabit: etiam si post tempus usucapionis dissolutum sit aedificium, postquam a bonae fidei emtore possessum sit: nec enim singula camenta usucapiuntur, si domus per temporis spatium nostra fiat. 63

Collatio iudicii petitorii, & possessorii.

24. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Is, qui destinavit rem petere, animadvertere debet, an aliquo interdicto 64 possit nancisci possessionem: quia longe commodius est 65, ipsum possidere, & adversarium ad onera 66 petitoris compellere, quam alio possidente petere.

De eo, qui se obrulit.

25. ULPIANUS lib. 70. ad Edictum.

Is, qui se obrulit rei defensionem sine causa, cum non possideret, nec dolo fecisset, quo minus possideret, si actor ignoret, non est absolvendus 67, ut Marcellus ait, quae sententia vera est: sed (hoc) post litem contestatam. Ceterum ante iudicium acceptum

non decipit actorem, qui se negat possidere, cum vere non possideret: nec videtur se liti obtulisse, qui discessit.

26. PAULUS lib. 2. ad Plautium.

Nam si actor 68 scit, tunc is non ab alio, sed a se decipitur: 69 & ideo reus absolvitur.

1. Quo tempore possessio spectatur. De fructibus. 2. De homine deteriorato, deinde ex alia causa mortuo. 3. De eo, qui dolo desit possidere. 4. De absentia ejus, per quem possidetur. 5. De sumtibus a possessore factis.

27. IDEM lib. 21. ad Edictum.

Sin autem, cum a Titio petere vellem, aliquis dixerit, se possidere, & ideo liti se obtulit, & hoc ipsum in re agenda testatione probavero, omnimodo condemnandus est. §. 1. Possidere autem aliquis debet, utique & litis contestatae tempore 70, & quo res judicatur. † Quod si litis contestationis tempore possedit, cum autem res judicatur, sine dolo malo amisit possessionem, absolvendus est possessor. Item si litis contestatae tempore non possedit, quo autem judicatur, possidet, probanda est Proculi sententia, ut omnimodo condemnetur. † Ergo & fructuum nomine, ex quo coepit possidere, damnabitur. §. 2. Si homo petitus, dolo possessoris deterior factus sit, deinde, sine culpa ejus, ex alia causa mortuus sit, aestimatio non fiet ejus, quod deteriorum eum fecerat; quia nihil interest petitoris. Sed haec, quantum ad in rem actionem: Legis autem Aquiliae actio durat.

§. 3. Sed & is, qui ante litem contestatam dolo desit rem possidere, teneatur in rem actione: idque ex Senatusconsulto 71 colligi potest, quo cautum est (ut diximus) ut dolus praeteritus in hereditatis petitionem veniat, cum enim in hereditatis petitione, quae 72 & ipsa in rem est, dolus praeteritus fertur 73, non est absurdum, per consequentias, & in speciali in rem actione dolum praeteritum deduci. 74 §. 4. Si per filium, aut per servum pater, vel dominus possideat, & is sine culpa patris, domine, rei iudicandae tempore absit, vel tempus dandum, vel cavendum est de possessione restituenda. §. 5. In rem petitam si possessor ante litem contestatam sumtus fecit, per doli 75 mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si perseveret actor petere rem suam, non redditis sumtibus. Idem est etiam, si noxali iudicio servum defendit, & damnatus praestitit pecuniam: aut in area, quae fuit petitoris, per errorem insulam 76 aedificavit; nisi tamen paratus sit petitor pati, tollere eum aedificium: quod & in area uxori donata, per iudicem, qui de dote cognoscit, faciendum dixerunt. Sed si puerum meum, cum possideres, erudisses, 77 non 78 idem observandum Proculus existimat: quia 79 neque carere servo meo debeam; nec potest remedium idem adhiberi, quod in area diximus.

28. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Forte quod pictorem 80, aut librarium docueris, dicitur non aliter officio iudicis aestimationem haberi posse:

29. POMPONIUS lib. 21. ad Quintum Mucium.

Nisi si venalem 81 eum habeas, & plus ex pretio (ejus) consecutus sis propter artificium:

30. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Aut si ante denunciatum sit actori, ut impensam solveret, & eo dissimulante 82 posita sit doli mali exceptio.

De fructibus servi petiti, & impensis in eum factis.

31. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Ceterum, cum de fructibus servi petiti quaeritur, non tantum pubertas ejus spectanda est; quia etiam impuberis aliqua opera 83 esse possunt 84; improbe tamen desiderabit petitor fructus aestimari, qui ex artificio ejus percipi potuerunt, quod artificium sumtibus possessoris didicit.

(49. l. 12. infr. de noxal. action. l. 131. infr. de reg. jur. (50. §. 4. Inst. de action. (51. l. 43. infr. h. t. (52. l. 14. infr. de auro, argento. (53. l. 9. §. 1. infr. de acquir. rer. domin. (54. d. l. 9. §. 2. §. 34. Inst. de rer. divis. (55. l. 19. §. 13. infr. de auro, argento. (56. l. 30. in pr. infr. de usurp. & usucap. (57. l. 1. in fin. supr. h. t. (58. d. l. 30. in pr. (59. l. 6. infr. ad exhibend. l. 7. §. 10. infr. de acquir. rer. domin. l. 98. in fin. infr. de solution. (60. l. 1. §. ult. infr. de tigno junct. (61. d. l. 1. in pr. (62. l. 59. infr. h. t. (63. Adde l. 30. in pr. infr. de acquir. vel amit. possess. l. 23. §. fin. infr. de usurp. & usucap. (64. l. 12. §. 1. infr. de acquir. vel amit. possess. l. 18. in fin. infr. de vi & vi armat. (65. §. 4. vers. commodum. Inst. de interdict. (66. v. l. 2. C. de probat. (67. h. l. 3. §. 13. l. 45. supr. de hered. petit. l. ult. infr. de ususfr. peccatur.

(68. d. l. 45. supr. de hered. petit. (69. l. 43. §. 1. in fin. infr. de contrah. emt. adde l. 1. in fin. infr. de act. emt. (70. l. 30. in pr. infr. de pecul. (71. l. 20. §. 6. supr. de hered. petit. (72. l. 25. §. 18. supr. d. t. (73. d. l. 25. §. 2. & 7. in fin. (74. l. 69. infr. h. t. l. 157. §. 1. infr. de reg. jur. (75. l. 48. infr. h. t. l. 11. C. eod. (76. Adde l. 11. §. 9. infr. de Public. in rem act. (77. l. 25. infr. de pignorat. act. l. 6. infr. de impens. in res dotal. l. 79. §. 1. infr. de verb. sign. (78. Immo vide l. 45. §. 1. infr. de act. emt. (79. d. l. 25. & l. 79. §. 1. in fin. (80. Adde l. 43. in fin. infr. de act. emt. (81. l. 38. in fin. infr. h. t. (82. l. 2. C. si aliena res pignori. (83. Immo vide l. 12. §. 3. infr. de ususfr. l. ult. §. 1. infr. de operis servor. (84. l. ult. in fin. infr. de liberali causa.

32. MODESTINUS lib. 8. Differentiarum.

Quod si artificem fecerit, post vicimum quintum annum ejus, qui artificium consecutus est, impensa facta poterunt pensari. 85

De fructibus.

33. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Fructus non modo percepti, sed & 86 qui percipi (honeste) potuerunt, aestimandi sunt, & si dolo, aut culpa possessoris res petita perierit, veriore putat Pomponius Trebatii opinionem, putantis eousque fructuum rationem habendam, quousque haberetur, si non periissent: id est 87, ad rei iudicandae tempus, quod & Juliano placet. Hac ratione, si nuda proprietatis dominus perierit, & inter 88 moras ususfructus amissus sit, ex eo tempore, quo ad proprietatem ususfructus reversus est 89, ratio fructuum habetur.

34. ULPIANUS lib. 7. Digestorum.

Idem est, & si per alluvionem pars fundo accesserit. 90

2. Si possessor rei aestimationem solvat. 3. De petitione partis.

35. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

(Et) ex diverso, si petitor lite contestata ususfructum legaverit ex eo tempore, ex quo discessit a proprietate, fructuum rationem non habendam 91, quidam recte putant.

§. 1. Ubi (autem) alienum fundum petii, & iudex sententia declaravit meum esse, debet etiam de fructibus possessorem condemnare: eodem enim errore de fructibus condemnaturum: non 92 debere enim lucro possessoris cedere fructus, cum victus sit: alioquin, ut Mauricianus ait, nec rem arbitrabitur iudex mihi restituere; & quare habeat, quod non esset habiturus, possessor, si statim possessionem restituisset? §. 2. Petitor possessori de evictione cavere non cogitur 93 rei nomine, cuius aestimationem accepit: sibi enim possessor imputare debet, qui non restituit rem.

§. 3. Eorum quoque, quae sine interitu dividi non possunt, partem petere posse constat.

Qui tenentur hac actione. 1. De culpa possessoris.

36. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Qui petitorio iudicio utitur, ne frustra experiatur, requirere debet 94, an is, cum quo instituat actionem, possessor sit, vel dolo defuit possidere. 95 §. 1. Qui in rem convenitur, etiam 96 culpa nomine condemnatur. † Culpa autem reus est possessor, qui per insidiosa loca servum misit, si is periit: & qui servum a se petitum, in arena esse concessit, & is mortuus sit; sed & qui fugitivum a se petitum non custodit, si is fugit: & qui navem a se petitam adverso tempore 97 navigatum misit, si ea naufragio perempta est.

De eo, qui in aliena area aedificavit.

37. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Julianus lib. VIII. Digestorum scribit: si in aliena area aedificassem, cuius bonae fidei quidem emtor fui, verum eo tempore aedificavi, quo jam sciebam alienam, videamus, an nihil mihi exceptio prodest: nisi forte quis dicat, prodesse de damno sollicito? Puto autem, huic exceptionem non prodesse: nec enim debuit, jam alienam certus, aedificium ponere, sed hoc ei concedendum est, ut sine dispendio domini area tollat aedificium, quod posuit. 98

De sumptibus a possessore factis.

38. CELSUS lib. 3. Digestorum.

In fundo alieno, quem imprudens emerat, aedificasti, aut construxisti, deinde evincitur? bonus iudex varie ex 99 personis causisque constituet. Finge & dominum eadem facturum fuisse? reddat impensam, ut fundum recipiat, usque eo dumtaxat, quo pretiosior factus est, (& si plus pretio fundi accessit, solum, quod impensum est.) Finge pauperem, qui, si reddere id cogatur 100, laribus, sepulcris avitis carendum habeat. Sufficit tibi permitti tollere ex his rebus, quae possis; dum ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret aedificatum. † Constituimus

vero, ut, si paratus est dominus tantum dare, quantum habiturus est possessor, his rebus abiat, fiat ei potestas, neque 101 malitiam indulgendum est 102: si tectorium (puta) quod induxeris, picturasque corradere velis, nihil laturus, nisi ut officias. Finge eam personam esse domini, quae receptum fundum mox 103 venditura sit? nisi reddit, quantum prima parte reddi oportere diximus, eo deducto, tu condemnandus es.

De redemptoribus, qui suis camentis aedificant. 1. Si mulier intercedens, pignus dederit.

39. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Redemptores, qui suis camentis aedificant, statim camenta faciunt eorum, in quorum solo aedificant. 104 §. 1. Julianus recte scribit lib. XI. Digestorum, mulierem, quae intercedens fundum pignori dedit, quamvis a creditore distractum, posse in rem actionem petere: 105

40. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale. Quia nullum pignus creditor vendidisse videtur.

Utrum emtori haec actio detur.

41. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Si quis hac lege 106 emerit, ut, si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab emtione, post allatam conditionem, jam non potest in rem actione uti. Sed (&) si cui in diem addictus sit fundus, antequam adiectio sit facta, uti in rem actione potest: 107 postea, non poterit. §. 1. Si servus mihi, vel filiusfamilias fundum vendidit, & tradidit, habens liberam peculii administrationem, in rem actione uti potero. † Sed & si, domini voluntate 108, (domini) rem tradat, idem erit dicendum: quemadmodum cum procurator voluntate domini vendidit, vel tradidit, in rem actionem mihi praestabit.

De herede possessoris.

42. PAULUS lib. 26. ad Edictum.

Si in rem actum sit, quamvis heres possessoris, si non (possideat, absolvatur, tamen, si quid ex) persona defuncti 109 commissum sit, omnimodo in damnationem veniet.

De his, quae religiosae adherent.

43. IDEM lib. 27. ad Edictum.

Quae religiosae 110 adherent, religiosae sunt, & idcirco nec lapides inaedificati, postquam remoti sunt, vindicari possunt: in factum autem actione petitori extra ordinem subvenitur, ut is, qui hoc fecit, restituere eos compellatur. † Sed si alieni, sine voluntate domini inaedificati fuerint, & nondum functo monumento, in hoc detracti erunt, ut alibi reponerentur 111: poterunt a domino vindicari: quod si in hoc detracti erunt, ut reponerentur, similiter dominum eos repetere posse constat.

De fructibus pendentibus.

44. GAJUS lib. 29. ad Edictum provinciale.

Fructus pendentes pars fundi videntur. 112

De cautionibus a possessore praestandis.

45. ULPIANUS lib. 68. ad Edictum.

Si homo sit, qui post conventionem restituitur, si quidem a bona fidei possessore, puto cavendum esse de dolo solo: debere ceteros etiam de culpa sua; inter 113 quos erit & bona fidei possessor post litem contestatam.

De litis aestimatione.

46. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Ejus rei, quae per in rem actionem petita, (tanti) aestimata est, quanti in litem actor juraverit, dominium statim ad possessorem pertinet 114: transegisse enim cum eo & decidisse videor eo pretio 115, quod ipse constituit:

47. IDEM lib. 17. ad Plautium.

Haec, si res praesens sit; si absens, tunc, cum possessionem ejus possessor nactus sit, ex voluntate actoris: & ideo non est alienum, non aliter (litem) aestimari a iudice, quam si ca-

(85. l. 43. in fin. infr. h. t. (86. l. 62. in fin. infr. eod. (87. Obft. l. pen. infr. eod. (88. l. 28. in pr. infr. de admin. & peric. ev. (89. l. 19. in pr. infr. de usur. (90. v. §. 20. Inst. de rer. divis. l. 1. C. de alluvion. (91. arg. l. 19. in pr. vers. neque enim, infr. de usur. (92. v. l. 16. infr. de except. rei judicat. (93. Adde l. 29. infr. famil. ercisc. l. 14. §. 1. infr. de condi. furtiv. l. 10. infr. rer. amotar. (94. l. 20. §. 1. infr. de interrogat. in jure. (95. l. ult. infr. h. t. l. 1. C. ubi in rem actio. (96. l. 91. in pr. infr. de verb. oblig. (97. Adde l. 13. §. 2. infr. locati. (98. l. 33. infr. & l. 5. C. h. t. (99. l. ult. in fin. infr. de oblig. & act. (100. v. l. 25. infr. de pignor. act.

(101. l. ult. circa med. C. per quas person. (102. Adde l. 9. infr. de servitut. (103. l. 29. supr. h. t. (104. l. 7. §. 10. infr. de acquir. rer. domin. (105. l. 40. infr. h. t. l. 11. C. de distract. pign. l. ult. §. 1. infr. ad SC. Vellejan. (106. l. 1. infr. de in diem addit. (107. arg. l. 4. §. 3. in fin. infr. d. t. (108. l. 1. §. 2. infr. de except. rei vend. l. 9. §. 2. infr. de acquir. rer. domin. (109. Adde l. 51. infr. h. t. (110. v. l. 23. §. 1. supr. eod. (111. v. l. 59. infr. eod. (112. l. 12. §. 11. in fin. infr. de instruat. vel instrument. legat. l. ult. §. 6. infr. quae in fraud. cred. l. 61. §. 3. infr. de furt. (113. Adde l. 31. §. 3. supr. de heredit. petit. (114. l. 1. l. 3. infr. pro emtore. (115. v. l. 7. §. 1. infr. de Publician. in rem act.

verit actor 116, quod per se non fiat, possessionem ejus rei non traditum iri.

De sumtibus a possessore factis, & de fructibus.

48. PAPIANUS lib. 2. Responsorum.

Sumtus in prædium, quod alienum esse apparuit, a bonæ fidei possessore facti, neque ab eo, qui prædium donavit, neque a domino peti possunt: verum exceptione doli posita 117, per officium 118 iudicis æquitatis ratione servantur: scilicet si 119 fructuum ante litem contestatam perceptorum summam excedant, etenim, admittitur compensatione, superfluum sumtum, meliorem prædio facto, dominus restituere cogitur.

De solo, & ædibus. 1. De eo, quod superest ex re mea.

49. CELSUS lib. 18. Digestorum.

Solum, partem 120 esse ædium existimo 121: nec alioquin subiacere, uti mare navibus. §. 1. Meum est 122, quod ex re mea superest, cuius vindicandi jus habeo.

An emtori, 1. Vel heredi hæc actio competat.

50. CALLISTRATUS lib. 2. Edicti monitorii.

Si ager ex emtionis causa ad aliquem pertineat, non recte hac actione agi poterit, antequam 123 traditus sit ager, tuncque possessio amissa sit. §. 1. Sed heres de eo, quod hereditati obvenierit, recte ager, etiam si possessionem ejus adhuc non habuerit.

De culpa, & dolo heredis.

51. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

Si in rem actum sit, & in heredem possessoris iudicium datum (sit), culpa quoque, & dolo malus heredis in hoc iudicium venit.

Utrum in heredem hæc actio detur.

52. JULIANUS lib. 55. Digestorum.

Cum autem fundi possessor ante litem contestatam dolo malo fundum possidere desit, heredes ejus in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt: sed in factum actio adversus eos reddi debet, per quam restituere cogantur, quanto locupletes ex ea re facti fuerunt.

De confitis.

53. POMPONIUS lib. 31. ad Sabinum.

Si fundi possessor cum excoluisset, sevissetve, (& postea) fundus evincatur, confita tollere non potest.

De Advocato.

54. ULPIANUS lib. 6. Opinionum.

Inter officium Advocationis 124, & rei suæ defensionem, multum interest: nec propterea quis, si postea cognoverit rem ad se pertinere, quod alii eam vindicanti tunc ignorans suam esse adistebat, dominum suum amisit.

De pluribus heredibus possessoris.

55. JULIANUS lib. 55. Digestorum.

Si possessor fundi, ante iudicium acceptum, duobus heredibus relicto, deceaserit, & ab altero ex his, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quin in solidum 125 condemnari debeat, dubitari non oportet.

De peculio.

56. IDEM lib. 78. Digestorum.

Vindicatio non ut gregis 126, ita & peculii recepta est, sed res singulas is, cui legatum peculium est, petet.

Si duo vindicent fundum.

57. ALFENUS lib. 7. Digestorum.

Is, a quo fundus petitus erat, ab alio ejusdem fundi nomine conventus est: quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset, & postea secundum alterum petitorum (res) iudicaretur, quemadmodum non duplex damnum traheret? Respondi: uter prior iudex iudicaret, eum oportere ita fundum petitori restitui jubere, ut possessori caveret 127, vel satisficeret, si alter fundum evicisset, eum præstare.

Si servus vindicetur, & ejusdem nomine furti agatur.

58. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

A quo servus petebatur, & ejusdem servi nomine cum eo furti agebatur, quærebatur, si utroque iudicio condemnatus esset, quid se facere oporteret, si prius servus ab eo evictus esset? Respondit, non oportere iudicem cogere, ut eum traderet, nisi ei satisfactum esset (quod pro eo homine iudicium accepisset) si quid ob eam rem datum esset, id recte præstari. Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominem noxæ dedisset, deinde de ipso homine secundum petitorum iudicium factum esset, non debere ob eam rem iudicem, quod hominem non traderet, litem estimare: quoniam nihil ejus culpa, neque dolo contigisset, quo minus hominem traderet.

De his, quæ alienis ædibus imponuntur.

59. JULIANUS lib. 6. ex Minicio.

Habitator in aliena ædificia fenestras, & ostia imposuit: eadem, post annum, dominus ædificiorum demisit: quæro, is, qui imposuerat, possetne ea vindicare? Respondit, posse: nam quæ alienis ædificiis connexa essent, ea, quamdiu juncta manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque inde demissa essent 128, continuo in pristinam causam reverti.

De possessore infante, vel furioso.

60. POMPONIUS lib. 29. ad Sabinum.

Quod infans, vel furiosus possessor perdidit, vel corrupit, impunitum est. 129

De nave refecta, vel ædificata ex materia aliena.

61. JULIANUS lib. 6. ex Minicio.

Minicius interrogatus, si quis navem suam aliena materia refecisset, num nihilominus ejusdem navis maneret? Respondit, manere. Sed si in ædificanda ea idem fecisset, non 130 posse, Julianus notat: nam proprietates totius navis carinæ causam sequitur.

De fructibus navis. 1. De fructibus a mala fidei possessore restituendis.

62. PAPIANUS lib. 6. Quæstionum.

Si navis a mala fidei possessore petatur, & fructus æstimandi sunt, ut in taberna & area, quæ locari soleat. Quod non est ei contrarium, quod de pecunia deposita, quam heres non attingit, usuras præstare non cogitur 131, nam etsi maxime vectura, sicut usura, non natura pervenit, sed jure percipitur, tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum navis possessor petitori præstare non debet, cum pecunia periculo dantis foeneretur. §. 1. Generaliter autem, cum de fructibus æstimandis quæritur, constat animadverti debere, non an mala fidei possessor fructurus sit, sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset: quam sententiam Julianus quoque probat.

De eo, qui culpa possessionem amisit.

63. IDEM lib. 12. Quæstionum.

Si culpa, non 132 fraude quis possessionem amiserit, quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit a iudice, si desideret, ut adversarius actione sua cedat: cum tamen Prætor auxilium quandoque laturus sit, quolibet alio possidente, nulla captione adficietur. Ipso quoque, qui litis æstimationem perceperit, possidente, debet adjuvari, nec facile audiendus erit ille, si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati recepit, restituere.

De his, quæ usui, non fructui sunt.

64. IDEM lib. 20. Quæstionum.

Cum in rem agitur, eorum quoque (nomine), quæ usui, non fructui sunt, restitui fructus certum est.

De emtore pignoris, qui pecuniam creditori solvit, & fructus percepit. 1. De ancilla filia concessa.

65. IDEM lib. 2. Responsorum.

Emtor prædium, quod a non domino emit, exceptione doli posita, non aliter restituere domino cogitur, quam si 133 pecuniam creditori ejus solutam, qui pignori datum prædium habuit, usurarumque medii temporis superfluum recuperaverit: scilicet, si 134 minus in fructibus ante litem perceptis fuit: nam eos usuris nobis dumtaxat compensari, sumtum in prædium factorum exem-

(116. Immo vide l. 69. infr. h. t. (117. l. 27. §. ult. supr. eod. §. 30. Inst. de rer. divis. (118. l. 38. l. ult. supr. de hered. petit. l. 11. infr. de noxal. act. (119. l. 65. in pr. infr. h. t. (120. Adde l. 15. in fin. infr. de instrum. vel instrum. legat. l. 98. §. 8. vers. non est, infr. de solution. (121. l. 23. in pr. infr. de usurpat. & usucap. (122. l. 12. §. 3. infr. ad exhibend. (123. l. 40. infr. de act. emti. l. pen. C. h. t. (124. v. l. 14. §. 9. infr. de bonis libert. l. 2. C. de calumniat. (125. l. 2. §. ult. vers. sed si unus, infr. de stipulat. prator. (126. l. 1. §. fin. l. 2. & 3. in pr. supr. h. t. (127. l. 57. in fin. supr. de hered. petit.

(128. l. 43. supr. l. 2. C. h. t. (129. v. l. 14. in pr. supr. de offic. præsid. l. 12. infr. ad leg. Corn. de sicar. l. 9. §. ult. infr. ad leg. Pompej. de parricid. (130. Obst. l. 26. in pr. infr. de acquir. rer. domin. (131. l. 20. §. 14. supr. de hered. petit. (132. l. 69. infr. h. t. (133. l. 89. §. 4. infr. de legat. 2. (134. l. 48. supr. h. t. l. 1. in fin. infr. de pignor.

plō 135, æquum est. §. 1. Ancillam, quæ non in dotem data, sed in peculium (filix) concessa est, peculio filix non legato, 36 mancipium hereditarium esse convenit. Si tamen pater dotis, ac peculii contemplatione filiam exheredavit, & ea ratione reddita, nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legavit, filiam defensio nebitur voluntatis.

De re, quæ conditione existente nostra esse desinet.

66. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Non ideo minus recte quid nostrum esse vindicabimus, quod abire a nobis dominium speratur 137, si conditio legati, vel libertatis extiterit.

De pecunia inventa in domo aliena.

67. SCÆVOLA lib. 1. Responsorum.

A tutore pupilli domum mercatus, ad ejus refectorem fabrum induxit, is pecuniam invenit. Quæritur, ad quem pertineat? Respondi, si non thesauri 138 fuerunt, sed pecunia forte perdit, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata, nihilominus ejus eam esse, cujus fuerat.

Si condemnatus non restituit.

68. ULPIANUS lib. 51. ad Edictum.

Qui restituere jussus, judici non parat, contendens non posse restituere, si quidem habeat rem, manu militari 139 officio judicis ab eo possessio transfertur: & fructuum dumtaxat, omnisque causa nomine condemnatio fit. † Si vero non potest restituere, siquidem dolo fecit, quo minus possit, is, quantum adversarius in litem 140 sine ulla taxatione in infinitum juraverit, damnandus est. Si vero nec potest restituere, nec dolo fecit, quo minus possit: non pluri, quam (quanti) res est, id est, quanti adversarii interfuit, condemnandus est. Hæc sententia generalis (est, & ad omnia,) sive interdicta, sive actiones in rem, sive in personam sunt, ex quibus arbitrato judicis quid restituitur, locum habet.

De eo, qui dolo fecit, quominus possideret.

69. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Is, qui dolo fecit 141, quominus possideret, hoc quoque nomine punitur, quod actor cavere ei non 142 debet, actiones, quas ejus rei nomine habeat, se ei præstaturum:

70. POMPONIUS lib. 29. ad Sabinum.

Nec quasi Publicianam quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cujusque sit per rapinam ab invito 143 domino rem justo pretio comparare.

71. PAULUS lib. 13. ad Sabinum.

Quod si possessor quidem dolo fecit, actor vero jurare non vult, sed quanti res sit, adversarium condemnari maluit, mos ei gerendus est.

Si non dominus, qui rem vendidit, domino successerit.

72. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Si a 144 Titio fundum emeris Sempronii, & tibi traditus sit, pretio soluto, deinde Titius Sempronio heres extiterit: & eundem alii vendiderit, & tradiderit, æquius est, ut tu potior sis. Nam & si ipse venditor eam rem a te peteret 145, exceptione eum summoveres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres, adversus exceptionem, domini replicatione uteris.

De parte domini designanda. 1. De superficiario.

73. IDEM lib. 17. ad Edictum.

In speciali actione non cogitur possessor dicere, pro qua parte ejus sit: hoc enim petitoris munus est, non possessoris. 146 Quod & in Publiciana observatur. §. 1. *Superficiario* 147,

74. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Id est, qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet,

75. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Prætor causa cognita in rem actionem 148 pollicetur.

De vindicatione partis. 1. Incertæ.

76. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Quæ de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte intelligenda sunt 149, officioque judicis continetur, pro modo

partis ea quoque restitui jubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent. §. 1. Incertæ 150 partis vindicatio datur, si justa causa interveniat. † Justa autem causa esse potest, si forte legi Falcidix locus sit in testamento, propter incertam detractionem ex legatis, quæ vix apud judicem examinatur: justam enim habet ignorantiam legatarius 151, cui homo legatus est, quotam partem vindicare debeat. Itaque talis dabitur actio. Eadem & de ceteris rebus intelligemus.

Si mulier rem donatam conduxit.

77. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Quædam mulier fundum (ita) non marito donavit per epistolam, & eundem fundum ab eo conduxit 152, posse defendi in rem ei competere, quasi per 153 ipsam adquisierit possessionem, veluti per colonam. Proponebatur, quod etiam in eo agro, qui donabatur fuisset, cum epistola emitteretur: quæ res sufficiebat 154 ad traditam possessionem, licet conductio non intervenisset.

De fructibus, & bonæ fidei possess.

78. LABEO lib. 4. Pithanon a Paulo Epitomatorum.

Si ejus fundi, quem alienum possideres, fructum non coegisti, nihil ejus fundi fructuum nomine te dare oportet. Paulus: Imo quæritur, si hujus fructus idcirco factus est, quod is eum suo nomine perceperit. * *Perceptionem fructus* accipere debemus, non si perfecti collecti, sed etiam cœpti 155 ita percipi, ut terra continere se fructus desierint: veluti, si olivæ, uvæ lectæ, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum sit: statim enim ipse accepisse fructum existimandus est.

De fructibus servi petiti, qui mortuus est.

79. IDEM lib. 6. Pithanon a Paulo Epitomatorum.

Si hominem a me petieris, & is post litem contestatam mortuus sit, fructus, quoad (156 is) vixerit, æstimari oportet. 157 Paulus: ita id verum esse puto, si non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ ejus inutiles factæ sunt: nam, ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus ejus temporis nomine æstimari conveniret.

Si quis neget se possidere.

80. FURIUS ANTHIANUS lib. 1. ad Edictum.

In rem actionem pati non compellimur: quia licet alicui dicere, se non possidere 158: ita ut si possit adversarius convincere, rem ab adversario possideri, transferat ad se possessionem 159 per judicem 160, licet suam esse non adprobaverit.

TIT. II.

DE PUBLICIANA IN REM ACTIONE.

Edictum, 1. De re usucapta. 2. De traditione, & aliis modis acquirendi dominium.

1. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Ait Prætor: si quis id, quod traditur ex justa causa, non a domino, & nondum usucaptum 1 peter, judicium dabo. §. 1. Merito Prætor ait: nondum usucaptum: nam, si usucaptum est, habet civilem actionem 2, nec desiderat honorariam. §. 2. Sed cur traditionis dumtaxat, & usucapionis fecit mentionem: cum satis multæ sint Juris partes, quibus dominium quis nancisceretur? ut puta legatum:

2. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Vel mortis causa donationes factæ; nam amissa possessione, competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum 3 capiuntur.

De causa traditionis.

3. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sunt (&) aliæ pleræque. §. 1. Ait Prætor: Ex justa causa 4 peter. Qui igitur justam causam traditionis habet, utitur Publiciana. † Et non solum emtori bonæ fidei competit Publiciana, sed & aliis: utputa ei, cui dotis nomine tradita res est, nec dum usucapta; est enim justissima causa 5, sive æstimata 6 res in dotem data sit, sive non. Item si res ex causa judicati sit tradita;

(150. l. 1. §. fin. supr. si pars hereditatis. l. 8. §. 1. infr. communi divid. (151. Fac. l. 49. infr. ad leg. Falcid. (152. Adde l. 28. C. de donationib. (153. v. l. 37. infr. de acquir. vel amitt. possess. (154. v. l. 62. in pr. infr. de evict. (155. Adde l. 25. §. 1. in fin. infr. de usur. l. 48. in pr. infr. de acquir. rer. domin. (156. Immo vide l. 33. supr. h. t. (157. l. pen. infr. de condit. tritic. (158. v. l. 36. supr. h. t. (159. Nov. 18. c. 10. (160. v. l. 68. supr. h. t.

TIT. II. (1. l. 13. infr. h. t. §. 4. §. 31. Inst. de action. (2. l. 8. C. de præser. 30. vel 40. annor. (3. l. ult. C. de donat. caus. mort. (4. l. 13. in pr. infr. h. t. (5. l. 1. in pr. infr. pro dote. (6. l. 7. §. 1. infr. h. t.

135. d. l. 48. (136. l. 12. C. de collation. (137. l. 12. §. 1. infr. fam. creise. l. 205. infr. de reg. jur. (138. v. l. 31. §. 1. infr. de acquir. rer. domin. l. un. C. de thesaur. (139. v. l. 2. vers. fin. autem. C. de his, qui latrones. (140. l. 2. l. 5. in pr. & §. 3. infr. de in litem jurand. (141. l. 63. supr. h. t. (142. Obst. l. 12. infr. de re judicat. (143. l. 9. infr. rer. amotar. (144. l. 4. §. 32. infr. de doli mali & met. except. (145. l. 17. infr. de evict. (146. l. 4. C. de edendo. (147. l. 74. infr. h. t. l. 12. §. 3. infr. de Publiciana in rem act. l. 1. 2. infr. de superficiab. (148. l. 16. in fin. infr. de pignorat. act. (149. l. 51. in fin. infr. de admin. & peric. tut. l. 3. infr. pro derelicto.

4. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Vel solvendi causa, 7

5. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Vel ex causa noxæ deditiois 8: sive vera causa sit, sive falsa:

Si servus ex noxali causa ducatur.

6. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Item si servum ex causa noxali, quia non defendebatur, jussu Prætoris duxero 9, & amifero possessionem: competit mihi Publiciana.

De re adjudicata. 1. De eo, qui solvit litis æstimationem. 2. De eo, qui emit a furioso. 3. De causis lucrativis. 4. Si quis emerit a minore. 5. De permutacione. 6. Hoc judicium esse petitiorium. 7. De Jurejurando. 8. Collatio hujus actionis & rei vindicationis. 9. De successoribus. 10. Si servus, vel procurator, vel tutor, vel curator, vel negotiorum gestor emerit. 11. De bona fide emtoris & dolo venditoris. 12. De fide defuncti & heredis. 13. Si servus emerit. 14. De emtione & bona fide, & rei traditione.

7. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sed & si res adjudicata sit 10, Publiciana actio competit. §. 1. Si lis ii fuerit æstimata, similis 12 est venditioni: & ait Julianus lib. xxii. Digestorum, si obtulit reus æstimationem litis 13, Publicianam competere. §. 2. Marcellus lib. xvii. Digestorum scribit: eum, qui a furioso, ignorans eum furere, emit 14, posse usucapere, ergo & Publicianam habebit. 15 §. 3. Sed & si quis ex lucrativis causis rem accepit, habet Publicianam, quæ etiam adversus donatorem competit; * est enim justus possessor, & petitior, qui libertatem accepit. §. 4. Si a minore quis emerit, ignorans eum minorem esse, habet Publicianam. §. 5. Sed & si permutatio facta sit, eadem actio competit. §. 6. Publiciana actio ad 16 instar proprietatis, non ad instar possessionis respicit. §. 7. Si petenti mihi rem, jusjurandum detuleris, egoque juravero rem meam esse, competit Publiciana mihi, sed adversus te dumtaxat. 17. Ei enim soli nocere debet jusjurandum, qui detulit. Sed si possessori delatum erit jusjurandum, 18 & juraverit rem petitioris non esse, adversus eum solum petentem exceptione utetur, non ut & habeat actionem. §. 8. In Publiciana actione omnia eadem 19 erunt, quæ & in rei vindicatione diximus. §. 9. Hæc actio & heredi, & (in) honorariis successoribus 20 competit. §. 10. Si ego non emero, sed servus meus 21 habebit Publicianam. Idem est & si procurator meus, vel tutor, vel curator, vel quis alius negotium meum gerens emerit. §. 11. Prætor ait, qui bona fide emit. Non igitur omnis emtio proderit, sed ea, quæ bonam fidem habet. Proinde hoc sufficit, me bonæ fidei emtorem fuisse, quamvis non a domino emerim, licet ille callido consilio vendiderit: neque enim dolus venditoris mihi nocebit. 22 §. 12. In hac actione non oberit mihi, si 23 successor sum, & dolo feci, cum is, in cujus locum successi, bona fide emisset: nec proderit si dolo careo, cum emtor, cui successi, dolo fecisset. §. 13. Sed enim si servus meus emit 24, dolus ejus erit spectandus, non meus: vel contra. §. 14. Publiciana tempus emtionis continet: & ideo neque quod ante emtionem, neque quod postea dolo malo factum est, in hac actione deduci, Pomponio videtur. §. 15. Bonam autem fidem solius emtoris continet. §. 16. Ut igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: ut & bona fide quis emerit, & ei res emta eo nomine sit tradita. 25 Ceterum ante traditionem, quamvis bonæ fidei quis emtor sit, experiri Publiciana non poterit. §. 17. Julianus lib. vii. Digestorum scripsit, traditionem rei emtæ oportere bona fide fieri 26: ideoque si sciens alienam possessionem adprehendit, Publiciana eum experiri non posse: quia usucapere non poterit. Nec quisquam putet, hoc nos existimare, sufficere initio traditionis ignorasse rem alienam, uti quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tunc bona fide emtorem esse.

(7. l. 46. inf. de usurp. & usucap. (8. l. 28. infr. de noxal. act. (9. l. 2. §. 1. vers. sed si servus supr. si ex noxali causa. (10. v. §. 5. Inst. de offic. judicis. (11. l. 46. supr. de rei vind. (12. l. 22. in pr. infr. rer. amotar. l. 3. infr. pro emtore. (13. lib. 3. in fin. supr. h. t. (14. v. l. 2. C. de contrah. emt. (15. Obft. l. 2. §. 16. infr. pro emtore. (16. Adde §. 8. infr. hic. (17. v. l. 3. §. 3. in fin. infr. de jurejur. (18. l. 11. in pr. infr. eod. (19. Adde §. 6. supr. hic. (20. l. 12. §. 1. infr. h. t. (21. l. 9. in fin. inf. eod. (22. l. 4. §. 31. infr. de doli mali & met. except. (23. v. l. 6. infr. de itinere actuque privat. (24. v. l. 12. infr. de contrah. emt. (25. l. 10. in pr. l. 48. infr. de usurp. & usucap. l. 2. infr. pro emtore. (26. Adde §. 11. supr. hic. l. 12. §. 4. infr. h. t.

De pretii solutione.

8. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

De pretio vero soluto nihil exprimitur: Unde potest conjectura capi, quasi nec sententia Prætoris ea sit, ut requiratur, an solutum sit pretium.

De traditione. 1. Vel quasi. 2. De traditione præcedente. 3. De re hereditaria emtori hereditatis tradita. 4. Si duo separatim emerint eandem rem. 5. De his, quæ usucapi non possunt. 6. De servo emtoris.

9. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Sive autem emtori res tradita est, sive heredi emtoris, Publiciana competit actio. §. 1. Si quis rem apud se depositam, vel sibi commodatam emerit, vel pignori sibi datam, pro 27 tradita erit accipienda, si post emtionem apud eum remansit. §. 2. Sed & si præcessit traditio emtionem, idem erit dicendum. §. 3. Item si hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditariam petere velim, Neratius esse scribit Publicianam. §. 4. Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana uti possit: utrum is, cui priori res tradita est, an is, qui tantum emit. Et Julianus lib. vii. Digestorum scripsit, ut, si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori 28 res tradita est, quod si a diversis non dominis, melior 29 causa sit possidentis, quam petentis: quæ sententia vera est. §. 5. Hæc actio in his, quæ usucapi non possunt, puta furtivis 30, vel (in) servo fugitivo 31, locum non habet. §. 6. Si servus hereditarius ante aditam hereditatem, aliquam rem emerit, & traditam sibi possessionem amiserit, recte heres Publiciana utitur, quasi ipse possedisset. Municipales quoque, quorum servo res tradita est, in eadem erunt conditione:

10. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Sive peculiari nomine servus emerit, sive non.

De re vendita, alii tradita. 1. De servitutibus. 2. De partu ancillæ furtivæ, & partu partus. 6. De eo, quod rei emtæ accedit, vel ex ea supereft.

11. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Si ego emi, & mea voluntate alii res sit tradita, Imperator Severus rescriptit, Publicianam (illi) dandam. §. 1. Si de usufructu agatur tradito 32, Publiciana datur. Itemque servitutibus urbanorum prædiorum per traditionem constitutis, vel per patientiam 33; forte si per domum quis suam passus est aqueductum transduci; item rusticorum; nam & hic traditionem, & patientiam tuendam constat. §. 2. Partus ancillæ furtivæ, qui apud bonæ fidei emtorem conceptus est, per hanc actionem petendus est: etiam si ab eo, qui emit, possessus non est. Sed heres furis hanc actionem non habet: quia 34 vitiorum defuncti successor est. §. 3. Interdum tamen, licet furtiva mater distracta non sit, sed donata ignorantem mihi, & apud me conceperit, & pepererit, competit mihi in partu Publiciana, ut Julianus ait, si modo eo tempore, quo experiar, furtivam matrem ignorem. §. 4. Idem Julianus generaliter dicit, ex qua causa matrem usucapere possem si furtiva non esset, ex 35 ea causa partum me usucapere, si furtivam esse matrem ignorabam. Ex omnibus igitur casibus Publicianam habebit. §. 5. Idem est, & si ex partu partus est: & si non natus, sed post mortem matris, extracto ventre ejus, extractus est, ut (&) Pomponius (lib. xl., scripsit). §. 6. Idem ait, ædibus emtis, si fuerint diruta, ea, quæ ædificio accesserunt, hujusmodi actione petenda. §. 7. Quod tamen per alluvionem fundo accessit, simile sit ei, cui accedit, & ideo, si ipse fundus Publiciana peti non potest, non hoc petetur: si autem potest, & ad partem, quæ per alluvionem accessit, & ita Pomponius scribit. §. 8. Idem adjicit, & si statua emtæ partes recisæ petantur, similem actionem proficere. §. 9. Idem scribit: si aream emero, & insulam in ea ædificavero, recte me Publiciana usufrum. §. 10. Idem inquit: si insulam emi, & ad aream ea pervenit, æque potero uti (Publiciana.)

(27. l. 62. in pr. infr. de evict. §. 44. Inst. de rer. divis. (28. l. 31. in fin. infr. de act. emti. (29. l. 128. in pr. infr. de reg. jur. l. 14. infr. qui potior. in pign. (30. §. 2. Inst. de usucap. (31. l. 1. C. de serv. fugitiv. (32. v. l. 43. §. 1. infr. de acquir. rer. domin. (33. l. 3. in pr. infr. de usufr. l. 1. in fin. infr. de servit. (34. l. 4. §. 15. infr. de usurp. & usucap. l. 11. infr. de divers. temporal. præscr. (35. l. 33. in pr. infr. de usurp. & usucap.

De re a sponso sponsæ donata, & in dotem accepta. 1. *De fidei commissario universalis.* 2. *De vectigalibus & aliis prædiis, quæ usucapi non possunt.* 3. *De insula superficiaria.* 4. *De re, quæ non potest alienari.* 5. *De servo nondum anniculo.* 6. *De partis petitione.* 7. *De momenti possessione.*

12. PAULUS lib. 19. ad Edictum.

Cum sponfus sponsæ servum donasset, eumque in dotem accepisset ante usucapionem, rescriptum est a Divo Pio, divortio facto restituendum esse servum: nam valuisse 36 donationem inter sponsum & sponsam. Dabitur ergo & possidenti exceptio, & amissa possessione, Publiciana 37: sive extraneus, sive donator possideat. §. 1. I, cui ex Trebelliano hereditas restituta est, etiam si non fuerit nactus possessionem, uti potest Publiciana. §. 2. In vectigalibus, & in aliis prædiis, quæ usucapi non 38 possunt Publiciana competit 39, si forte bona fide mihi tradita sunt. §. 3. Idem est & si superficiariam 40 insulam a non domino bona fide emerit. §. 4. Si res talis sit, ut eam Lex aut Constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit; quia is casibus neminem Prætor tueretur, ne contra Leges faciat. §. 5. Publiciana actione etiam de infante servo nondum anniculo uti possumus. §. 6. Si pro parte quis rem petere vult, Publiciana actione uti potest. §. 7. Sed etiam is, qui momento possedit, recte hac actione experiretur.

De causis hujus actionis. 2. *De eo, qui a pupillo emit.*

13. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Quæcumque sunt justæ causæ acquirendarum rerum 41, si ex his causis nacti res amiserimus, dabitur nobis, earum rerum persequendarum gratia, hæc actio. §. 1. Interdum quibusdam nec ex justis possessionibus competit Publicianum iudicium. Namque pignoratitiæ, & precariæ 42 possessiones justæ sunt, sed ex his non solet competere tale iudicium: illa scilicet ratione, quia neque creditor 43, neque is, qui precario rogavit, eo animo nanciscitur possessionem, ut credat se dominum esse. §. 2. Qui a pupillo emit, probare 44 debet, tutore auctore, lege non prohibente se emisse. Sed (&) si deceptus falso tutore (auctore) emerit, bona fide emisse videtur.

Si procurator rem domino volente vendit, eoque invito tradat.

14. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Papinianus lib. vi. Quæstionum scribit: Si quis prohibuit, vel denunciavit, ex causa venditionis tradi rem, quæ ipsius voluntate a procuratore fuerat distracta, & is nihilominus tradiderit, emptorem tuebatur Prætor, sive possideat, sive petat rem. 45 Sed,

36. l. 1. C. de donat. ante nupt. (37. l. 7. §. 3. supr. h. t. (38. Obst. l. 15. §. 27. inf. de damno infect. (39. Immo vide l. 9. §. 5. supr. h. t. (40. v. l. 73. in fin. supr. de rei vind. (41. Adde l. 3. §. 1. supr. h. t. (42. l. 7. §. 4. infr. communi divid. (43. l. 13. in pr. infr. de usurp. & usucap. (44. l. 25. §. 1. infr. de probat. (45. Vide tamen l. 1. §. 2. infr. de except. rei vend.

quod iudicio empti procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandati consequetur. Potest enim fieri, ut emptori res auferatur ab eo, qui venire mandavit: quia per ignorantiam non est usus exceptione, quam debuit opponere; veluti, si non auctor meus ex voluntate tua vendidit.

De re emta a servo, qui in fuga est.

15. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

Si servus meus, cum in fuga sit, rem a non domino emat, Publiciana mihi competere debet, licet possessionem rei tradita per eum nactus non sim. 46

De exceptione domini Publicianæ opponenda.

16. PAPIANUS lib. 10. Quæstionum.

Paulus notat: Exceptio 47 iusti 48 domini Publicianæ objicienda est.

17. NERATIUS lib. 3. Membranarum.

Publiciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur: (eiusque rei argumentum est primo æquitas, deinde exceptio, si 49 ea res Possessoris non sit); sed ut is, qui bona fide emit, possessionemque (eius) ex ea causa nactus est, potius rem habeat.

TIT. III.

SI AGER VECTIGALIS, ID EST, EMPHYTEUTICARIUS, PETATUR. Agrorum divisio. 1. *De perpetua vel temporali conductione.*

1. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Agri civitatum alii vectigales vocantur, alii non. Vectigales vocantur, qui in perpetuum 1 locantur: id est hac lege, ut tamdiu pro illi vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum successerunt, auferri 2 eos liceat. Non vectigales sunt qui ita colendi dantur, ut privatim agros nostros colendos dare solemus. §. 1. Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt a municipibus, quamvis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis 3 in rem actionem adversus quemvis possessorem: sed & adversus ipsos municipales:

2. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Ita tamen, si vectigal solvant. 4

3. PAULUS lib. 21. ad Edictum

Idem est & si ad tempus 5 habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum sit.

(46. v. l. 1. §. 14. infr. de acquir. vel amitt. possess. (47. v. l. ult. infr. h. t. (48. l. 57. infr. mandati. (49. l. 28. infr. de noxal. act. l. 24. infr. de except. rei iudicat.

TIT. III. (1. l. 11. §. 1. infr. de publican. adde l. 71. in fin. infr. de legat. 1. l. 15. §. 26. infr. de damno infect. (2. l. 1. C. de administr. rerum public. adde l. 2. C. de locat. prædior. civil. (3. l. 16. in fin. infr. de pignor. act. adde l. 12. §. 2. supr. de Public. in rem act. (4. l. 1. in fin. infr. de loco public. fruend. (5. v. l. 1. §. 3. infr. de superficieb.

LIBER SEPTIMUS.

TIT. I.

DE USUFRUCTU 1, ET QUEMADMODUM QUIS UTATUR FRUATUR.

Definitio.

1. PAULUS lib. 3. ad Vitellium.

Ususfructus 2 est jus alienis 3 rebus utendi fruendi, salva rerum substantia.

Fundamentum.

2. CELSUS lib. 18. Digestorum.

Est enim ususfructus jus in corpore: quo sublato 4, & ipsum tolli necesse est.

Quibus modis. 1. *Et quarum rerum constituitur.* 2. *De interitu.* 3. *Quibus modis usus constituitur, & finitur.*

3. GAJUS lib. 2. Rerum cottidianarum, vel aureorum.

Omnium prædiorum, jure legati 5, potest constitui ususfructus, ut heres jubeatur dare alicui ususfructum. Dare autem intelligitur, si induxerit in fundum legatarium, eumque patiat 6

uti frui. Et sine 7 testamento (autem) si quis velit ususfructum constituere, pactionibus 8, & stipulationibus id efficere potest. §. 1. Constitit autem ususfructus non tantum in fundo, & ædibus verum etiam in servis, & jumentis, ceterisque 9 rebus. §. 2. Ne 10 tamen in universum inutiles essent proprietates, semper abscedente ususfructu, placuit certis modis extinguere ususfructum, & (ad) proprietatem reverti. 11 §. 3. Quibus autem modis ususfructus (&) constitit, & finitur, in iisdem modis etiam nudus usus solet & constitui 12, & finiri.

An sit pars domini, de die, ex quo datur.

4. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

Ususfructus in multis casibus pars 13 domini est: & exstat, quod vel præsens, vel ex die 14 dari potest.

TIT. I. (1. Lib. 3. C. 33. Lib. 2. Inst. 4. (2. pr. Inst. h. t. (3. l. 5. in pr. inf. si usufr. petatur. (4. pr. Inst. h. t. v. l. 23. infr. quib. mod. usufr. amitt. (5. l. 6. in pr. infr. h. t. §. 1. Instit. eod. l. 69. inf. ad leg. Falcid. (6. v. l. 20. in fin. infr. de servitut.

(7. §. 1. Inst. h. t. (8. l. 4. in fin. C. eod. (9. l. 7. in pr. inf. eod. §. 2. Inst. eod. (10. §. 1. in fin. Inst. eod. (11. v. infr. quib. mod. usufr. amitt. (12. Vide tamen l. 19. inf. de usu & habitat. (13. l. 8. in pr. infr. de reb. auctor. judic. possid. Obst. l. 25. in pr. infr. de verb. sign. (14. l. un. §. 3. inf. quando dies usufr. legat. l. 16. §. 2. infr. famil. ercisc. Vide tamen l. 4. in pr. infr. de servitut.

Usufructus est dividuus ab initio, & ex postfacto h. d. cum l. seq. Bart. De divisione.

5. PAPIANUS lib. 7. Quæstionum.

Ususfructus (&) ab initio pro parte 15 indivisa vel divisa constituitur, & legitimo tempore similiter 16 amitti, eademque ratione per legem Falcidiam minui potest. 17 Reo quoque promittendi defuncto, in partes hereditarias usufructus obligatio dividitur: & si ex communi prædio debeat, uno ex sociis defendente, pro parte defendentis fiet restitutio.

De legato. 1. De adjudicatione. 2. Per quas personas usufructus acquiritur. 3. De nuda proprietate domino heredis legata.

6. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Ususfructus pluribus modis constituitur: ut ecce, si legatus 18 fuerit. † Sed & proprietatis deducto usufructu legari potest, ut apud heredem maneat usufructus. §. 1. Constituitur adhuc usufructus, & in iudicio familiarum exciscundæ, & communi dividendo, si iudex alii proprietatem adjudicaverit, alii usufructum. 19 §. 2. Acquiritur autem nobis usufructus non solum per 20 nosmetipsos, sed etiam per eas quoque personas, quas juri nostro subjectas habemus. §. 3. Nihil autem vetat, servo meo herede instituto, legari proprietatem deducto usufructu.

De omni fructu rei. 1. De jure. 2. Et onere ejus, qui adium usufructum habet.

7. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Ususfructu legato omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut (rei) soli, aut rei mobilis usufructus legatur. §. 1. Rei soli, utputa ædium, usufructu legato, quicumque redditus est, ad usufructuarium pertinet: quæque obventiones sunt ex ædificiis, ex arceis, & ceteris quæcumque ædium sunt. Unde etiam mitti eum in possessionem vicinarum ædium causa damni infecti 21, placuit: & jure domini possessurum eas ædes, si perseveretur non caveri: nec quicquam amittere finito usufructu. Hac ratione Labeo scribit, nec ædificium licere domino 22, te invito, altius tollere: sicut nec, arceæ usufructu legato, potest in arceæ ædificium poni. Quam sententiam puto veram. §. 2. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum ædes per arbitrium cogi, Celsus scribit. (Celsus) lib. xviii. Digestorum: Hactenus tamen, ut facta 23 recta habeat. Si qua tamen vetustate corrumpent, neutrum cogi reficere: sed si heres refecerit, passurum fructuarium uti. Unde Celsus de modo facta recta habendi quærit: si quæ vetustate corruperunt, reficere non cogitur? Modica igitur refectio ad eum pertineat, quoniam & alia onera 24 agnoscit, usufructu legato: utputa stipendium, vel tributum 25, vel salarium, vel alimenta ab ea re relicta, & ita Marcellus lib. xiiii. scribit. §. 3. Cassius quoque scribit lib. viii. Juris civilis, fructuarium per arbitrium cogi reficere, quemadmodum adferere 26 cogitur arbores, & Aristoteli notat, hac vera esse. Neratius autem l. iv. Membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi, quo minus reficiat; quia nec arare prohiberi potest, aut colere: nec solum necessarias refectioes facturum, sed etiam voluptatis causa, (ut) testoria, & pavimenta, & similia (facere): neque autem ampliare, nec utile 27 detrahare posse,

8. IDEM lib. 40. ad Edictum.

Quamvis melius repositurus sit. Quæ sententia vera est.

De fundo. 1. De apibus 2. De lapidicinis, cretifodinis, arenis. 3. De metallis, 4. De alluvione & Insula. 5. De aucupiiis, venationibus & piscationibus. 6. De seminario. 7. De instrumento fundi. De salicæ, sylva, arundineto.

9. IDEM lib. 17. ad Sabinum.

Item, (si fundi) usufructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid 28 inde percipi potest, ipsius fructus est, sic tamen, ut boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus libro octavo-decimo Digestorum scribit, cogi eum posse recte colere. §. 1. Et, si apes in eo fundo sint, earum quoque usufructus ad eum pertinet. §. 2. Sed si lapidicinas 29 habeat, & lapidem cædere velit, vel cretifodinas habeat, vel arenas, omnibus his usurum Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias. Quam sententiam puto

(15. v. l. 1. §. 9. infr. ad leg. Falcid. (16. l. 26. infr. quib. mod. usufr. amitt. (17. d. l. 1. §. 9. infr. ad leg. Falcid. (18. l. 3. in pr. supr. h. t. §. 1. Inst. cod. (19. l. 6. §. 10. infr. communi divid. (20. l. 21. 22. 23. 24. infr. h. t. (21. l. 13. §. 8. infr. de damno infect. (22. l. 13. §. 7. in fin. inf. h. t. (23. l. 7. C. eod. (24. l. 27. §. 3. infr. eod. 7. l. 28. infr. de usu, & usufr. & redditu. (25. l. 52. infr. h. t. v. l. 13. infr. de impens. in res dotal. (26. l. 18. infr. h. t. (27. v. l. 13. §. 4. & 7. infr. eod. (28. l. 59. infr. cod. (29. l. 13. §. 5. infr. eod.

veram. §. 3. Sed si hæc metalla post usufructum legatum sine inventa, cum totius agri relinquatur usufructus, non partium, contineantur legato. §. 4. Huic vicinus tractatus est, qui solet in eo quod accessit, tractari: & placuit, alluvionis quoque usufructum ad fructuarium pertinere. † Sed si insula juxta fundum in flumine nata sit, ejus usufructum ad fructuarium non pertinere, Pegasus scribit; licet proprietati accedat: esse enim veluti proprium fundum, cujus usufructus ad te non pertineat. Quæ sententia non est sine ratione. Nam ubi latitat incrementum, & usufructus augetur: ubi autem apparet separatim, fructuario non accedit. §. 5. Aucupiorum quoque & venationum 30 redditum, Cassius ait lib. viii. Juris civilis, ad fructuarium pertinere: ergo & piscationum. §. 6. Seminarii autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen, ut & vendere ei, & seminare liceat: debet tamen, conferendi agri causa, seminarium paratum semper renovare, quasi instrumentum agri: ut, finito usufructu, domino restituatur. §. 7. Instrumenti autem fructum habere debet: vendendi tamen facultatem non habet. Nam & si fundi usufructus fuerit legatus; & sit ager, unde palo in fundum, cujus usufructus legatus est, solebat paterfamilias uti, vel salice, vel arundine, puto fructuarium hactenus uti posse, ne ex eo vendat, nisi forte salicæ ei, vel silvæ palaris, vel arundineti usufructus sit legatus: tunc enim & vendere potest. Nam & Trebatius scribit, silvam cæduam 31 & arundinetum posse fructuarium cædere, sicut paterfamilias cædebat: & vendere, licet paterfamilias non solebat vendere, sed ipse uti: ad modum enim referendum est, non ad qualitatem utendi.

10. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Ex silva 32 cædua pedamenta, & ramos ex arbore usufructuarium sumturum: ex non cædua, in vineam sumturum, dum ne fundum deteriore 33 faciat:

11. PAULUS lib. 2. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Sed si grandes arbores essent, non posse eas cædere.

De arboribus evulsis, vel dejectis. 1. De nave. 2. Per quos usufructuarium vitur fruatur. 3. De servo fugitivo. 4. Cujus possessionem alius nactus est. 5. De fructibus a fure decerptis.

12. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Arboribus evulsis, vel vi ventorum dejectis, usque ad usum suum 34 & villæ posse usufructuarium ferre, Labeo ait: nec materia 35 enim pro ligno usurum, si habeat, unde utatur ligno. Quam sententiam puto veram: alioquin, & si totus ager sit hunc casum passus, omnes arbores auferret fructuarium. Materiam tamen ipsum succidere, quantum ad villæ refectioem, putat posse; quemadmodum calcem (inquit) coquere, vel arenam fodere, aliudve quid ædificio necessarium sumere. §. 1. Navis usufructu legato, navigatum mittendam puto, licet naufragii periculum imminet: navis etenim ad hoc paratur, ut naviget. §. 2. Usufructuarium 36 vel ipse frui ea re, vel alii fruendam concedere, vel locare 37, vel vendere potest: nam & qui locat, utitur, & qui vendit (utitur.) Sed & si alii precario concedat, vel donet, puto eum uti: atque ideo retineri usufructum, & hoc Cassius, & Pegasus responderunt, & Pomponius lib. v. ex Sabino probat. † Non solum autem, si ego locavero, retineo usufructum, sed & si alius negotium meum gerens locaverit usufructum, Julianus l. xxxv. scripsit, retinere me usufructum. Quid tamen si non locavero, sed absente, & ignorante me, negotium meum gerens utatur quis, & fruatur? Nihilominus retineo 38 usufructum. Quod & Pomponius lib. v. probat per hoc, quod negotiorum gestorum actionem acquisivi. §. 3. De illo Pomponius dubitat: si fugitivus, in quo meus usufructus est, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat, an per hoc ipsum, quasi utar, retineam usufructum? magisque admittit, retinere. Nam sæpe, etiam (si) presentibus servis non utamur, tamen usufructum retinemus; utputa ægrotante servo 39, vel infante 40, cujus operæ nullæ sunt 41, vel defectæ senectutis homine: nam & si agrum aremus, licet tam sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinemus usufructum. Julianus tamen lib. xxxv. Digestorum scribit, etiam si non stipuletur quid servus fugitivus, retineri (tamen) usufructum: nam

(30. l. 62. in pr. infr. eod. (31. l. 40. §. 4. infr. de contrah. em. (32. l. 30. in pr. infr. de verb. sign. (33. l. 13. §. 4. infr. h. t. adde l. 2. Feudor. 8. §. 1. (34. Vide tamen l. 7. §. 12. circa fin. inf. soluto matrim. (35. v. l. 55. in pr. infr. de legat. 3. (36. l. 38. infr. h. t. l. 11. §. 2. infr. de pignorib. (37. Vide tamen l. 15. §. 4. infr. h. t. (38. l. 5. 6. infr. quemad. servit. amitt. (39. l. ult. §. 1. inf. de operis servor. (40. l. 55. inf. h. t. (41. Immo vide 2. 31. supr. de rei vind. l. ubi, in fin. infr. de liberali caus. qua

qua ratione (inquit) retinetur a proprietario possessio, etiam 42 si in fuga servus sit, pari ratione etiam ususfructus retinetur. §. 4. Idem tractat: quid, si quis possessionem ejus nactus sit, an, quemadmodum a proprietario possideri desinit, ita etiam ususfructus amittatur? Et primo quidem ait, posse dici amitti ususfructum; sed, licet amittatur, tamen dicendum, quod intra constitutum tempus ex re fructuarii stipulatus est, fructuario adquiri 43 (potest). Per quod colligit, posse dici, ne quidem si possideatur ab alio, amitti ususfructum, si modo mihi aliquid stipuletur; parvi- que referre, ab herede possideatur, vel ab alio, cui hereditas ven- dita (sit,) vel cui proprietate legata sit, an a prædone: sufficere enim ad retinendum ususfructum, esse affectum retinere volentis, & servum nomine fructuarii aliquid facere. Quæ sententia habet rationem. §. 5. Julianus lib. xxxv. Digestorum tractat: Si fur decerpserit, vel defecerit fructus maturos pendentes, cui condi- ctione teneatur: domino fundi, an fructuario? & putat, quoniam fructus non fiunt fructuarii, nisi 44 ab eo percipiantur, licet ab alio terra separentur, magis proprietario conditionem compete- re 45: fructuario autem furti actionem, quoniam interfuit ejus, fructus non esse ablatos. Marcellus autem movetur, eo quod, si postea fructus istos nactus fuerit fructuarius, fortassis fiant ejus. Nam, si fiunt qua ratione hoc evenit, nisi ea, ut interim fierent proprietarii; mox apprehensi, fructuarii efficiuntur: exem- plo rei sub conditione legatæ, quæ 46 interim heredis est, exi- stente autem conditione, ad legatarium transit: verum est enim, conditionem competere proprietario. † Cum autem in 47 pen- denti est dominium, (ut ipse Julianus ait in foetu 48, qui sum- mittitur, & in eo, quod servus 49 fructuarius per traditionem accepit, nondum quidem pretio soluto, sed tamen ab eo satisfac- to): dicendum est, conditionem pendere, magisque in penden- ti esse dominium.

De satisfactione a fructuario præstanda. 1. De arbitrio iudicis. 2. Quibus actionibus ob damna præterita fructuarius tenetur. De usuario. 3. Si inter duos fructuarios sit controversia. 4. Si proprietatem melio- rem, vel deteriore faciat, qui fundi. 7. Vel ædium ususfructum ha- bet.

13. IDEM lib. 18. ad Sabinum.

Si cuius rei ususfructus legatus erit, dominus potest in ea re sa- tisfactionem desiderare 50, ut officio iudicis hoc fiat: nam si- cuti debet fructuarius uti frui, ita & proprietatis dominus securus esse (debet) de proprietate. Hæc autem ad 51 omnem ususfru- ctum pertinere, Julianus lib. xxxviii. Digestorum probat. (Si ususfructus legatus est) non prius dandam actionem usufructuario, quam satisfecerit, se boni 52 viri arbitrato usurum fructurum. Sed & si plures sint, a quibus ususfructus relictus est, singulis 53 satisfdari oportet. §. 1. Cum igitur de usufructu agitur, non so- lum, quod factum est, arbitratur, sed etiam, in futurum, quem- admodum uti frui debet. §. 2. De præteritis autem damnis fru- ctuarius etiam lege Aquilia 54 tenetur, & interdicto, quod vi aut clam, ut Julianus ait. Nam fructuarium quoque teneri his actio- nibus, necnon furti, certum est: sicut quemlibet alium, qui in aliena re tale quid commiserit. † Denique consultus, quo bo- num fuit, actionem polliceri Prætorem, cum competat legis Aquil- iæ actio? Respondit, quia sunt casus, quibus cessat Aquiliæ actio: ideo iudicem dari, ut ejus arbitrato utatur. Nam qui agrum non proscindit, qui vites non subserit, item aquarum ductus corrup- pi patitur, lege Aquilia non tenetur. † Eadem & in usuario di- cenda sunt. §. 3. Sed si inter duos fructuarios sit controversia, Julianus lib. xxxviii. Digestorum scribit, æquissimum esse, quasi communi dividendo 55 iudicium dari: vel stipulatione inter se eos cavere, qualiter fruuntur. Cur enim (inquit Julianus) ad arma, & rixam procedere patiatur Prætor, quos potest jurisdictione sua componere? Quam sententiam Celsus quoque lib. xx. Digestorum probat: & ego puto veram. §. 4. Fructuarius causam propieta- tis deteriore facere non debet 56: meliorem facere potest. 57 † Et aut fundi est ususfructus legatus, & non debet neque arbo-

(42. l. 3. §. 10. infr. de acquir. vel amit. possess. (43. l. 25. in fin. infr. de liberali caus. (44. l. 13. in fin. infr. quib. modis ususfr. amit. l. 25. §. 1. infr. de usur. §. 36. Inst. de rer. divis. (45. l. 1. infr. de condi- ct. furtiv. (46. l. 32. §. 1. infr. de legat. 2. (47. v. l. 169. in fin. infr. de reg. jur. (48. l. 70. §. 1. infr. h. t. (49. l. 25. §. 1. infr. eod. (50. l. 8. §. 4. vers. item de re restituenda, supr. qui satisd. cog. (51. l. 4. in fin. C. h. t. (52. l. 9. in pr. supr. eod. l. 1. in pr. infr. usufruct. quem- adm. caveat. (53. l. 9. in fin. infr. d. t. ususfr. quemadm. (54. l. 15. §. 3. infr. h. t. (55. l. 7. §. 7. infr. communi divid. l. 4. in fin. infr. de aqua quozid. (56. l. 10. supr. l. 15. §. 3. infr. h. t. (57. §. 5. in fin. infr. h. l. Immo vide l. 7. in fin. l. 8. supr. eod.

res frugiferas excidere, neque villam diruere, nec quicquam fa- cere in perniciem proprietatis. † Et si forte voluptuarium fuit præ- dium viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus in- fructuosis opacas, atque amœnas 58 habens, non debet deicere, ut forte hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum spectat. §. 5. Inde est quæsitum, an lapidicinas, vel cretifodi- nas, vel arenifodinas ipse instituere possit? Et (ego) puto etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariam huic rei occupaturus est. † Proinde venas quoque lapidicinarum 59, & hu- jusmodi metallorum inquirere poterit: Ergo & auri, & argenti, & sulphuris, & aris, & ferri, & ceterorum fodinas, vel quas paterfamilias instituit, exercere poterit, vel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si forte in hoc, quod instituit, plus re- ditus sit, quam in vincis, vel arbutis, vel olivetis, quæ fuerunt: forsitan etiam hæc deicere poterit, siquidem ei permittitur mel- liorare 60 proprietatem. §. 6. Si tamen, quæ instituit usufructua- rius, aut cælum corrumpant agri, aut magnum apparatus sint desideratura, opificum forte, vel legulorum, quæ non potest susti- nere proprietarius, non videbitur viri boni arbitrato frui. Sed nec ædificium quidem positurum in fundo, nisi quod ad fructum per- ciendum necessarium sit. §. 7. Sed, si ædium ususfructus lega- tus sit, Nerva filius & lumina immittere eum posse, ait: sed & colores, & picturas, & marmora poterit, & sigilla, & si quid ad domus ornatum. Sed 61 neque diætas transformare, vel con- jungere, aut separare ei permittetur: vel aditus, posticæve verte- re, vel refugia 62 aperire, vel atrium mutare, vel viridaria ad alium modum convertere. Excolere enim quod invenit, potest, qualitate ædium non immutata. Item Nerva, eum, cui ædium ususfructus legatus sit, altius tollere non posse, quamvis lumina non obsurentur: quia tectum magis turbatur. Quod Labeo etiam in proprietatis domino 63 scribit. Idem Nerva, nec obstruere eum posse. §. 8. Item si domus ususfructus legatus sit, meritoria illic facere fructuarius non debet: nec per cœnacula dividere domum. Atquin locare potest 64; sed oportebit, quasi domum, locare. Nec balneum ibi faciendum est. Quod autem dicit, meritoria non facturum, (ita) accipe, quæ vulgo diversoria, vel fullonica ap- pellant. Ego quidem, & si balneum sit in domo usibus domini- cis solitum vacare in intima parte domus, vel inter diætas amœ- nas, non recte, nec ex boni viri arbitrato facturum, si id lo- care cœperit, ut publice lavet: non magis, quam si domum ad stationem jumentorum locaverit: aut si stabulum, quod erat do- mus jumentis & carrucis vacans, pistrino locaverit.

14. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Licet multo minus ex ea re fructum percipiat.

Si usufructuarius inædificaverit. 1. De mancipiis 3. De rebus mobi- libus. 4. De vestimentis. 5. De scœnica, vel funebri veste, & aulais. 6. De jure usufructuarii. De instrumento fundi, vel ædium. 7. De servitute imponenda, amittenda, vel acquirenda.

15. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Sed, si quid inædificaverit, postea 65 eum neque tollere hoc, neque refigere posse: refixa plane posse vindicare. §. 1. Man- cipiorum quoque ususfructus legato non debet abuti, sed secundum conditionem eorum uti. Nam si librarium rus mittat, & qualum & calcem portare cogat; histrionem, balneatorem faciat; vel de symphonia atriensem; vel de palæstra stercoreandis latrinis præponat, abuti videbitur proprietate. §. 2. Sufficenter autem alere, & vestire debet, secundum ordinem, & dignitatem mancipiorum. §. 3. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilibus mo- dum eum tenere debere, ne sua feritate, vel sævitia ea corrup- pat: alioquin etiam lege Aquilia eum conveniri. §. 4. Et, si ve- stimentorum ususfructus legatus sit, non sicut quantitatis ususfructus legetur, dicendum est, ita uti eum debere, ne abutatur: nec 66 tamen locaturum; quia vir bonus ita non uteretur. §. 5. Proinde, & si scœnicæ vestis ususfructus legetur, vel aulæi, vel alterius ap- paratus, alibi, quam in scena, non utetur. Sed an & locare pos- sit, videndum est? Et puto locaturum: & licet testator commo- dare, non locare fuerit solitus, tam ipsum fructuarium locatu- rum tam scœnicam, quam funebrem vestem. §. 6. Proprietatis do- minus non debet impedire fructuarium (ita) utentem, ne de- teriore ejus conditionem faciat. † De quibusdam plane dubita- tur, si eum uti prohibeat, an jure id faciat: utputa doliis, si for-

(58. d. l. 7. in fin. (59. l. 9. §. 2. supr. eod. (60. §. 4. supr. h. l. (61. l. 6. in fin. l. 8. supr. eod. (62. l. 1. §. 2. infr. de servo corrupt. (63. l. 7. §. 1. supr. h. t. (64. l. 27. §. 1. infr. eod. §. 1. in fine. Inst. de usu & habitac. l. 9. §. 1. inf. locati. (65. v. l. 12. infr. de usu & usufr. legat. te (66. Vide tamen §. 5. infr. hic.

te fundi usufructus sit legatus? Et putant quidam, & si defossa sint, uti prohibendum. Idem & in seriis, & (in) cuppis, & (in) cadis, & amphoris putant: idem & in specularibus, si domus usufructus legetur. Sed ego puto, nisi sit contraria voluntas, etiam instrumentum fundi, vel domus contineri. §. 7. Sed nec servitute imponere fundo potest proprietarius, nec amittere servitute. † Acquirere plane servitute eum posse, etiam invito fructuario, Julian. scripsit. † Quibus consequenter, fructuarius quidem acquirere fundo servitute non potest, retinere autem potest: & si forte fuerit, non utente fructuario, amissa, hoc quoque nomine tenebitur. † Proprietatis dominus, nequidem consentiente fructuario servitute imponere potest.

16. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Nisi qua deterior fructuarii conditio non fiat: veluti si talem servitute vicino concesserit, jus sibi non esse altius tollere.

De loco religioso faciendo. 1. De servo coercendo. 1. Vel noxa dedendo. 3. De servo occiso.

17. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Locum autem religiosum facere potest, consentiente usufructuario. 67 Et hoc verum est favore religionis. † Sed interdum & solus proprietatis dominus locum religiosum facere potest: finge enim, eum 68 testatorem inferre, cum non esset tam opportune ubi sepeliretur. §. 1. Ex eo, ne deteriorem conditionem fructuarii faciat proprietarius, solet quæri, an servum dominus coercionem habere, si 69 modo sine dolo malo faciat; quamvis usufructuarius nec 70 contrariis quidem ministeriis, aut inusitatis, artificium ejus corrumpere possit; nec servum cicatricibus deformare. §. 2. Proprietarius autem & servum noxa dederit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxa deditio jure non perimit usufructum 71: non magis, quam usucapio proprietatis, quæ post constitutum usufructum contingit. † Debetur plane denegari usufructus persecutio, si ei, qui noxa accepit, litis æstimatio non offeratur a fructuario. §. 3. Si quis servum occiderit, utilem actionem exemplo Aquilæ 72, fructuario dandam, numquam dubitavi.

De arboribus demortuis.

18. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Agri 73 usufructu legato, in locum demortuorum 74 arborum alia substituenda sunt: & priores ad fructuarium pertinent.

De usufructu ædium, imposita servitute, legando. 1. De arboribus dejectis.

19. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Proculus putat, insulam posse (ita) legari, ut ei servitus imponatur, quæ alteri insulæ hereditariæ debeatur, hoc modo; Si ille heredi meo promiserit, per se non fore, quo alius ea ædificia tollantur, cum (ei) eorum ædificiorum usufructum do, lego; vel sic: ædium illarum, quoad alius, quam (ui) nunc sunt, ædificata non erunt, illi usufructum do, lego. §. 1. Si arbores vento dejectas dominus non tollat, per quod incommodior (is) sit usufructus, vel iter, suis actionibus usufructuario cum eo experiendum.

De fructibus annuis legatis.

20. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Si quis ita legaverit 75; Fructus annuos fundi Cornelianæ Gajæ Mævio do, lego, perinde accipi debet hic sermo, ac si usufructus fundi esset legatus.

Cui acquirit servus fructuarius.

21. IDEM lib. 17. ad Sabinum.

Si servi usufructus sit legatus, quidquid (is ex) opera sua acquirit, vel ex re fructuarii, ad eum pertinet 76, sive stipuletur, sive ei possessio fuerit tradita. Si vero heres institutus sit, vel legatum acceperit: Labeo distinguit, cujus 77 gratia vel heres instituitur, vel legatum acceperit.

22. PAULUS lib. 18. ad Sabinum.

Sed & si quid donetur servo, in quo usufructus alterius est, quæritur, quid fieri oporteat? Et in omnibus istis, si quidem contemplatione fructuarii (aliquid) ei relictum, vel donatum est, ipsi acquirere: sin vero proprietarii, (proprietario): si ipsius servi, acquirere domino. Nec distinguimus, unde cognitum eum,

& cujus merito habuit, qui donavit, vel reliquit. † Sed & si conditionis implendæ causa quid servus fructuarius consequatur, & constituerit, contemplatione fructuarii eam conditionem adscriptam, dicendum est, ipsi acquiri. Nam & in mortis causa donatione idem dicendum est. De servo coercendo.

23. IDEM lib. 17. ad Sabinum.

Sed sicuti stipulando fructuario acquirit, ita etiam paciscendo eum acquirere exceptionem fructuario, Julianus lib. xxx. Digestorum scribit. Idemque, & si acceptum rogaverit, liberationem ei parere. 78 §. 1. Quoniam autem diximus 79, quod ex operis acquiritur, ad fructuarium pertinere: sciendum est, etiam cogendum eum operari. Etenim modicam quoque castigationem fructuario competere 80, Sabinus respondit, & Cassius lib. viii. Juris civilis scripsit. Vi neque torqueat, neque flagellis cadat.

Cui acquirit servus fructuarius.

24. PAULUS lib. 10. ad Sabinum.

Si quis donaturus usufructuario, sponderit servo, in quem usufructum habet, stipulanti, ipsi usufructuario obligatur: quia, ut 81 ei servus talis stipulari possit, usitatum est.

1. Ubi pendet causa, pendet causatum. B. 2. Pro tempore, quo durat usufructus, in effectu quaritur fructuario: pro tempore, quo non durat, in effectu proprietario. Hoc dicit cum l. si operas infra. eod. Alb. de Rosa

25. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Sed & si quid stipuletur sibi aut Stichæ servo fructuario, donandi causa, dum vult fructuario præstitum, dicendum, si ei solvatur, fructuario acquiri. §. 1. Interdum tamen in pendenti 82 est, cui acquirat iste fructuarius servus: utputa, (si) servum emit, & per traditionem accepit, necdum pretium numeravit, sed tantummodo pro eo fecit 83 satis, interim cujus sit, quaritur? Et Julianus lib. xxxv. Digestorum scripsit, in pendenti 84 esse dominium ejus, & numerationem pretii declaraturam cujus sit. Nam si ex re fructuarii, retro fructuarii fuisse. † Idemque (est) & si forte stipulatus sit servus, numeraturus pecuniam: nam numeratio declarat, cui sit adquisita stipulatio. Ergo ostendimus, in pendenti esse dominium, donec pretium numeretur. 85 † Quid ergo, si amisso usufructu, tunc pretium numeretur? † Julianus quidem lib. xxxv. Digestorum scripsit, adhuc interesse, unde sit pretium numeratum: Marcellus vero, & Mauricianus, amisso usufructu, jam putant dominium acquisitum proprietatis domino. Sed Juliani sententia humanior est. Quod si ex re utriusque pretium fuerit solutum, ad utrumque dominium pertinere, Julianus scripsit: scilicet pro rata pretii soluti. Quid tamen, si forte simul solverit ex re utriusque? utputa decem (millia) pretii nomine debebat, & dena solvit ex re singulorum: cui magis servus acquirat? Si numeratione solvit, intererit, cujus priores nummos solvat: nam, quos postea solverit, aut vindicabit, aut si fuerint nummi consumti, ad conditionem pertinent 86: si vero simul in sacculo solvit, nihil fecit accipientis: & ideo nondum adquisisse quisquam dominium videtur: quia, cum plus pretium solvit servus, non faciet nummos accipientis. §. 2. Si operas suas iste servus locaverit, & in annos singulos certum aliquid stipuletur: eorum quidem annorum stipulatio, quibus usufructus mansit, acquiratur fructuario; sequentium 87 vero stipulatio ad proprietarium transit, semel adquisita fructuario. Quamvis non soleat stipulatio semel cui quæsit ad alium transire; nisi ad heredem, vel adrogatorem. 88 Proinde, si forte usufructus in annos singulos fuerit legatus, & iste servus operas suas locavit, & stipulatus est, ut supra scriptum est, prout capituli minutione 89 amissus (fuerit) usufructus, mox restitutus, ambulabit stipulatio, profectaque ad heredem, redibit ad fructuarium. §. 3. Quæstionis est, an id, quod acquiri fructuario non potest, proprietario acquiratur? Et Julianus quidem lib. xxxv. Digestorum scripsit, * quod fructuario acquiri non potest, proprietario quæri. 90 Denique scribit, eum, qui ex re fructuarii stipuletur nominatim proprietario, vel jussu ejus, ipsi ad-

78. l. 1. in pr. infr. de acceptil. (79. l. 21. supr. h. t. l. 10. §. 3. infr. de acquir. rer. domin. (80. l. 17. §. 1. supr. h. t. l. 5. in fin. l. 6. infr. ad leg. Aquil. l. 24. §. fin. infr. de pignorat. act. (81. v. l. 63. infr. de solution. (82. l. 43. in fin. infr. de acquir. rer. domin. (83. l. 12. in fin. supr. h. t. l. 5. §. 18. infr. de tributor. act. l. 19. l. 53. infr. de contrah. emt. (84. l. 12. §. fin. supr. h. t. l. 43. in fin. infr. de ædilit. edict. l. 43. in fin. infr. de acquir. rer. domin. (85. l. 18. in fin. infr. de stipul. serv. (86. l. 25. l. 26. infr. de condict. indeb. (87. l. 26. infr. h. t. (88. §. 1. instit. de acquir. per arrogat. (89. §. 3. Inst. h. t. (90. l. 23. in fin. infr. de acquir. rer. domin. l. 7. §. 1. infr. de stipul. serv. §. ult. Inst. eod. M qui-

(67. l. 2. §. 7. in fin. infr. de religiof. §. 9. Inst. de rer. divis. (68. d. l. 2. §. 7. (69. Adde l. 5. in fin. l. 6. infr. ad leg. Aquil. v. l. 13. §. 1. infr. h. t. (70. l. 15. §. 1. supr. eod. (71. l. 19. infr. quib. mod. ususfruct. amitt. l. 44. §. 5. infr. de usurp. & usucap. (72. l. 11. in fin. l. 12. infr. ad leg. Aquil. (73. v. Nov. 64. c. 1. circa pr. (74. §. 38. Inst. de rer. divis. (75. l. 41. infr. de usu & usufr. legat. (76. l. 23. §. 1. infr. h. t. (77. l. 22. infr. eod. l. 63. §. 4. in fin. infr. ad SC. Trebell. TOM. I.

quirere. Contra autem nihil agit, si non ex re fructuarii, nec ex operis suis fructuario stipuletur. §. 4. Servus fructuarius, si usum fructum in se dari stipuletur, aut sine nomine, aut nominatim proprietario, (ipsi proprietario) acquirit: exemplo servi communis, qui stipulando rem alteri ex dominis, cuius res est, nihil agit; quoniam rem suam 91 stipulando quis, nihil agit; alteri stipulando, acquirit solidum. §. 5. Idem Julianus eodem lib. scripsit: Si servo fructuarius operas ejus locaverat, nihil agit. Nam, & si ex re mea (inquit) a me stipulatus sit, nihil agit: non magis, quam servus alienus bona fide mihi serviens, idem agendo, domino quicquam acquirit. † Simili modo (ait) ne quidem si rem meam a me fructuario conducat 92, me (non) obligavit. Et regulariter definit: * quod quis, ab alio stipulando, mihi acquirit, id a me stipulando nihil agit: nisi forte (inquit) nominatim domino suo stipuletur a me, vel conducat. §. 6. Si duos fructuarios proponas, & ex alterius re servus sit stipulatus, quæritur, utrum totum, an pro parte, qua habet usum fructum, ei quærat: nam & in duobus bonæ fidei possessoribus hoc idem est apud Scævolum agitarum libro secundo Quæstionum? Et ait, vulgo creditum, rationemque hoc facere, (ut,) si ex re alterius stipuletur, partem 63 ei dumtaxat quæri, partem domino: quod si nominatim 94 sit stipulatus, nec dubitari debere, quin, adjecto nomine, solidum ei quærat. † Idemque ait, & si iussu ejus stipuletur: quoniam iussu pro nomine accipimus. Idem & in fructuariis erit dicendum: ut quo casu non totum acquireretur fructuario, proprietatis domino erit quæsitum; quoniam ex re fructuarii quæri ei posse ostendimus. §. 7. Quod autem diximus 95, ex re fructuarii, vel (ex) operis posse acquirere, utrum tunc locum habeat, quotiens jure legati ususfructus sit constitutus, an & si per traditionem, vel stipulationem, vel alium quemcumque modum, videndum: Et verâ est Pegaui sententia, quam & Julianus libro sextodecimo secutus est, omnia fructuario acquiri.

26. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si operas suas locaverit servus fructuarius, & imperfecto tempore locationis ususfructus interierit, quod superest 96, ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas certas stipulatus fuerit, capite diminuto eo, idem dicendum est.

De fructibus pendens. 1. De tabernis locandis. 2. Si servum fructuarius instituerit. 3. De oneribus a fructuario subeundis. 4. De servitutibus. 5. De servo emto quibusdam interdictis.

27. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Si pendentes fructus jam maturos reliquisset testator, fructuarius eos feret, si, die 97 legati cedente, adhuc pendentesprehendisset: nam (&) stantes fructus ad fructuarium pertinent. §. 1. Si dominus solitus fuit tabernis ad merces suas uti, vel ad negotiationem, utique permittetur fructuario locare eas & ad alias merces, & illud solum observandum, ne vel abutatur ususfructuarius, vel contumeliose, injurioseve utatur (ususfructu). §. 2. Si servi ususfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio vacuo utebatur, si eum disciplinis, vel arte instituerit ususfructuarius: arte ejus, vel peritia utetur. §. 3. Si quid 98 cloacarii nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæ ductus, quæ per agrum transit, pendatur, ad onus fructuarii pertinebit. 99 Sed & si quid ad collationem viæ, puto hoc quoque fructuarium subitarum. Ergo & quod ob transitum exercitus confertur ex fructibus. Sed & si quid municipio: nam solent possessores certam partem fructuum municipio, viliori pretio, addicere. Solent & fisco fusiones præstare. Hæc onera ad fructuarium pertinebunt. §. 4. Si qua servitus imposita est fundo, necesse habebit fructuarius sustinere; unde & si per stipulationem servitus debeatur, idem puto dicendum. §. 5. Sed & si servus sub poena emtus sit, interdictis certis quibusdam, an, si ususfructus ejus fuerit legatus, observare hæc fructuarius debeat? Et puto debere eum observare, alioquin non boni viri arbitrato utitur (&) fruitur.

De numismatibus.

28. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Numismatum 100 aureorum, vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis uti solent, ususfructus legari potest.

(91. l. 87. infr. de verb. oblig. §. 22. Inst. de inutil. stipul. (92. l. 37. §. ult. infr. de pecul. (93. Immo vide l. 27. in fin. infr. de stipul. serv. (94. §. 3. supr. hic l. 37. §. 5. infr. de acquir. rer. domin. l. 22. in fin. l. 39. infr. de stipul. serv. (95. l. 21. supr. h. t. (96. l. 25. §. 2. supr. eod. (97. v. l. un. infr. quando dies ususfr. legat. ced. (98. v. l. 30. §. 1. in fin. infr. de legat. 3. l. 39. §. 5. infr. de legat. 1. (99. l. 7. §. 2. in fin. supr. h. t. (100. l. 9. §. 4. infr. ad exhibend.

De usufructu omnium bonorum.

29. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Omnium 101 bonorum ususfructum posse legari, nisi 102 excedat dodrantis 103 æstimationem, Celsus libro xxxii. Digestorum, & Julianus lib. Lxi. scribit: & est verius.

Si ædium luminibus obstruatur.

30. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si is, qui binas ædes habeat, aliarum ususfructum legaverit, posse heredem, Marcellus scribit, alteras altius tollendo, obscurare luminibus 104, quoniam habitari potest, etiam obscuratis ædibus. Quod usque adeo temperandum est, ut non 105 in rotum ædes obscurentur, sed modicum lumen, quod habitantibus sufficit, habeant.

Quæ sunt ex re fructuarii.

31. IDEM lib. 10. ad Sabinum.

Ex re fructuarii etiam id intelligitur, quod ei fructuarius donaverit 106, concesseritve, vel ex administratione rerum ejus compendii servus fecerit.

De jure ab eo, qui rem tradit, excepto.

32. POMPONIUS lib. 33. ad Sabinum.

Si quis unas ædes, quas solas habet, vel fundum tradit, excipere potest id, quod personæ, non prædii est; veluti usum, & ususfructum. Sed & si excipiat, ut pascere sibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio: cum ex multis saltibus pastione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione, sive temporali, sive usque ad mortem ejus, qui exceptit, usus 107 videtur exceptus.

Si fructuarius vivo testatore decesserit. 1. de jure accrescendi.

33. PAPINIANUS lib. 17. Quæstionum.

Si Titio fructus, Mævio proprietates legata sit, & vivo testatore Titius decedat, nihil apud scriptum heredem relinquetur 108, & id Neratius quoque respondit. §. 1. Ususfructum in quibusdam casibus 109, non partis effectum obtinere convenit. Unde si fundi, vel fructus portio petatur, & absolutione secuta postea pars altera, quæ adcrevit, vindicetur, in lite quidem proprietatis judicata rei exceptionem obtinere, in fructus vero non obtinere 110, scribit Julianus: quoniam portio fundi, velut alluvio, portioni personæ fructus adcreveret. 111

De usufructu duobus alternatim legato. 1. Si ususfructus colono legetur. 2. Quid intersit inter ususfructum omnium bonorum, & singularum rerum.

34. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Quotiens duobus ususfructus legatur ita, ut alternis annis utantur, fruantur, siquidem ita legatus fuerit, Titio & Mævio potest dici, priori Titio, deinde Mævio, legatum datum. Si vero duo ejusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, Titius ususfructum alternis annis do: nisi consenserint 112, uter eorum prior utatur invicem sibi impedient. Quod si Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepisset, interim legatum non habebit, sed ad Mævium alternis annis ususfructus pertinebit, & si Titius proprietatem alienasset, habebit eum ususfructum, quia & si sub conditione ususfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab herede acceperò, pendente autem conditione eandem alienavero, ad legatum admittar. 113. §. 1. Si colono tuo ususfructum fundi legaveris, ususfructum vindicabit, & cum herede tuo aget ex conducto 114: & consequetur, ut neque mercedes præstet, & impensas, quas in culturam fecerat, recipiat. §. 2. Univeriorum bonorum, an singularum rerum ususfructus legetur, hætenus interesse puto, quod si ædes 115 incensæ fuerint, ususfructus specialiter ædium legatus peti non potest: bonorum autem usufructu legato, areæ ususfructus peti poterit: quoniam qui bonorum suorum ususfructum legat, non solum eorum, quæ in specie sunt, sed & substantiæ omnis ususfructum legare videtur; in substantia autem bonorum etiam area est.

(101. l. 34. §. 2. infr. h. t. (102. Immo vide l. 37. infr. de usu & usufr. legat. (103. Adde Nov. 18. c. 3. (104. l. 10. infr. de servit. præd. urban. (105. d. l. 10. in fin. v. l. 1. in fin. infr. si usu. fr. petatur. (106. l. 37. §. 1. l. 49. infr. de acquir. rer. domin. (107. v. l. 10. infr. §. 5. Inst. de usu & habitat. l. 13. C. h. t. (108. v. l. 6. §. 1. infr. de usufr. adcresc. adde l. 3. §. 1. infr. usufr. quemadm. caveat. (109. l. 4. supr. h. t. (110. l. 14. §. 1. infr. de except. rei judicat. (111. d. l. 140. §. 1. (112. l. 2. §. fin. infr. quib. mod. usufr. amitt. (113. v. l. 57. in pr. infr. h. t. (114. l. 9. in fin. l. 10. l. 24. in fin. infr. locati. (115. l. 5. §. 2. infr. quib. modis usufr. amitt.

Si

Si heres in fraudem fructuarii tardius adierit. 1. De usufructu servi legato, ita ut finito usufructu liber sit.

35. IDEM lib. 1. ad Ursejum Ferocem.

Si usufructus legatus est, sed heres scriptus ob hoc tardius adit, ut tardius 116 ad legatum perveniretur: hoc quoque præstabitur 117, ut Sabino placuit. §. 1. Usufructus servi mihi legatus est, isque, cum ego uti frui desissem, liber esse iustus est, deinde ego ab herede æstimationem legati tuli. Nihilo magis eum liberum fore, Sabinus respondit; namque videri me uti frui homine, pro quo aliquam rem habeam 118; conditionem autem ejus libertatis eandem manere, ita ut mortis meæ, aut capitis diminutionis interventu liber futurus esset.

Dere extincta, & restituta. 1. De morte debitoris nuda proprietatis. 2. Si post moram heredis moriatur servus, cujus usufructus legatus est.

36. AFRICANUS lib. 5. Quæstionum.

Qui usufructum areæ legaverat, insulam ibi ædificavit: ea vivo eo, decidit, vel deusta est, usufructum deberi existimavit. 119 † Contra autem non idem juris esse, si, insulæ usufructu legato, area 120 deinde insula facta sit. † Idemque esse, & si scyphorum usufructus legatus sit, deinde massa facta, & iterum scyphi: licet enim pristina qualitas scyphorum restituta sit, non tamen illos esse, quorum usufructus legatus sit. §. 1. Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto usufructu; Titius decessit; quæsitum est, quid mihi heredem ejus præstare oportet? Respondit, referre, qua mente usufructus exceptus sit: nam si quidem hoc actum est, ut in cujuslibet persona usufructus constitueretur, solam proprietatem heredem debiturum: sin autem id actum sit, ut promissori dumtaxat, usufructus reciperetur, plenam proprietatem heredem ejus debiturum. Hoc ita se habere, manifestius in causa legatorum apparere. Etenim si heres, a quo detracto usufructu proprietas legata sit, prius quam ex testamento ageretur, decesserit, minus dubitandum, quin heres ejus plenam proprietatem sit debiturus. Idemque, & si sub conditione similiter legatus sit, & pendente conditione heres decessit. §. 2. Usufructus servi Titio legatus est; cum per heredem staret, quo minus præstaretur, servus mortuus est: aliud dici non posse ait, quam in id obligatum esse heredem, quanti legatarii interfuit 121, moram factam non esse; ut scilicet ex eo tempore in diem, in quo servus sit mortuus, usufructus æstimetur. † Cui illud quoque consequens esse, ut si ipse Titius moriatur, similiter ex eo tempore, quo mora sit facta, in diem mortis æstimatio usufructus heredi ejus præstaretur.

Si promissor usufructus, vel operarum servi per quinquennium nihil dederit.

37. IDEM lib. 7. Quæstionum.

Quæsitum est, si, cum in annos decem proximos usufructum de te dari stipulatus essem, per te steterit 122, quominus dares; & quinquennium transierit, quid juris sit? Item, si *Sitichi decem annorum proximorum operas de te dari stipulatus sum, & similiter quinquennium præterit?* Respondit, ejus temporis usufructum, & operas recte peti, quod 123 per te transactum est, quominus daretur.

Per quas personas usufructuarius utitur fruatur.

38. MARCIANUS lib. 3. Institutionum.

Non utitur usufructuarius 124, si nec ipse utatur, nec nomine ejus alius; puta qui emit, vel qui conduxit, vel cui donatus est, vel qui negotium ejus gerit. † Plane illud interest, quod si vendidero usufructum, etiam si emtor non utatur, videor usufructum retinere.

39. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Quia qui pretio fruatur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re utitur fruatur. 125

40. MARCIANUS lib. 3. Institutionum.

Quod si donavero, non alias retineo, nisi ille utatur.

De statutis, & imaginibus. 1. De agris infructuosis.

41. IDEM lib. 7. Institutionum.

Statua & imaginis 126 usufructum posse relinqui, magis est: quia & ipsæ habent (aliquam) utilitatem, si quo loco opportuno ponantur. §. 1. Licet prædia quædam talia sint, ut magis in ea impendamus, quam de illis adquiramus, tamen usufructus eorum relinqui potest.

Si alii usus, alii fructus legetur: quid interfit inter rerum, & æstimationis legatum.

42. FLORENTINUS lib. 11. Institutionum.

Si alii usus, alii fructus ejusdem rei legetur, id percipiet fructuarius, quod usuuario supererit: nec minus (&) ipse fruendi causa & usum habebit. §. 1. Rerum, an æstimationis usufructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum legetur, deducto eo, quod præterea tibi legatum est, (ex) reliquis bonis usufructum feres: sin autem æstimationis (usufructus) legatus est, id quoque æstimabitur, quod præterea tibi legatum est. Nam, * sapius idem legando, non ampliat testator legatum 127: re autem legata, etiam æstimationem ejus legando, ampliare legatum possumus.

De usufructu partis bonorum legato.

43. ULPIANUS lib. 7. Regularum.

Etiam partis bonorum usufructus legari potest. Si tamen non sit specialiter facta partis mentio, dimidia 128 pars bonorum continetur.

De tectorio.

44. NERATIUS lib. 3. Membranarum.

Usufructuarius novum 129 tectorium parietibus, qui rudes fuissent, imponere non potest: quia tametsi meliorem, excollendo ædificium, domini causam facturus esset, non 130 tamen id jure suo facere potest; aliudque est, tueri quod accepisset, an novum faceret.

De impensis cibariorum, & valetudinis.

45. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Sicut impendia 131 cibariorum in servum, cujus usufructus ad aliquem pertinet, ita & valetudinis impendia ad eum respicere natura manifestum est.

De bonorum possessione contra tabulas, in quibus nuda proprietas matri legata est. 1. De insula a proprietario rescindenda.

46. PAULUS lib. 9. ad Plautium.

Si extraneo scripto, & emancipato præterito, matri defuncti, deducto usufructu proprietas legata sit, petita contra tabulas bonorum possessione, plena proprietas pietatis respectu, matri præstanda est 132. §. 1. Si testator jusserit, ut heres resciceret insulam, cujus usufructum legavit, potest fructuarius ex testamento agere, ut heres resciceret 133;

47. POMPONIUS lib. 5. ex Plautio.

Quod si heres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset, heres etiam fructuarii eo nomine habebit actionem, quanti 134 fructuarii interfuisset non cessasse heredem; licet usufructus morte ejus interiisset.

Si heres quasi negotium fructuarii gerens ædes refecerit. 1. De fructibus immaturis.

48. PAULUS lib. 9. ad Plautium.

Si absente fructuario, heres, quasi negotium ejus gerens, reficiat, negotiorum gestorum actionem adversus fructuarium habet; tametsi sibi in futurum heres prospiceret. Sed si paratus 135 sit recedere ab usufructu fructuarius, non est cogendus rescicere: sed actione negotiorum gestorum liberatur. §. 1. Silvam cæduam, etiam si intemptive cæsa sit, in fructu esse constat: sicut olea immatura lecta: item fœnum immaturum cæsum in fructu est.

De usufructu duobus legato a duobus heredibus.

49. POMPONIUS lib. 7. ad Plautium.

Si mihi, & tibi, a Sempronio & Mucio heredibus usufructus legatus sit: ego in partem Sempronii quadrantem, in partem Mucii alterum quadrantem, habebō; tu item in utriusque parte eorum quadrantes partes (habebis).

(116. v. l. 6. infr. de usu & usufr. legat. (117. l. 36. §. ult. l. 37. infr. h. t. l. 55. Infr. de fideicom. libert. (118. v. l. 39. infr. h. t. §. 119. v. l. 71. infr. eod. (120. l. 10. §. 1. infr. quib. mod. usufr. amitt. (121. v. l. 35. in pr. supr. l. 47. infr. h. t. (122. v. l. 8. infr. de usu & usufr. legat. (123. l. 35. in pr. supr. h. t. (124. l. 12. §. 2. supr. eod. (125. v. l. 35. §. 1. in fin. supr. eod. l. 22. in fin. supr. de hered. petit. l. 33. l. 34. l. 35. infr. de pecul.

(126. Adde l. 28. supr. h. t. (127. Adde l. 18. infr. de verb. oblig. (128. l. 164. §. 1. infr. de verb. sign. (129. l. 61. infr. h. t. (130. l. 7. in fin. l. 8. supr. eod. Immo vide l. 13. §. 5. in fin. supr. eod. (131. l. 15. §. 2. supr. eod. (132. v. l. 5. in fin. infr. de legat. præstand. (133. l. 47. l. 65. in fin. infr. h. t. (134. l. 36. §. 2. supr. eod. (135. l. 64. infr. eod.

De impensis ab herede usumfructum restitutoro deducendis.

50. PAULUS lib. 3. ad Vitellium.

Titius Mævius fundum Tusculanum reliquit, ejusque fidei commisit, ut ejusdem fundi partis dimidia usumfructum Titia præstaret: Mævius villam, vetustate corruptam, necessariam cogendis & conservandis fructibus ædificavit. Quæsitum est, an sumtus partem, pro portione ususfructus, Titia agnoscere debeat? Respondit Scævola, si prius, quam ususfructus præstaretur, necessario ædificasset, non alias cogendum 136 restituere, quam ejus sumtus ratio haberetur.

De usufructu in tempus mortis collato.

51. MODESTINUS lib. 9. Differentiarum.

Titio, cum morietur, ususfructus inutiliter 137 legari intelligitur; in id tempus videlicet collatus, quo a persona discedere incipit.

De tributis præstandis.

52. IDEM lib. 9. Regularum.

Usufructu relicto, si tributa ejus rei præstantur 138, ea usufructuarium præstare debere dubium non est, nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur, hæc quoque ab herede dari.

Si portio insulæ manet.

53. JAVOLENUS lib. 2. Epistolarum.

Si cui insulæ ususfructus legatus est, quamdiu quælibet portio ejus insulæ remanet, totius foli ususfructum retinet.

De venditione fundi, cujus ususfructus sub conditione legatus est.

54. IDEM lib. 3. Epistolarum.

Sub conditione ususfructus fundi, a te herede, Titio legatus est: tu fundum mihi vendidisti, & tradidisti detracto usufructu. Quæro, si non exstiterit conditio; aut exstiterit, & interiit ususfructus: ad quem pertineat? Respondit: intelligo, (te) de usufructu, quærere qui legatus est. Itaque si conditio ejus legati exstiterit, dubium non est, quin ad legatarium (is) ususfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus 139 fuerit, ad proprietatem fundi revertatur. Quod si conditio non exstiterit, ususfructus ad heredem pertinebit: ita ut in ejus persona omnia eadem serventur, quæ ad amittendum ususfructum pertinent, & servari solent. † Ceterum, in ejusmodi venditione spectandum id erit, quod inter ementem, vendentemque convenerit: ut, si apparuerit legati causa eum ususfructum exceptum esse, etiamsi conditio non exstiterit, restitui a venditore emtori debeat.

De usu infantis legato.

55. POMPONIUS lib. 26. ad Quintum Mucium.

Si infantis usus tantummodo legatus sit, etiamsi nullus interim sit 140 cum tamen infantis ætatem excefferit, esse incipit.

De municipibus fructuariis.

56. GAJUS lib. 17. ad Edictum provinciale.

An ususfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est. Periculum enim esse videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, nec facile capitis deminutione periturus est, quæ ratione proprietatis inutilis esset futura, semper abscedente usufructu. Sed tamen placuit dandam esse actionem. † Unde sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo usufructu municipes? Et placuit, centum 141 annis tuendos esse municipes 142: quia is finis vitæ longævi hominis est. 143

De consolidatione rescissa. 1. De morte quorundam ex fructuariis.

57. PAPINIANUS lib. 7. Responsorum.

Dominus fructuario prædium, quod ei per ususfructum serviebat, legavit; idque prædium aliquamdiu possessum legatarius restituere filio, qui causam inofficiosi testamenti recte pertulerat, coactus est: mansisse fructus jus integrum, ex postfacto 144 apparuit. §. 1. Per fideicommissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentium ad dominum proprietatis 145 recurrit.

De herede fructuarii. 1. De legato sextæ partis, ex redactu fructuum.

58. SCÆVOLA lib. 3. Responsorum.

Defuncta fructuaria mense decembri, jam omnibus fructibus, qui in his annis nascuntur, mense Octobri per colonos sublatis: quæsitum est, utrum pensio heredi fructuariæ solvi deberet,

(136. l. 32. §. 5. infr. de usu & usufr. legat. (137. l. 5. infr. d. t. (138. l. 7. §. 2. supr. h. t. l. 28. infr. de usu, & usufr. legat. (139. l. 46. in pr. infr. de evict. (140. l. 12. §. 3. supr. h. t. (141. l. 8. infr. de usu & usufr. legat. Obs. l. 68. in fin. pr. infr. ad leg. Falcid. (142. Excip. l. 21. infr. quib. mod. usufr. amitt. (143. l. 24. vers. & nobis C. de sacrosanct. eccles. (144. l. 34. in fin. supr. h. t. (145. Immo vide l. 10. in fin. infr. de usufr. ad cresc.

quamvis fructuaria ante Kalendas martias, quibus pensiones inferri debeant, decesserit; an dividi debeat inter heredem fructuariæ, & Rempubicam, cui proprietates legata est? Respondi, Rempubicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuaria vero heredem sua die, secundum ea, quæ proponerentur, integram pensionem percepturum. §. 1. Sempronio do, lego ex redactu fructuum, oleris & porrina, quæ habeo in agro farrariorum, partem sextam: Quæritur, an his verbis ususfructus legatus videatur? Respondi, non ususfructum, sed ex eo, quod redactum esset, partem legatam. † Item quæsitum est, si ususfructus non esset, an quotannis partem sextam redactam legaverit? Respondi, quotannis videti relictam, nisi contrarium specialiter ab herede adprobetur.

De arboribus vi tempestatis everfis. 1. De eo, quod in fundo nascitur, vel inde percipitur. De pensionibus locatorum agrorum. 2. De vectigali fundi, quod in compendio casæ arundinis, vel pali consistit.

59. PAULUS lib. 3. Sententiarum.

Arbores vi tempestatis, non culpa fructuarii, everfas, ab eo substitui non placet. §. 1. Quidquid in fundo nascitur, (vel) quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet 146, pensiones quoque jam antea locatorum agrorum: si ipsæ quoque specialiter comprehensæ sint. Sed ad exemplum venditionis 147, nisi fuerint specialiter exceptæ, potest usufructuarius conductorem repellere. §. 2. Casæ arundinis, vel pali compendium, si 148 in eo (quoque) fundi vectigal esse consuevit, ad fructuarium pertinet.

De usufructuario prohibito, vel dejecto. 1. De usufructu vindicando a non domino. Si de proprietate, vel usufructu sit controversia.

60. IDEM lib. 5. Sententiarum.

Cujuscumque fundi usufructuarius prohibitus, aut dejectus, de restitutione omnium rerum simul occupatarum agit 149, sed & si, medio tempore, alio casu interciderit ususfructus æque de perceptis antea fructibus utilis actio tribuitur. §. 1. Si fundus, cujus ususfructus petitur, non a domino possideatur, actio redditur. 150 Et ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio sit, fructuarius nihilominus in possessione esse debet, satisque ei a possessore cavendum 151 est, quod non sit prohibiturus frui eum, cui usufructus relictus est, quamdiu de jure suo probet. Sed, si ipsi usufructuario quæstio moveatur, interim ususfructus ejus offertur, sed caveri de restituendo eo, quod ex his fructibus perceptus est, vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

De rivo parietibus imponendo: de edificio consummando.

61. Neratius lib. 2. Responsorum.

Usufructuarius novum rivum 152 parietibus non potest imponere. Edificium inchoatum, fructuarium consummare non posse, placet; etiamsi eo loco aliter uti non possit. Sed nec ejus quidem ususfructum esse, nisi in constituendo, vel legando usufructu, hoc specialiter adjectum sit, ut utrumque ei liceat.

De venatione. 1. De feris, quæ vivariis inclusæ sunt.

62. TRIPHONINUS lib. 7. Disputationum.

Usufructuarium venari 153 in saltibus vel montibus possessionis, probe dicitur, nec aprum, aut cervum, quem ceperit, proprium domini capit. Sed fructus aut jure (civili), aut gentium 154 suos facit. §. 1. Si vivariis inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur, quando ususfructus cœpit, num exercere eas fructuarius possit, occidere non possit; alias, si quas initio inclusit operis suis, vel (post) sibimet ipsæ inciderint, delapsæ fuerint, hæc fructuarii juris sint? commodissime tamen ne per singula animalia facultatis fructuarii, propter discretionem difficilem, jus incertum sit, sufficit eundem numerum per singula quoque genera ferarum, finito usufructu, domino proprietatis assignare, qui fuit cœpti ususfructus tempore.

Qui ususfructum constituere possit.

63. PAULUS lib. singulari de Jure Singulari.

Quod nostrum non est, transferemus ad alios, veluti is 155, qui fundum habet, quamquam ususfructum non habeat, tamen ususfructum cedere potest.

De domo rescicienda.

64. ULPIANUS lib. 51. ad Edictum.

Cum fructuarius paratus est ususfructum derelinquere 156, non est cogendus domum rescicere, in quibus casibus (&) usufructuario hoc onus incumbit. † Sed & post acceptum contra eum

(146. l. 9. supr. h. t. (147. l. 9. C. de locato. (148. l. 9. §. ult. supr. h. t. (149. l. 3. §. pen. l. 10. infr. de vi & vi armat. (150. l. 5. §. 1. infr. si usufr. petatur. (151. v. l. 7. infr. de aqua quotidiana. (152. l. 44. supr. h. t. (153. l. 9. §. 5. supr. eod. vide tamen l. 26. infr. de usur. (154. §. 12. Instit. de rer. divis. (155. l. 72. infr. h. t. (156. l. 48. in pr. supr. l. 65. in pr. infr. eod. judi-

judicium, parato fructuario derelinquere usufructum, dicendum est absolvi eum debere a iudice.

65. POMPONIUS lib. 65. ex Plautio.

Sed cum fructuarius debeat, quod suo suorumque facto deterius factum sit, rescire, non est absolvendus, licet usufructum derelinquere paratus sit: debet 157 enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. §. 1. Non magis heres rescire debet, quod vetustate jam deterius factum reliquisset testator, quam 158 si proprietatem alicui testator legasset.

Qua actiones cum usufructuario competunt.

66. PAULUS lib. 47. ad Edictum.

(Cum) usufructuario non solum legis Aquiliae actio competere potest: sed & servi corrupti, & injuriarum, si servum torquendo 159, deteriore fecerit.

De venditione usufructus.

67. ULPIANUS lib. 1. ex Minicio.

Cui usufructus 160 legatus est, etiam invito herede, eum extraneo vendere potest.

De partu. 1. de factu. 2. De grege, vel armento supplendo.

68. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Vetus fuit quaestio, an partus ad fructuarium pertineret? Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. Neque 161 enim in fructu hominis homo esse potest: Hac ratione, nec usufructum in eo fructuarius habebit. † Quid tamen, si fuerit etiam partus usufructus relictus, an habeat in eo usufructum? Et cum possit partus legari, poterit & usufructus ejus. §. 1. Fetus tamen pecorum Sabinus, & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. 162 §. 2. Plane, si gregis vel armenti sit usufructus legatus, debebit 163 ex agnatis gregem supplere; id est, in locum capium defunctorum.

69. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Vel inutilium, alia summittere: ut, post substituta, fiant propria fructuarii, ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoque, ex natura fructus desinunt ejus esse. Nam alioquin, quod nascitur, fructuarii est: & eum substituit, desinit ejus esse.

70. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Quid ergo, si non faciat, nec suppleat? Teneri eum proprietario, Gajus Cassius scribit lib. x. Juris civilis. §. 1. Interim tamen, quamdiu submittantur, & suppleantur capita, quae demortua sunt, cujus sit foetus quaeritur? Et Julianus libro xxxv. Digestorum scribit, pendere 164 eorum dominium; ut, si submittantur, sint proprietarii; si non submittantur, fructuarii: quae sententia vera est. §. 2. Secundum quae, si decesserit foetus, periculum erit fructuarii, non proprietarii; & necesse habebit alios foetus submittere. Unde Gajus Cassius lib. viii. scribit, carnem 165 foetus demortui ad fructuarium pertinere. §. 3. Sed quod dicitur, debere eum summittere, toties verum est, quoties gregis, vel armenti, vel equitii, id est, universitatis, usufructus legatus est: ceterum, si singulorum capium, nihil supplebit. §. 4. Item, si forte eo tempore, quo foetus editi sunt, nihil fuit, quod summitti deberet, nunc (&) post editionem, utrum ex his, quae edentur summittere debebit, an ex his, quae edita sunt, videndum est? Puto autem verius, ea, quae pleno grege edita sunt, ad fructuarium pertinere, sed posteriorem gregis casum nocere debere fructuario. §. 5. Summittere autem facti est, & Julianus proprie dicit, dispertire, & dividere, & divisionem quamdam facere: Quod dominium erit summistorum proprietarii.

De re mutata, & in pristinam formam restituta.

71. MARCELLUS lib. 17. Digestorum.

Si in area, cujus usufructus alienus esset, quis aedificasset intra tempus, quo usufructus perit, superficie sublata, restitui 166 usufructum, veteres responderunt.

Si proprietarius usufructum legaverit.

72. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Si dominus nuda proprietatis usufructum legaverit 167, verum est, quod Macianus scripsit lib. III. quaestionum de fideicommissis valere legatum: &, si forte in vita testatoris, vel ante aditam hereditatem proprietati accesserit, ad legatarium pertinere.

Plus admittit Macianus, etiam si post aditam hereditatem accessisset usufructus, utiliter diem cedere, & ad legatarium pertinere.

Si fructuarius in area casam aedificet.

73. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Si area usufructus legatus sit mihi, posse me casam ibi aedificare custodia causa earum rerum, quae in area sint.

De usufructu duobus servis legato.

74. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Si Stichus servo tuo, & Pamphilo meo legatus fuerit usufructus, tale est legatum, quale, si mihi, & tibi legatus esset, & ideo dubium non est, quin aequaliter 168 ad nos pertineat.

TIT. II.

DE USUFRUCTU AD CRESCENDO.

Si usufructus legatur duobus conjunctim, vel separatim. 1. Si communi servo. 2. Si communi servo, & separatim Titio. Si duobus conjunctim, & alteri separatim. 3. De re conjunctis. 4. Si duobus heredibus institutis proprietatis legatur.

1. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Quotiens usufructus legatus est, ita 1 inter fructuarios est jus adcrendi, si conjunctim sit usufructus relictus; ceterum, si separatim unicuique partis rei usufructus sit relictus, sine dubio jus adcrendi cessat. §. 1. Denique apud Julianum lib. xxxv. Digestorum quaeritur, si communi servo usufructus sit relictus, & utriusque domino acquisitus, an altero repudiante, vel amittente usufructum, alter totum habeat? & putat ad alterum pertinere 2: & licet dominis usufructus non aequis partibus, sed pro dominicis adquiratur: tamen persona ejus, non dominorum, inspecta, ad alterum ex dominis pertinere, non proprietati accedere. §. 2. Idem ait, & si communi servo & separatim Titio usufructus legatus sit, amissum ab altero ex sociis usufructum, non ad Titium, sed ad solum socium pertinere debere, quasi solum conjunctum. Quae sententia vera est: nam, * quamdiu vel unus utitur, potest dici usufructum in suo statu esse. Idem est, si duobus conjunctim, & alteri separatim usufructus esset relictus. §. 3. Interdum tamen, etsi non sint conjuncti, tamen usufructus legatus alteri adcrendi: ut puta si mihi fundi usufructus separatim totius, & tibi similiter fuerit relictus. Nam (ut (&) Celsus lib. xvi. Digestorum, & Julianus lib. xxxv. scribit) concursu 3 partes habemus. 4. Quod & in proprietate contingeret: nam, altero repudiante, alter (totum) fundum haberet. Sed in usufructu hoc plus est, quia & constitutus, & postea amissus, nihilominus jus adcrendi admittit. Omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt, & (ut Celsus, & Julianus eleganter ajunt) usufructus quotidie constituitur, & legatur: non, ut proprietatis eo solo tempore, quo vindicatur. * Cum primum itaque non inveniet alter eum, qui sibi concurrat, solus utetur in totum. Nec refert, conjunctim, an separatim 5 relinquatur. §. 4. Idem Julianus libro xxxv. Digestorum scripsit; Si duobus heredibus institutis, deducto usufructu, proprietatis legatur, jus adcrendi heredes non habere: nam, videri usufructum constitutum, non per concursum divisum.

2. AFRICANUS lib. 5. Quaestionum.

Ideoque amissa pars usufructus ad legatarium, eundemque proprietarium redibit.

1. Si duo domini proprietatem tradiderint, 2. Si uni usufructus, alteri fundus legatur. Si apud alterum ex fructuariis consolidetur.

3. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Idem Neratius putat, cessare jus adcrendi, lib. i. responsorum: Cui sententiae congruit ratio Celsi dicentis, quotiens 6 jus adcrendi esse, quotiens in duobus, qui in solidum habuerunt, concursu divisus est. §. 1. Unde Celsus lib. xviii. scribit, si duo fundi domini, deducto usufructu, proprietatem tradiderint, uter eorum amiserit usufructum, ad proprietatem redire: sed non ad totum, sed cujusque usufructum ei parti accedere, quam ipse tradiderit; ad eam enim partem redire debet, a qua initio divisus est. §. 2. Non solum autem, si duobus usufructus legatur, est jus adcrendi; verum 7 & si alteri usufructus, alteri fundus legatus est: nam, amittente usufructum altero, cui erat legatus, magis jure adcrendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem. Nec novum: nam, & si duobus usufructus legatur,

(157. Immo vide l. 20. infr. de damno infect. (158. Adde l. 46. in fin. supr. h. t. (159. l. 23. in fin. supr. eod. (160. §. 1. Inst. l. 2. l. 9. C. eod. (161. l. 28. in fin. infr. de usur. §. 37. Inst. de rer. divis. l. 27. supr. de heredit. petit. (162. d. §. 37. Inst. de rer. divis. (163. §. 38. Inst. d. t. (164. l. 12. in fin. supr. h. t. (165. Immo vide l. 30. infr. quib. mod. usufr. amitt. (166. l. 36. in pr. supr. h. t. l. 23. l. 24. in pr. infr. quib. mod. usufr. amitt. (167. v. l. 63. supr. h. t.

(168. l. 4. in fin. infr. tit. prox. l. 81. in pr. infr. ad leg. Falcid. TIT. II. (1. v. l. 3. infr. h. t. (2. Obiit. l. 20. infr. de legat. 2. (3. l. 20. infr. de legat. 3. (4. Adde l. 15. §. 18. infr. de damno infect. (5. §. 8. Inst. de legat. l. un. §. 11. vers. fin. vero C. de caduc. tollend. (6. l. 1. supr. h. t. (7. l. 6. in fin. pr. infr. de usufr. ear. rer.

& apud alterum sit consolidatus, jus adcrendi non perit, neque ei, apud quem consolidatus est, neque ab eo: & ipse, quibus modis amitteret ante consolidationem, iisdem & nunc amittet. Et ita & Neratio, & Aristoni videtur, & Pomponius probat.

De duobus fructuariis, & habente plenum dominium, conjunctis.

4. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Si tibi proprietates fundi legata fuerit, mihi autem & Mævio, & tibi ejusdem fundi ususfructus: habebimus ego, & Mævius trientes in usufructu, unus triens proprietati miscetur. Sive autem ego, sive Mævius capite minuti fuerimus, triens inter te, & alterutrum nostrum dividetur: ita ut semissem in usufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat, ad te proprietates cum parte dimidia usufructus pertineat.

5. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Et si tradideris alicui proprietatem, deducto usufructu, nihilominus putat Julianus adcrendi: nec videri novum, tibi acquiri usufructum.

1. Si uni proprietates, alteri pars usufructus legetur. 2. Si usufructus uni pure, alteri sub conditione legetur.

6. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Idem & si apud unum ex tribus fructuariis consolidatus sit usufructus. §. 1. sed si cui proprietates, deducto usufructu, legata sit, & mihi pars usufructus, videndum erit, an inter me, & heredem jus adcrendi versetur? & verum est, ut quisquis amiserit, ad proprietatem revertetur. §. 2. Si mihi usufructus fundi pure, tibi sub conditione legatus sit, potest dici, totius fundi usufructum ad me pertinere, interim: & si capite minutus fuero, totum amittere. §. 3. Sed, si extiterit conditio, totum usufructum ad te pertinere, si forte capite deminutus sum: ceterum cum in meo statu maneo, communicandum usufructum.

De usufructu relicto Attio & heredibus, vel Attio, & Sejo cum heredibus suis, vel mulieri cum liberis, vel his cum matre.

7. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si quis Attio & heredibus suis usufructum legaverit, dimidiam Attius, dimidiam heredes habebunt. Quod si ita scriptum sit, Attio & Sejo, cum heredibus meis, tres 10 partes fient: ut unam habeant heredes, alteram Attius, tertiam Sejus. Nec enim interest 11 ita legetur, illi & illi cum Mævio: an ita, illi & illi & Mævio.

8. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Si mulieri cum liberis suis usufructus legetur, amissis liberis, ea usufructum habet; (sed) & matre mortua, liberi ejus nihilominus usufructum habent, jure adcrendi. Nam & Julianus lib. xxx. Digestorum ait, idem intelligendum in eo, qui solos liberos heredes scripserit: licet non, ut legatarios, eos nominaverit, sed ut ostenderet magis velle se, matrem ita frui, ut liberos secum habeat fruente. † Sed & Pomponius quaerit, quid si mixti fuerint liberi, & extranei heredes? & ait, filios legatarios esse intelligendos. Et per contrarium, si voluerit eos liberos simul cum matre frui, debere dici, matrem legatariam esse intelligendam; & per omnia similem esse (&) in hoc casu juris eventum.

Si dominium duobus, usufructus uni; vel usufructus duobus, dominium uni legetur.

9. AFRICANUS lib. 5. Quaestionum.

Si proprietates fundi duobus 12, usufructus uni legatus sit, non trientes in usufructu habent, sed semissem duo, semissem fructuarius. Item contra, si duo fructuarii, & unus fundi legatarius sit.

De usufructu ei, qui partem amisit, adcrendente.

10. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Interdum pars usufructus & non habenti partem suam, sed amittenti adcrendi. Nam si usufructus duobus fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit usufructum, mox & collegatarius, qui litem contestatus non erat, usufructum amisit: partem dimidiam dumtaxat, quam amisit, qui litem contestatus est adversus eum, qui se liti obtulit, a possessore consequitur: pars enim collegatarii ipsi adcrendi, non domino proprietatis; usufructus enim personæ 13 adcrendi, etsi fuerit amissus.

De usufructu singulis, a singulis heredibus relicto.

11. PAPINIANUS lib. 2. Definitionum.

Cum singulis, ab heredibus singulis, ejusdem rei fructus legatur, fructuarii separati videntur, non minus quam si æquis

(8. v. l. 33. in pr. supr. de usufruct. l. 4. infr. si usufr. petatur. (9. l. 1. infr. quib. mod. usufr. amitt. l. 16. C. h. 2. (10. v. l. 34. in pr. infr. de legat. 1. (11. l. 36. §. 2. infr. d. t. (12. l. 26. fin. infr. de usu & usufr. legat. (13. l. 14. §. 1. infr. de excep. rei judic.

portionibus, duobus ejusdem rei fructus legatus fuisset: unde fit, ut inter eos jus adcrendi non sit.

12. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Cum alius ab alio herede usufructum vindicat.

TIT. III.

QUANDO DIES USUSFRUCTUS LEGATI CEDAT. I

Quoties dies usufructus cedit. 1. de fructu, qui quotidie percipi non potest. 2. Quando dies usufructus, 4. Vel actio de usufructu cedat.

1. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Quamquam usufructus ex fruendo consistat, idest, facto aliquo ejus, qui fruitur & utitur: tamen semel cedit dies 2, aliter atque si cui in menses, vel (in) dies, vel (in) annos singulos quid legetur: tunc enim per dies singulos, vel menses, vel annos dies legati cedit. † Unde quaeri potest, si usufructus cui per dies singulos legetur, vel in annos singulos, an semel cedat? Et puto non cedere simul, sed per tempora adjecta, ut plura legata 3 sint. Et ita lib. 14. Digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus usufructus legatus est. §. 1. Et ideo, si (is) fructus legatus sit, qui quotidie percipi non potest, non erit inutile legatum: sed dies habebunt legatum, quibus frui potest. §. 2. Dies autem usufructus, item usus, non prius cedit, quam hereditas adeatur. 4. Tunc enim constituitur usufructus, cum quis jam frui potest. Hac ratione & si servo hereditario usufructus legetur, Julianus scribit, quamvis cetera legata hereditati acquirantur, in usufructu tamen personam domini expectari, qui uti & frui possit. §. 3. Item si ex die usufructus legetur, dies ejus nondum cedit, nisi cum dies venit 6: posse enim usufructum ex 7 die legari, & in diem, constat. §. 4. Non solum autem usufructus. Ante aditam hereditatem, dies non cedit, sed nec actio de usufructu. Idemque, & si ex die fuerit legatus usufructus. Denique Scævola ait, agentem ante diem usufructus, nihil facere: quamvis alias, qui ante diem agit, male 8 agit 9.

TIT. IV.

QUIBUS MODIS USUSFRUCTUS, VEL USUS AMITTITUR.

De capitis deminutione.

1. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Non solum usufructum amitti capitis minutione 1 constat, sed & actionem de usufructu. † Et parvi refert, utrum jure sit constitutus usufructus, an vero tutione 2 Prætoris; proinde traditus quoque usufructus, item in fundo vectigali, vel superficie, (non) jure constitutus, capitis minutione amittitur. §. 1. Sed ita demum amittitur capitis deminutione usufructus, si jam constitutus est: ceterum, si ante aditam hereditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus est, constat non amitti. §. 2. Si tibi fundus ex die legatus est, & usufructum mihi rogatus es restituere, videndum erit, si capite minutus fuero intra diem legato tuo insertum, ne forte salvus sit mihi usufructus: quasi ante diem cedentem, capitis minutio interveniat? quod benigne dici poterit. §. 3. Usque adeo autem capitis 3 minutio cum demum usufructum perimit, qui jam constitutus est, ut si in singulos annos, vel menses, vel dies legatus sit, is demum amittitur, qui jam processit: & si forte in annos singulos legatus est, illius dumtaxat anni usufructus amittitur; & si in menses, ejus mensis; si in dies, ejus diei.

De usufructu alternis annis relicto.

2. PAPINIANUS lib. 17. Quaestionum.

Si duobus separatim, alternis annis 4, usufructus relinquatur, continuis annis, proprietates nuda est: cum si legatarium unum substituas, cui alternis annis legatus sit usufructus, plena sit apud heredem proprietates eo tempore, quo jus fruendi legatario non est. Quod si ex duobus illis alter decedat, per vices temporum plena proprietates erit: neque enim adcrendi alteri quicquam potest: quoniam propria quisque tempora, non concurrente altero, fructus integri habuit. §. 1. Si non mors 5, sed capitis deminutio

TIT. III. (1. Adde lib. 36. tit. 2. infr. Quando dies legatorum, vel fideicommissorum cedat. (2. v. l. 213. in pr. infr. de verb. sign. (3. l. 10. infr. quando dies legator. (4. l. 2. infr. d. t. adde l. un. §. 6. C. de caduc. tollend. (5. l. 18. infr. tit. prox. (6. l. 2. & 3. infr. quando dies legat. (7. l. 4. supr. de usufr. (8. Excip. l. 14. in pr. infr. de pignor. & hypoth. (9. l. 2. §. 6. infr. de eo quod certo loco.

TIT. IV. (1. l. 16. C. de usufr. l. 6. in fin. supr. de usufr. accresc. §. 3. inst. de usufr. (2. l. 9. §. 1. infr. usufr. quemad. caveat. (3. in pr. supr. h. t. (4. l. 34. in pr. supr. de usufr. (5. l. 5. in pr. infr. h. t.

intercesserit; quia plura legata sunt, illius anni tantum, si modo jus fruendi habuit, fructus amissus erit. Quod & in uno legatario, qui fructum in singulos annos accepit, defendendum est: ut commemoratio temporum, repetitionis potestatem habeat. §. 2. Cum singulis fructus alternis annis legatur, si consentiant 6 in eundem annum, impediuntur: quod non id actum videtur, ut concurrerent. Multum etenim refert, duobus simul alternis annis legatur, (quod sane ultra primum annum procedere non poterit, non magis, quam si uni legatus ita fuisset), an singulis alternis annis: nam si concurrere volent, aut impedient invicem propter voluntatem, aut, si ea non refragabitur, singulorum annorum fructus vacabit.

De repetitione ususfructus, & jure accrescendi. 3. De morte.

3. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Sicut in annos singulos ususfructus legari potest, ita & capitis minutione amissus legari potest: ut adjiciatur, quotiesque capite minutus erit, ei lego: vel sic, quoties amissus erit; & tunc, si capitis minutione amittatur, repetitus 7 videbitur. † Unde tractatum est, si cui quamdiu vivat, ususfructus legatus sit, an videatur repetitus, quotiens amissus est; quod & Mæcianus tentat. Et puto repetitum videri. Quare, si usque ad tempus sit legatus, utputa usque ad decennium, idem erit dicendum. §. 1. Hæc autem repetitio, quæ fit post amissum capitis minutione ususfructum, quæritur, an (&) jus adcresecendi secum (salvum) habeat: utputa, Titio & Mævio ususfructus legatus est, & si Titius capite minutus esset, eidem ususfructum legavit; quæsitum est, si Titius ex repetitione ususfructum haberet, an inter eos jus adcresecendi salvum esset? Et Papinianus lib. xvii. Quæstionum scribit, salvum esse, perinde ac si alius esset Titio in usufructu substitutus: hos enim, tametsi non verbis, re tamen conjunctos videri. 8

§. 2. Idem Papinianus quærit, si Titio & Mævio usufructu legato, in repetitione ususfructus non totum, sed partem Titio relegasset, an viderentur conjuncti? Et ait, si quidem Titius amiserit, totum socio adcresecere: quod si Mævius amississet, non totum adcresecere, sed partem ad eum, partem ad proprietatem redire: quæ sententia habet rationem. Neque (enim) potest dici, eo momento, quo quis amittit ususfructum, & resumit, etiam ipsi quicquam ex usufructu adcresecere: placet enim nobis ei, qui amittit ususfructum, ex eo, quod amittit, nihil adcresecere.

§. 3. Morte quoque amitti ususfructum, non recipit dubitationem: cum jus fruendi morte extinguatur; sicuti si quid aliud, (quod) persona cohæret.

De usufructu a legatario restituendo.

4. MARCIANUS lib. 3. Institutionum.

Si legatum ususfructum legatarius alii restituere rogatus est, id agere prætor debet, ut ex fideicommissarii 10 persona magis, quam ex legatarii, pereat ususfructus.

De repetitione ususfructus post mortem. 1. De usufructu servi, per quem ususfructus est acquisitus, alienato. 2. De rei mutatione. De ædibus collapsis, vel exustis. 3. De ædificio in area posito.

5. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Repeti 11 potest (legatus) ususfructus amissus qualicumque ratione: dummodo 12 non morte; nisi forte heredibus legaverit. §. 1. Si quis ususfructum solum 13 servi alienaverit, per quem ususfructus ei acquisitus est, dubium non est, quin ususfructus per eum acquisitus retineatur. §. 2. Rei mutatione 14 interire ususfructum, placet; veluti, ususfructus mihi ædium legatus est, ædes corruerunt, vel exustæ sunt, sine dubio extinguatur. 15 An & aræ? Certissimum est, exustis ædibus, nec 16 aræ 17, nec cæmentorum ususfructum deberi, & ita (&) Julianus.

§. 3. Si aræ sit ususfructus legatus, & in ea ædificium sit positum, rem mutari 18, & ususfructum extinguere, constat. † Plane si proprietarius hoc fecit, ex testamento, vel de dolo tenebitur. 19

6. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Sed & interdictum quod vi aut clam usufructuario competit.

(6. l. 34. in pr. supr. de usufr. l. 84. in fin. infr. de legat. 1. (7. v. l. 23. inf. de usu & usufr. legat. (8. l. 86. infr. de legat. 3. (9. l. 8. infr. de annuis legat. l. 29. inf. de usu & usufr. legat. l. 3. in pr. l. 10. l. 12. l. 16. C. & §. 2. Inst. de usufr. (10. v. l. 29. in fin. infr. h. t. (11. l. 3. supr. eod. l. 23. infr. de usu & usufr. legat. (12. l. 2. §. 1. supr. h. t. (13. Adde l. 15. C. de usufr. (14. l. 23. l. 24. infr. h. t. (15. l. 20. §. 2. infr. de servit. præd. urban. (16. l. 34. in fin. l. 36. in pr. supr. de usufr. §. 3. in fin. Inst. eod. (17. Immo vide l. 22. in fin. infr. de legat. 1. (18. l. 12. infr. h. t. (19. l. 2. infr. si usufr. petatur, junct. l. ult. infr. de usu & habitac.

7. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Nisi sublato ædificio, ususfructum aræ (mihi) cesserit: tempore scilicet, quo ususfructus perit, transacto:

Si villa diruta sit.

8. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Fundi usufructu legato, si villa diruta sit, ususfructus non extinguetur (quia villa fundi accessio est 20): non magis, quam si arbores deciderint.

9. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Sed & eo quoque solo, in quo fuit villa, uti frui poterit.

De ædibus restitutis, vel resectis. 2. De inundatione. 3. Si stagnum exaruerit. 4. De arvo, & vinea. De sylvæ casa. 5. De massa, & vase 6. De ornamento dissoluto, vel transfigurato. 7. De nave resecta, vel dissoluta, & restaurata. De domo restituta. 8. Si unus ex equis decesserit.

10. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Quid tamen, si fundus villæ fuit accessio? Videamus, ne etiam fundi usufructus extinguatur; & idem dicendum est, ut non extinguatur. §. 1. Non tantum, si ædes ad arcam 21 redactæ sint, ususfructus extinguatur, verum etiam, si demolitis ædibus, testator alias novas restituerit. Plane, si per 22 partes reficiat, licet omnis nova facta sit, aliud erit nobis dicendum. §. 2. Agri vel loci usufructus legatus, si fuerit inundatus 23, ut stagnum jam sit, aut palus, procul dubio extinguatur. §. 3. Sed & si stagni usufructus legetur, & exaruerit sic, ut ager sit factus: mutata re, usufructus extinguatur. §. 4. Non tamen, si arvi usufructus legetur, & ibi vineæ sint positæ, vel contra, puto extinguere. † Certe, silvæ usufructu legato, si silva cæsa illic sationes fuerint factæ, sine dubio usufructus extinguatur. §. 5. Si massæ usufructus legetur, & ex ea vasa sint facta, vel contra, Cassius apud Ursejum scribit, interire ususfructum, quam sententiam puto veram. §. 6. Proinde & ornamentum dissolutum, aut transfiguratum extinguit ususfructum. §. 7. In navis quoque usufructu Sabinus scribit, si quidem per partes 24 resecta sit, ususfructum non interire: si autem dissoluta 25 sit, licet iisdem tabulis, nulla præterea adjecta, restaurata sit, ususfructum extinctum; quam sententiam puto veriorem. Nam & si domus fuerit restituta, usufructus extinguatur. §. 8. Quadriga usufructu legato, si unus ex equis decesserit, an extinguatur ususfructus quæritur? Ego puto, multum interesse, equorum, an quadriga usufructus sit legatus: nam, si equorum, supererit in residuis 26; si quadrigæ, non remanebit, quoniam quadriga esse desit.

11. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Nisi alius ante diem legati cedentem substitutus sit.

De rei mutatione.

12. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Si cui balnei usufructus legatus sit, & testator habitationem hoc fecerit; vel si tabernæ & diatam fecerit: dicendum est, usufructum extinctum: §. 1. Proinde & si histrionis reliquerit usufructum, & eum ad 27 aliud ministerium transfulerit, extinctum esse usufructum dicendum erit.

Qui fructus pertinent ad heredem fructuarii.

13. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Si fructuarius messem fecit, & decessit, stipulam, quæ in messe jacet, heredis ejus esse Labeo ait: spicam, quæ terra teneatur, domini fundi esse 28: fructumque percipi, spica, aut foeno cæso, aut uva adempta, aut excussa olea, quamvis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit. Sed, ut verum est, quod de olea excussa scripsit, ita aliter observandum de ea olea, quæ per se deciderit. Julianus ait, fructuarii fructus tunc fieri, cum eos perceperit: bonæ fidei autem possessoris, mox, quam a solo separati sint. 29

De interitu ususfructus pro parte.

14. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Excepta capitis minutione, vel morte 30, reliquæ causæ vel pro 31 parte interitum ususfructus recipiunt.

(20. Vide tamen l. 10. in pr. infr. h. t. (21. l. 36. in prin. supr. de usufruct. (22. §. 7. infr. hic. l. 65. §. 2. infr. de legat. 1. (23. l. 23. infr. h. t. (24. §. 1. supr. h. l. (25. l. 88. §. 2. infr. de legat. 3. (26. l. 11. infr. h. t. l. 65. §. 1. infr. de legat. 2. Adde l. 22. infr. de legat. 1. (27. v. l. 65. §. 1. infr. de legat. 3. (28. Vide l. 8. in fin. infr. de annuis legat. (29. l. 48. in princ. infr. de acquir. rerum domin. (30. l. 2. §. 1. l. 5. in pr. supra h. t. (31. l. 25. infr. eod.

De manumissione.

15. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Interdu[m] 32 proprietarius ad libertatem perducet; si forte usufructus fuerit tandiu legatus, *quamdiu manumittatur*: nam incipiente proprietario manumittere, extinguetur usufructus.

Si usufructum, qui sub conditione legatus fuerit, heres pendente conditione legaverit.

16. IDEM lib. 5. Disputationum.

Si sub conditione mihi legatus sit usufructus, medioque tempore sit penes heredem, potest heres usufructum alii legare. Quæ res facit, ut, si conditio extiterit mei legati, usufructus ab herede relictus finiatur. Quod si ego usufructum amisero, non revertetur ad legatarium, cui ab herede pure legatus fuerat: quia ex diversis testamentis jus conjunctionis non contingit.

De consolidatione.

17. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Si tibi fundi usufructus pure, proprietas autem sub conditione Titio legata fuerit, pendente conditione dominium proprietatis adquisieris, deinde conditio extiterit, pleno jure fundum Titius habebit; neque interest, quod, detracto usufructu, proprietas legata sit: dum enim proprietatem adquisis, jus omne legati usufructus amissisti. 33

Si usufructus servo hereditario legetur.

18. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

Si servo hereditario ante aditam hereditatem legatus usufructus fuisset, magis placet, adita hereditate, eum usufructum ad te transire: nec interire, quasi mutato dominio: quia nec dies ante 34 cesserit, quam tu heres extiteris.

De mutatione domini.

19. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Neque usufructus, neque iter, actusve domini mutatione 35 amittitur.

Si usufructuarius utatur tantum.

20. PAULUS lib. 15. ad Plautium.

Is, qui usufructum habet, si tantum utatur, quia existimet, se usum tantum habere, an usufructum retineat? Et, si quidem sciens se usufructum habere, tantum uti velit, nihilominus & frui videtur; si vero ignoret, puto eum amittere fructum: non enim (ex) eo, quod habet, utitur, sed (ex) eo, quod putavit se habere.

De civitate aratrum passa.

21. MODESTINUS lib. 3. Differentiarum.

Si usufructus civitati legetur, & aratrum in eam inducatur, civitas esse definit, ut passa est Carthago ideoque, quasi morte definit habere usufructum.

Per quas personas usus retinetur.

22. POMPONIUS lib. 6. ad Quintum Mucium.

Si mulieri usus domus legatus sit, & illa trans mate profecta (sit, &) constituto tempore ad amittendum usum, abfuerit, maritus vero domo usus fuerit, retinetur nihilominus usus: quemadmodum, si familiam suam in domo reliquisset, eaque peregrinaretur. Et hoc magis dicendum est, si uxorem in domo reliquerit maritus, cum ipsi marito usus domus legatus sit.

De inundatione, & alveo.

23. IDEM lib. 26. ad Quintum Mucium.

Si ager, cujus usufructus noster sit, flumine, vel mari inundatus 36 fuerit, amittitur usufructus: cum etiam ipsa proprietate eo casu amittatur; ac ne piscando quidem retinere poterimus usufructum. Sed quemadmodum, si eodem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietate, ita & usufructum restituendum, dicendum est.

24. JAVOLENUS lib. 3. ex Posteriorum Labeonis.

Cum usufructum horti haberem, flumen hortum occupavit, deinde ab eo recessit, jus quoque usufructus restitutum esse, Labeoni videtur; quia id solum perpetuo ejusdem juris mansisset, Ita id verum puto, si flumen inundatione hortum occupavit: nam, si alveo mutato, inde manare cœperit, amitti usufructum existimo, cum is locus alvei publicus esse cœperit; neque in pristinum statum restitui posse. 37. §. 1. Idem juris itinere, & actu

(32. Vide l. 1. C. commun. de manumiss. (33. l. 4. infr. usufr. quemadmodum caveat. §. 3. Inst. de usufr. (34. l. un. §. 2. supr. tit. prox. l. 26. infr. de stipul. servor. (35. l. 17. §. 2. supr. de usufr. l. 12. infr. commun. pradior. l. 44. §. 5. infr. de usurp. & usucap. l. 3. C. de servit. (36. l. 5. §. 2. l. 10. §. 2. supr. h. t. (37. Immo vide l. 30. §. 3. in fin. infr. de acquir. rerum domin. adde l. 34. infr. quemadm. servit. amitt.

custodiendum esse, ait Labeo: de quibus rebus ego idem, quod in usufructu sentio. §. 2. Labeo: nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset, idcirco meum solum esse definit: non magis, quam stercoreto agro.

De amissione pro parte.

25. POMPONIUS lib. 11. ex variis lectionibus.

Placet vel certæ partis 38, vel pro indiviso, usufructum non utendo 39 amitti.

De postliminio.

26. PAULUS lib. 1. ad Neratium.

Si ager ab hostibus occupatus, servusve captus liberatus fuerit, jure postliminii restituetur usufructus.

De consolidatione per noxam deditionem.

27. IDEM lib. 1. Manualium.

Si servus, in quo usufructus alienus est, noxam dedatur a domino proprietatis usufructuario: liberabitur, confusa servitute 40, proprietatis comparatione.

An usufructus alternis annis relictus, non utendo amittatur.

28. IDEM lib. 13. ad Plautium.

Si usufructus alternis 41 annis legetur, non posse, non utendo, eum amitti: quia plura sunt legata. 42

Per quas personas usufructus retinetur.

29. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Pomponius quærit, si fundum a me proprietarius conduxerit, eumque fundum vendiderit Sejo, non deducto usufructu: an usufructum per emptorem retineam? Et ait, licet proprietarius mihi pensionem solverit, tamen usufructum amitti: quia non meo nomine, sed suo, fructus est emptor; teneri plane mihi ex locato proprietarium, quanti mea interfuit, id factum non esse: quamquam si a me conductum usufructum quis alii locaverit, retinetur usufructus: sed si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendum amitti; non enim meo nomine fruitur colonus.

§. 1. Sed, si emptum a me usufructum proprietarius vendidisset, amitterem usufructum, quærendum est? Et puto amitti; quoniam & hic, non ut a me empto, fructus fundi emptor.

§. 2. Idem Pomponius quærit, si 43 legatum mihi usufructum rogatus sim tibi restituere, an per te frui videar, ne amittatur usufructus? Et ait, dubitare se de hac quæstione. Sed est verius, quod Marcellus notat, nihil hanc rem fideicommissario nocere: suo enim nomine utilem actionem eum habiturum.

De morte pecoris.

30. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Caro 44 & corium mortui pecoris in fructu non est: quia mortuo eo usufructus extinguitur. 45

Si grex esse defierit.

31. POMPONIUS lib. 4. ad Quintum Mucium.

Cum gregis usufructus legatus est, & usque eo numerus pervenit gregis, ut grex non intelligatur 46, perit 47 usufructus.

TIT. V.

DE USUFRUCTU EARUM RERUM, QUÆ USU CONSUMUNTUR, VEL MINUUNTUR.

Summa Senatusconsulti.

1. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Senatus censuit 1, ut omnium rerum, quas in cujusque patrimonio esse constaret, usufructus legari possit; quo Senatusconsulto inductum videtur, ut earum 2 rerum, quæ usu tolluntur, vel minuuntur, possit usufructus legari.

De cautione ab usufructuario præstanda.

1. De effectu Senatusconsulti.

2. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Sed de pecunia recte caveri 3 oportet his, a quibus ejus pecuniæ usufructus legatus erit. §. 1. Quo Senatusconsulto non id effectum est, ut pecuniæ usufructus proprie esset; nec enim naturalis ratio 4 auctoritate Senatus commutari potuit: sed, remedio introducto, capit quasi 5 usufructus haberi.

(38. l. 14. supr. h. t. (39. l. 78. §. 2. infr. de jur. dot. adde l. 3. infr. si usufr. petatur. (40. l. 4. infr. usufr. quemadm. caveat. (41. l. 13. infr. de usu & usufr. legat. (42. l. 11. infr. de annuis legat. (43. Adde l. 4. supr. h. t. l. 3. infr. si usufr. petatur. (44. l. 70. §. 2. supr. de usufr. (45. l. 49. in pr. infr. de legat. 2. (46. v. l. ult. in pr. infr. de abigeis. (47. Vide tamen §. 18. Inst. de legat.

TIT. V. (1. l. 1. infr. de usu & usufr. legat. (2. §. 2. Inst. de usufr. (3. v. l. 9. l. 10. infr. h. t. (4. l. 8. supr. de capite minut. adde l. 8. infr. de reg. jur. (5. §. 2. in fin. Inst. de usufr.

De nominibus.

3. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Post quod omnium 6 rerum ususfructus legari poterit: an & nominum? Nerva negavit: sed est verius, quod Cassius, & Proculus existimant, posse legari. Idem tamen Nerva, ipsi quoque debitori posse ususfructum legari scribit, & remittendas eiusuras:

4. PAULUS lib. 1. ad Neratium.

Ergo cautio etiam ab hoc exigenda erit.

De re aliena. 1. De cautione omissa. De usu earum rerum, quæ usu consumuntur.

5. ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.

Hoc Senatusconsultum non solum ad eum pertinet, qui pecuniæ ususfructum, vel ceterarum rerum, quas habuit, legavit, verum & si fuerint alienæ. §. 1. Si pecuniæ sit ususfructus legatus, vel aliarum rerum, quæ in abusu consistunt, nec cautio interveniat, videndum, finito usufructu, an pecunia, quæ data sit, vel ceteræ res, quæ in absumptione sunt, condici possint? Sed, si quidem, adhuc constante usufructu, cautionem quis velit condicere, dici potest, omisam 7 cautionem posse condici 8 incerti conditione: sed, (si) finito usufructu, ipsam quantitatem Sabinus putat posse condici; quam sententiam & Celsus lib. xviii. Digestorum probat. Quæ mihi non inarguta videtur. §. 2. Quæ in usufructu pecuniæ diximus, vel ceterarum rerum, quæ sunt in abusu, eadem & in usu dicenda sunt: nam * idem continere usum pecuniæ 9, & ususfructum, (&) Julianus scribit, & Pomponius lib. viii. de stipulationibus.

Si uni res, alteri ususfructus. 1. Vel duobus ususfructus legatur.

6. JULIANUS lib. 35. Digestorum.

Si tibi decem (millia) legata fuerint, mihi eorundem decem (millium) ususfructus: fient quidem tua tota decem (millia), sed mihi quinque numerari debent; ita ut tibi caveam, *tempore mortis meæ, aut capitis deminutionis restitutum iri*. Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi ejusdem fundi ususfructus, haberes tu quidem totius fundi proprietatem, sed partem cum usufructu, partem sine usufructu; & non heredi, sed tibi 10 caverem boni viri arbitrato. §. 1. Sed si duobus eorundem decem (millium) ususfructus legatus fuerit, quina (millia) accipient, & invicem (&) heredi satisfiabunt.

7. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Si vini, olei, frumenti ususfructus legatus erit, proprietatem ad legatarium transferri debet; & ab eo cautio desideranda est, *ut quandoque is mortuus, aut 11 capite deminutus sit, ejusdem qualitatis res restituatur*: aut, æstimatis 12 rebus, certæ pecuniæ nomine cavendum est; quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoque rebus, quæ usu continentur, intelligemus.

De legato cautionis.

8. PAPINIANUS lib. 17. Quæstionum.

Tribus heredibus institutis, ususfructum quindecim millium Titio legavit, & duos ex heredibus jussit pro legatario satisficere. Placebat, utile esse cautionis quoque legatum, nec refragari Senatusconsultum, quia cautio non impediretur; & esse alterum legatum velut certi, alterum incerti: ususfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam ab eo, qui satis accepit a coherede: incertique cum eodem agendum, si satis non dedisset; eum vero, qui satis præstitit, ac propter moram coheredis satis non accepit, neque fructus nomine interim teneri propter Senatusconsultum, neque actione incerti, quia coheredis satisfecit. † Illud etiam nobis placet, legatarium cogendum promittere. Finito autem usufructu, si coheredes ex causa fidejussoria convenirentur, eos mandati non acturos: non enim suscepisse mandatum, sed voluntati paruisse: denique cautionis legato liberatos. De illo nec diu tractandum fuit, secundum legatum, id est, cautionis, non heredum videri, sed ejus, cui pecuniæ ususfructus relictus est, cuique testator prospicere voluit, & cujus interesse credit, fidejussores non suo periculo quaerere.

De forma cautionis.

9. PAULUS lib. 1. ad Neratium.

In stipulatione de reddendo usufructu pecuniæ, duo soli 13 casus interponuntur, *mortis 14, & capitis deminutionis*:

(6. l. 29. supr. d. t. l. 69. infr. ad leg. Falcid. (7. l. 7. in pr. infr. usufruct. quemadm. caveat. (8. Immo vide l. 69. §. 3. vers. quod si cautio. infr. de legat. 2. (9. l. 10. §. 1. infr. h. t. (10. l. 8. inf. usufr. quemadm. caveat. (11. l. 9. infr. h. t. (12. §. 2. vers. cetera quoque. Inst. de usufr. (13. l. 7. in fin. inf. usufr. quemadm. caveat. (14. Adde l. 21. supr. quib. modis usufr. amitt.

10. ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.

Quoniam pecuniæ usus aliter amitti non potest, quam his casibus. §. 1. Si usus tantum pecuniæ legatus sit, quia in 15 hac specie usus appellatione etiam fructum 16 contineri magis accipiendum est, stipulatio ista erit interponenda. Et quidam ajunt, non ante hanc interponi stipulationem, quam data fuerit pecunia: ego autem puto, sive antea 17, sive postea (ea) pecunia data sit, tenere stipulationem.

De lana, odoribus, aromatibus.

11. IDEM lib. 18. ad Sabinum.

Si lana alicui legatus sit ususfructus, vel odorum, vel aromatum, nullus videtur ususfructus in istis jure constitutus; sed ad Senatusconsultum erit descendendum, quod de cautione eorum loquitur.

De pecunia ita legata, ut post mortem legatarii ad alium redeat.

12. MARCIANUS lib. 7. Institutionum.

Cum pecunia erat relicta Titio, ita ut post mortem legatarii ad Mavium rediret: quamquam adscriptum sit, ut usum ejus Titius haberet, proprietatem 18 tamen ei legatam; & usus mentionem factam, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem ejus. Divi Severus, & Antoninus rescripserunt.

TIT. VI.

SI USUSFRUCTUS PETATUR, VEL AD ALIUM PERTINERE NEGETUR.

De servitute, quæ debetur fundo fructuario.

1. PAULUS lib. 18. ad Sabinum.

Si fundo fructuario servitus debeatur, Marcellus lib. viii. apud Julianum, Labeonis & Nervæ sententiam probat, existimantium servitutem quidem eum vindicare non posse, verum 2 ususfructum vindicaturum: ac per hoc vicinum, si non patiat eum ire (&) agere, teneri ei, quasi non patiat, uti frui.

§. 1. Ususfructus legatus adminiculis 3 eget, sine quibus uti frui quis non potest; & ideo, si ususfructus legatur, necesse est tamen, ut sequatur eum aditus: usque adeo, ut si quis ususfructum loci legat ita, *ne heres cogatur viam præstare*, inutiliter hoc adjectum videatur. † Item si, usufructu legato, iter ademptum sit, inutilis est ademptio: quia semper sequitur ususfructum.

§. 2. Sed si ususfructus sit legatus, ad quem aditus non est per hereditarium fundum: ex testamento utique agendo fructuarius consequetur, ut cum aditu sibi præstetur ususfructus. §. 3. Utrum autem aditus tantum & iter, an vero & via debeatur fructuario, legato ei usufructu, Pomponius lib. v. dubitat. Et recte putat, prout ususfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandum. §. 4. Sed an & alias utilitates, & servitutes ei heres præstare debeat, puta luminum, & aquarum, an vero non? Et puto, eas solas 4 præstare compellendum, sine quibus omnino uti non potest: sed, si cum aliquo incommodo utatur, non esse præstandas.

De usufructu deteriorato ab herede.

2. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Si ab herede ex testamento, fundi ususfructus petitus sit, qui arbores dejecisset, aut ædificium demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem ususfructum fecisset, aut servitutes imponendo 5, aut vicinorum prædia liberando, ad judicis religionem pertinet, ut inspiciat, qualis ante judicium acceptum fundus fuerit, ut usufructuario hoc, quod interest, ab eo servetur.

De non utendo.

3. JULIANUS lib. 7. Digestorum.

Qui ususfructum traditum sibi ex causa fideicommissi desit in usu habere tanto tempore 6, quanto, si legitime ejus factus esset, amissurus eum fuerit, actionem ad restituendum eum habere non debet: est enim absurdum plus juris habere eos, qui possessionem dumtaxat ususfructus, non etiam dominium adepti sint.

(15. l. 5. in fin. supr. h. tit. adde l. 22. in pr. infr. de usu & habit. (16. Immo vide l. ult. infr. h. t. (17. v. §. 3. Instit. de fidejuss. (18. l. 7. supr. h. t. l. 15. infr. de auro, argento.

TIT. VI. (1. arg. l. 2. §. 1. infr. si servit. vindic. obft. l. un. §. 4. in pr. infr. de remiss. (2. l. 5. §. 1. in fin. infr. h. t. (3. l. 10. infr. de servit. præd. urban. l. 2. §. 2. infr. si servit. vind. l. 15. §. 1. infr. de usu & usufr. legat. (4. v. l. 30. in fin. supr. de usufr. (5. v. l. 15. §. fin. supr. de usufr. (6. v. l. 13. C. de servit.

Si cui fundus, detracto usufructu, & alteri ejusdem fundi usufructus sub conditione legetur.

4. IDEM lib. 35. Digestorum.

Fundus detracto usufructu, legatus est Titio, & ejusdem fundi usufructus Sempronio sub conditione; dixi, interim cum proprietate usumfructum esse: licet placeat, cum detracto usufructu, fundus legatur, apud heredem usumfructum esse 7; quia paterfamilias, cum, detracto usufructu, fundum legat, & alii usumfructum sub conditione, non hoc agit, ut apud heredem usufructus remaneat.

Quibus, 1. Et adversus quos datur actio de usufructu. 2. De usufructu partis fundi. 3. De fructibus, 5. Et omni causa. 6. De causatione evictionis. 7. De fructibus. Si possessor agat.

5. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Uti frui jus sibi esse, solus potest intendere, qui habet usumfructum: dominus & autem fundi non potest: quia, qui habet proprietatem, utendi fruendi jus separatum non habet; nec enim potest ei suus fundus servire 9; de 10 suo enim, non de alieno jure, quemque agere oportet. Quamquam enim actio negativa domino competat adversus fructuarium, magis tamen de suo jure agere videatur, quam alieno: cum, invito se, negat jus esse utendi fructuario, vel sibi jus esse prohibendi. Quod si forte qui agit, dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarius jus utendi non habet: vincet tamen jure, quo possessores sunt potiores 11, licet nullum jus habeant. §. 1. Utrum autem adversus dominum dumtaxat in rem actio usufructuario competat, an etiam adversus quemvis possessorem, quaeritur? Et Julianus libro septimo Digestorum scribit, hanc actionem adversus quemvis possessorem ei competere: nam, & si fundo fructuario servitus debeatur, fructuarius non servitatem 12, sed usumfructum vindicare debet adversus vicini fundi dominum. §. 2. Si partis fundi usufructus constituitur, potest de eo in rem agi, sive vindicet quis usumfructum, sive alii neget. §. 3. In his autem actionibus, quae de usufructu aguntur, etiam fructus 13 venire plus quam manifestum est.

§. 4. Si post litem de usufructu contestatam fuerit finitus usufructus, an ulterius fructus desinant deberi? Et puto desinere: nam, & si mortuus fuerit fructuarius, heredi ejus actionem praeteritorum dumtaxat fructuum dandam, Pomp. lib. XL. scribit. §. 5. Fructuarius, qui vicit, omnis causa restituenda est: & ideo, si servi fuerit usufructus legatus, quidquid ex re fructuarii, vel ex operis suis consecutus est, possessor debet restituere. §. 6. Sed & si forte tempore usufructus amissus est, alio quidem possidente, alio autem liti se offerente, non sufficit, eum usumfructum iterum renovare: verum cavere quoque eum de evictione usufructus oportet, quid enim, si servum, aut fundum is, qui possidebat, pignori dedit, isque ab eo, qui (pignori) accepit, jure uti prohibetur? debet itaque habere cautum. §. 7. Sicut fructuario in rem confessionariam agenti 14 fructus praestandi sunt, ita & proprietatis domino, si negatoria actione utatur: sed in omnibus ita demum, si non sit possessor, qui agat: nam & possessori competunt 15; quod si possident, nihil fructuum nomine consequentur. Quid ergo officium erit iudicis (quam hoc), ut securus consequatur fructuarius fruendi licentiam; proprietatis dominus, ne inquietetur.

De eo, qui desit possidere, vel liti se obtulit.

6. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Qui de usufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo, absolvetur 16, quod si liti se obtulit, & 17 quasi possessor actionem de usufructu accepit, damnabitur.

TIT. VII.

DE OPERIS SERVORUM. I

Operas in actu consistere.

1. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

Opera in actu consistit, nec ante in rerum natura est, quam si dies venit 2, quo praestanda est, quemadmodum cum stipulamur 3, quod ex *Arethusa natum erit*.

(7.v.l.16. supr. quib. mod. ususfr. amitt. l.12.v. ult. infr. famil. ercisc. l.1. §.4. infr. de SC. Silano: (8.v.l.45. in pr. infr. de reg. jur. (9.l.26. infra de servit. praed. urban. (10.v.l.123. in pr. infr. de reg. jur. (11.l.4. C. de edendo. l. ult. C. de rei vindic. §.4. vers. commodum. Inst. de interdict. l.128. in pr. infr. de reg. jur. (12.l.1. in pr. supr. h.t. (13. §. ult. infr. hic. (14.l.4. §.2. infr. si servit. vind. (15.v. §.2. Inst. de actionibus vers. sane uno casu (16.l.27. §.1. supr. de rei vind. (17.l.25. supr. d. t.

TIT. VII. (1. Lib. 6. C. 3. (2.v.l.3. in pr. infr. de oper. libert. (3.v. l.73. in pr. infr. de verb. oblig.

De capitis diminutione.

2. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Operæ servi legatae capitis minutione non amittuntur 4.

De hominis usufructu, & operis.

3. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

In 5 hominis usufructu operæ sunt, & ob operas mercedes 6.

De impensis necessariis deducendis.

4. IDEM lib. 2. de liberali causa Edicti urbanici.

Fructus hominis in operis consistit, & retro, in 7 fructu hominis operæ sunt. † Et, ut in ceteris rebus fructus, deductis necessariis & impensis, intelligitur, ita & in operis servorum.

De effectu operarum legatarum.

5. TERENCEIUS CLEMENS lib. 18. ad Legem Juliam & Papiam.

Operis servi legatis, usum datum intelligi 9 & ego didici, & Julianus existimat.

De operarum aestimatione.

6. ULPIANUS lib. 55. ad Edictum.

Cum de servi operis artificis agitur, pro modo restituendæ sunt; sed mediastini secundum ministerium; & ita Mela scribit.

§. 1. Si minor 10 annis quinque, vel debilis 11 servus sit, vel quis alius, cujus nulla opera esse apud dominum potuit, nulla aestimatio fiet. §. 2. Item voluptatis, vel affectionis aestimatio non habebitur: veluti, si dilexerit eum dominus, aut in deliciis habuerit. §. 3. Ceterum, deductis necessariis 12 impensis, fiet aestimatio.

TIT. VIII.

DE USU 1, ET HABITATIONE 2.

Continuatio. 1. Quibus modis usus constituitur.

1. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Nunc videndum de usu, & habitatione. §. 1. Constituitur etiam nudus usus, id est, sine 3 fructu, qui & ipse iisdem 4 modis constitui solet, quibus & usufructus.

De jure usuarii. 1. Si marito usus adium legetur.

2. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Cui usus relictus est, uti potest, frui non potest. Et de singulis videndum. §. 1. *Domus* usus relictus est aut marito, aut mulieri: si marito, potest illic habitare non solus, verum & cum familia quoque sua. † An & cum libertis, fuit quaestionis? Et Celsus scripsit, & cum libertis; posse hospitem quoque recipere: nam ita lib. XVI. Digestorum scripsit, quam sententiam & Tubero probat. † Sed an etiam inquilinum recipere possit, apud Labeonem meministi tractatum libro posteriorum. Et ait Labeo, eum, qui ipse habitat, inquilinum 6 posse recipere, (Idem, & hospites, & libertos suos).

3. PAULUS lib. 3. ad Vitellium.

Et clientes.

1. *Si mulieri.*

4. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Ceterum sine 7 eo ne hos quidem habitare posse. Proculus autem de inquilino notat, non belle *inquilinum* dici, qui cum eo habitat. † Secundum hæc, & si pensionem percipiat, dum ipse quoque inhabitat, non erit ei invidendum, quid enim, si tam spatiosa domus usus sit relictus homini mediocri, ut portiuncula contentus sit? Sed & cum his, quos loco servorum in operis habet, habitabit, licet liberi sint, vel servi alieni. §. 1. *Mulieri* autem si usus relictus sit, posse eam & cum marito habitare 8, Quintus Mucius primus admisit, ne ei matrimonio carendum foret, cum uti vult domo. Nam per contrarium, quin uxor cum marito possit habitare, nec fuit dubitatum. † Quid ergo, si viduæ legatus sit? an, nuptiis contractis post constitutum usum, mulier habitare cum marito possit? Et est verum (ut & Pomponius lib. v. & Papinianus lib. XIX. Quaestionum probat) posse eam cum viro & postea nubentem habitare. † Hoc amplius Pomponius ait, & cum focero habitaturam.

(4.l.2. infr. de usu & usufr. legat. (5.l.4. infr. h.t. (6.d.l.2. infr. de usu & usufr. legat. (7.l.3. supr. h.t. (8.l. ult. in fin. infr. eod. l.36. §. ult. supr. de hered. petit. (9. Obl. l.1. §.9. vers. sed operis. infr. ad leg. Falcid. (10.l.12. §.3. supr. de usufr. (11.l.7. infr. de usu & usufr. legat. (12.l.4. in fin. supr. h.t.

TIT. VIII. (1. Lib. 3. C. 33. & Lib. 2. Inst. 5. (2.v.l.10. infr. h.t. (3.l.2. in pr. l.14. §.1.2. infr. eod. (4.l.3. in fin. supr. de usufr. Inst. in pr. h.t. (5. §.2. Inst. eod. v.l.21. infr. de precario. (6.v.l.4. in pr. infr. h.t. (7.l.8. in pr. infr. eod. (8. §.2. in fin. Inst. h.t. adde l. pen. infr. de servit. legat.

Si focero.

5. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Imo & focer cum nuru habitabit: utique cum vir una sit.

Si mulieri.

6. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Non solum autem cum marito, sed & cum liberis, libertisque habitare, & cum parentibus poterit. Et ita & Aristo notat apud Sabinum. Et hoc usque erit procedendum, ut eosdem, quos masculi, recipere & mulieres possint.

7. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Non aliter autem mulier hospitem recipere potest, quam si is sit, qui honeste cum ea, quæ usum habeat, habitaturus sit.

De usu non alienando. 1. De usu legato, si a viro divertat.

8. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Sed neque locabunt seorsum, neque concedent habitationem sine se 10, nec vendent usum. §. 1. Sed, si usus ædium mulieri legatus sit ea conditione, si a viro divertisset, remittendam ei conditionem, & cum viro habitaturam: (quod &) Pomponius libro quinto probat.

De aliarum rerum usu.

9. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Ceterarum quoque rerum usu legato, dicendum est, uxorem cum viro in promiscuo usu eas res habere posse.

Si habitatio, 1. Vel xp̄osis, 2. Vel ædium habitandi causa ususfructus, vel usus legetur. 3. Quamdiu durat habitatio. 4. De usu fundi.

10. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Si habitatio legetur, an perinde sit, atque si usus, quaritur? & effectu quidem idem pene esse legatum usus & habitationis, & Papinianus consensit lib. xviii. Quæstionum. † Denique donare non poterit; sed eas personas recipiet, quas & usufructarius. Ad heredem tamen nec ipsa transit 12: nec, non utendo, amittitur, nec capitis diminutione 13. §. 1. Sed si xp̄osis sit relicta, an usus sit, videndum? & Papinianus lib. vii. responsorum ait, usum esse, non etiam fructum relictum. §. 2. Sed (si) sic relictus sit, illi donis ususfructus habitandi causa: utrum habitationem solam, an vero & usumfructum habeat, videndum. Et Priscus, (&) Nerarius putant, solam habitationem legatam; quod est verum. Plane, si dixisset testator usum habitandi causa, non dubitarem, quin valeret. §. 3. Utrum autem unius anni sit habitatio, an usque ad vitam, apud veteres quæsitum est. Et Rutilius, donec vivat, habitationem competere ait; quam sententiam & Celsus probat lib. xviii. Digestorum. §. 4. Si usus fundi sit relictus, minus 14 utique esse, quam fructum, longeque, nemo dubitat: sed, quid in ea causa sit, videndum. Et Labeo ait, habitare eam in fundo posse, dominumque prohibitorium illo venire: sed colonum non 15 prohibitorium, nec familiam, (scilicet eam,) quæ agrî colendi causa illic sit; ceterum, si urbanam familiam illo mittat, qua ratione ipse prohibetur, & familiam prohibendam, ejusdem rationis est. † Idem Labeo ait, & cella vinaria & olearia eum solum usum: dominum vero invito eo non usum.

11. GAJUS lib. 2. Rerum quotidianarum sive aureorum.

Inque 16 eo fundo hastenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit, neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimento (sit); nec ulli alii jus, quod habet, aut vendere, aut locare 17, aut gratis concedere potest.

2. De usu pecoris. 3. Armenti boum. 4. Equitii.

5. Servi, vel ancilla.

12. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Plenum autem usum debet habere, si & villæ & pratorii (ei) relictus est. † Venire plane proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicendum est, &, per tempora fructuum colligendorum etiam habitare illic posse, admittendum est. §. 1. Præter habitationem, quam habet, cui usus datus est, deambulandi quoque & gestandi jus habebit. † Sabinus & Cassius, & lignis ad usum quotidianum, & horto, & pomis, & oleribus, & floribus, & aqua usum: non usque ad compendium, sed ad usum, scilicet, non usque ad abusum. † Idem Nerva; & adjicit, stramentis etiam usum; sed neque foliis, neque oleo, neque frumento, neque frugibus usum. Sed Sabinus, & Cassius, & Labeo, & Proculus hoc amplius (etiam) ex his, quæ in fundo nascuntur,

(9. arg. l. 27. §. 1. in fin. infr. de usufr. l. 19. C. de Episc. & cleric. (10. l. 4. in pr. supr. h. t. (11. v. l. 5. C. de instit. & substit. (12. l. 11. C. de usufr. (13. l. 10. supr. de capite minut. (14. §. 1. Inst. h. t. (15. l. 15. in fin. infra eod. (16. d. §. 1. in fin. Inst. h. t. (17. l. 8. in pr. supr. eod.

quod ad victum sibi, suis sufficiat, sumpturum, & ex his, quæ Nerva negavit. Jubentius, etiam cum convivis & hospitibus posse uti. Quæ sententia mihi vera videtur: aliquo enim largius cum usufructuario agendum est pro 18 dignitate ejus, cui relictus est usus. † Sed utetur is (ut puto) dumtaxat in villa. Pomis autem, & oleribus, & floribus, & lignis, videndum, utrum eodem loco utatur dumtaxat, an etiam in oppidum ei deferri possint? sed melius est accipere, & in oppidum deferenda: neque enim grave onus est horum, si abundant in fundo. §. 2. Sed si 19 pecoris ei usus relictus est, puta gregis ovilis, ad stercorendum usum dumtaxat, Labeo ait: sed neque lana, neque agnis, neque lacte usum; hæc enim magis in fructu esse. Hoc amplius, etiam modico lacte usum puto: neque enim tam stricte 20 interpretanda sunt voluntates defunctorum. §. 3. Sed si boum armenti usus relinquatur, omnem usum habeat, & ad arandam, & ad cetera, ad quæ boves apti sunt. §. 4. Equitii quoque legato usu, videndum, ne & domare possit, & ad vehendum sub jugo uti? & si forte auriga fuit, cui usus equorum relictus est, non puto eum Circensibus his usum: quia quasi locare eos videtur; sed si testator sciens eum hujus esse instituti, & vitæ, reliquit, videtur etiam de hoc usu sensisse. §. 5. Si usus ministerii alicui fuerit relictus, ad suum ministerium utetur, & (ad) liberorum, conjugisque: (neque) videbitur alii concessisse, si simul cum ipsis utatur. Quamquam, si filiofamilias usus servi sit relictus, vel servo, patri, dominove adquisitus ipse dumtaxat usum exigat, non etiam eorum, qui sunt in potestate. §. 6. Operas 21 autem servi usufructuarii non locabit, neque alii utendo concedet: & ita Labeo. Quemadmodum enim concedere alii operas poterit, cum ipse uti debeat? † Idem tamen Labeo putat, si fundum conduxerit quis, usufructum servum posse ibi operari. Quid enim interest, in qua re opera ejus utatur? quare & si lanam conduxerit usufructarius expediendam, poterit etiam per usufructarias ancillas opus perficere. Idemque, si vestimenta texenda redemerit, vel insulam, vel navem fabricandam, poterit ad hæc operis uti usufructuarii. Nec offendetur illa Sabini sententia, ancillæ usu dato, ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedem capi; sed sibi lanam facere jure cogere: sibi enim facera videtur, qui non operas ejus locavit, sed opus, quod conduxit, expedit. Idem & Octavenus probat.

13. GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.

Sed ipsi servo, ancillæ pro operam excedem imponi posse, Labeoni placet.

Collatio ususfructus, fructus, & usus.

14. ULPIANUS lib. 17. ad Sabinum.

Per 22 servum usufructarium si stipuler, vel per traditionem accipiam, an adquirem, quaritur, si ex re mea, vel ex operis ejus? &, si quidem ex operis ejus, non valebit: quoniam nec locare operas ejus possumus 23; sed si ex re mea: dicimus servum usufructarium stipulantem, vel per traditionem accipientem, mihi adquirere 24, cum hac opera ejus utar. §. 1. Ususfructus, an fructus legetur, nihil interest: nam fructui & usus inest: usui fructus deest; & fructus quidem sine usu esse non 25 potest; usus sine fructu potest. † Denique si tibi fructus, deducto usu, legatus sit, inutile esse legatum 26, Pomponius lib. v. ad Sabin. scribit, &, si forte usufructu legato, fructus adimatur, totum videri ademptum scribit. † Sed, si fructus sine usu, videri constitutum, quæ & ab initio constitui potest. Sed si, fructu legato, usus adimatur, Aristo scribit, nullam 27 esse ademptionem: quæ sententia benignior est. §. 2. Usu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius ait confundi eum cum usu. † Idem ait, & si tibi usus, mihi fructus, legetur, concurrere nos in usu, me solum fructum habiturum. §. 3. Poterit autem apud alium esse usus, apud alium fructus sine usu 28, apud alium proprietas: veluti si, qui habet fundum, legaverit Titio usum, mox heres ejus tibi fructum legaverit, vel alio modo constituerit.

De usu fundi.

15. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

Fundi usu legato, licebit usufructuario & ex penu, quod in annua dumtaxat sufficiat, capere; licet mediocris prædii eo modo fructus consumantur: quia & domo & servo ita uteretur, ut nihil

(18. v. l. 52. §. 2. supr. de judic. (19. §. 4. Inst. h. t. (20. l. 12. infr. de reg. jur. (21. §. 3. Inst. h. t. l. 14. in pr. infr. eod. (22. l. 23. infr. de stipul. servor. (23. l. 12. §. ult. in pr. supr. h. t. immo vide l. 2. infr. de usu & usufr. legat. (24. l. 16. in fin. l. 20. infr. h. t. (25. Obst. §. ult. infr. hic. l. 5. §. 2. infr. usufr. quemadm. caveat. v. l. 13. §. 3. infr. de accepti. (26. Immo vide dd. l. l. (27. Adde l. 1. infr. de adimend. legat. (28. l. 5. §. 2. inf. usufr. quemadm. caveat. ali

lil fructuum nomine superesset. §. 1. Sicut is, cui usus fundi legatus est, quominus dominus agri colendi 29 causa ibi versetur, prohibere non potest, alioquin & frui dominum prohibebit, ita nec heres quidquam facere debet, quo minus is, cui usus legatus est, utatur, ut bonus paterfamilias uti debet.

De usu fundi instructi. 1. De rei custodia. 2. De usu servi.

16. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Si ita legatus esset usus fundi, ut instructus 30 esset, earum rerum, quæ in instrumento (fundi) essent, perinde ad legatarium usus pertinet, ac si nominatim ei earum rerum usus legatus fuisset. §. 1. Dominus proprietatis, etiam invito usufructuario, vel usuario, fundum, vel ædes, per saltuarium 31, vel infularium custodire potest: interest enim ejus, fines prædii tueri. Eaque omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus usufructus, vel usus fuerit. §. 2. Servo, cujus usum dumtaxat, non etiam fructum, habemus, potest (&) a nobis quid donari 32, vel etiam ex pecunia nostra negotiatum esse: ut, quidquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.

Si filiofam., vel servo usus legatur.

17. AFRICANUS lib. 5. Quæstionum.

Filiofamilias, vel servo ædium usu legato, (&) utile legatum esse existimo, & eodem modo persecutionem ejus competituram, quo competeret, si fructus quoque legatus esset. Itaque non minus absente, quam præsentem filio, servove, pater, dominusve in his ædibus habitabit.

De refectione rei.

18. PAULUS lib. 9. ad Plautium.

Si domus usus legatus sit sine fructu, communis refectione est (rei) in fartis testis, tam heredis, quam usuarii. Videamus tamen, ne, si fructum heres accipiat, ipse reficere debeat: si vero talis sit res, cujus usus relegatus est, ut heres fructum percipere non possit, legatarius reficere cogendus est. Quæ distinctio rationem habet.

Usus non dividi.

19. IDEM lib. 3. ad Vitellium.

Usus pars legari non potest: nam frui quidem pro parte possumus 33; uti pro parte non possumus.

De usu servi.

20. MARCELLUS lib. 13. Digestorum.

Servus, cujus mihi usus legatus est, acquirit mihi 34; si inforterit, & operis ejus utar in taberna: nam mercibus vendendis, emendisque acquirit mihi; sed & si jussu meo, per traditionem accipiet.

De usu aquæ.

21. MODESTINUS lib. 2. Regularum.

Usus aquæ personalis est: & ideo ad heredem usuarii trasmitti non potest.

De usu sylvæ. 1. Et ædium. 2. Si plus usus sit legatarius, quam oportet.

22. POMPONIUS lib. 5. ad Quintum Mucium.

Divus Hadrianus, cum quibusdam usus sylvæ legatus esset, statuit fructum quoque eis legatum videri: quia, nisi liceret legatariis cædere sylvam, & vendere, quemadmodum usufructuariis licet, nihil habituri essent ex eo legato. §. 1. Licet tam angustus est legatarius, cui domus usus legatus est, ut non possit occupare totius domus usum: tamen eis, quæ vacabunt, proprietarius non utetur: quia licebit usufruario, aliis & aliis temporibus nota domo uti: cum interdum domini quoque ædium, prout temporis conditio exigit, quibusdam utantur (quibusdam non utantur). §. 2. Usu legato, si plus usus sit legatarius, quam oportet, officio judicis, qui judicat, quemadmodum utatur, (quid) continetur? ne aliter, quam debet, utatur.

De re non mutanda.

23. PAULUS lib. 1. ad Neratium.

Neratius: Usuariz rei speciem is, cujus proprietas est, nullo modo commutare potest. (Paulus): deteriozem enim causam usuarii facere non potest: facit autem deteriozem, etiam in meliozem statum commutata.

(29. l. 10. §. ult. supr. h. t. (30. l. 5. in fin. infr. de instruct. vel instrum. legat. (31. l. 60. §. fin. infr. de legat. 3. (32. v. l. 37. §. 1. infr. de acquir. rer. domin. (33. v. l. 1. §. 9. infr. ad leg. Falcid. l. 72. in pr. infr. de verb. oblig. (34. l. 14. in pr. supr. h. t.

TIT. IX.

USUFRUCTUARIUS QUEMADMODUM CAVEAT.

De forma cautionis. 1. De re mobili, vel immobili. 2. De modis constituendi usumfructum. 3. De forma cautionis. 4. De rei qualitate in testatum redigenda. 5. Utilitas cautionis. 6. Dua clausula cautionis quando committuntur. 7. Quid stipuletur proprietarius.

1. ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.

Si cujus rei usufructus legatus sit, æquissimum Prætori visum est, de utroque i legatarium cavere: & usum se 2 boni viri arbitratu; & cum usufructus ad eum pertinere desinet, restitutum 3 quod inde exstabit. §. 1. Hæc stipulatio, siue mobilis res sit, siue soli, interponi debet. §. 2. Illud sciendum est, ad fideicommissa etiam aptari eam debere. † Plane, & (si) ex mortis causa donatione usufructus constituatur, exemplo legatorum debeat hæc cautio præstari. † Sed & si ex alia quacumque causa constitutus fuerit usufructus, idem dicendum est. §. 3. Cavere autem debet, viri boni arbitratu perceptum iri usumfructum: hoc est, non deteriozem se causam usufructus facturum, ceteraque facturum, quæ in re sua faceret. §. 4. Recte autem facient & heres & legatarius, qualis res sit, cum frui incipit legatarius, si in testatum redegerint, ut inde possit apparere, an, & quatenus rem pejorem legatarius fecerit. §. 5. Utilius autem visum est, stipulatione de hoc caveri, ut, si quis non viri boni arbitratu utatur, committatur stipulatio statim: nec expectabimus, ut amittatur usufructus. §. 6. Habet autem stipulatio ista duas 4 causas: unam, si aliter quis utatur, quam vir bonus arbitrabitur; aliam de usufructu restituendo, quarum prior statim committetur, quam aliter fuerit usus, & sapius committetur; sequens committetur, finito usufructu. §. 7. Sed quod diximus, id, quod inde exstabit, restitutum iri, non ipsam rem stipulatur proprietarius; inutiliter enim rem suam stipulari videretur 5, sed stipulatur restitutum iri, quod inde exstabit. Interdum autem inerit proprietatis æstimatio, si forte fructuarius, cum possit usucapionem interpellare, neglexit, omnem enim reuram suscipit:

2. PAULUS lib. 75. ad Edictum.

Nam fructuarius custodiam præstare debet.

Qui casus hac actione continentur. 1. Quid sit desinere pertinere usumfructum. 2. De usufructu repetito. 3. Si eidem usufructus pure, proprietateque sub conditione legata sit. 4. Si heres alienaverit proprietatem, & postea amittatur usufructus.

3. ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.

Omnes autem casus continentur huic stipulationi, quibus usufructus amittitur. §. 1. Desinere pertinere usumfructum accipiemus, etiam si nec cœperit 6 pertinere, quamvis legatus sit: & committetur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere, quod nec cœpit. §. 2. Si usufructus repetitus 7 exit legato, quotiesque amissus fuerit, nisi utiliter fuerit cautum, committetur ista stipulatio, sed exceptione opus erit. §. 3. Sed & si quis usufructum tibi legaverit, & sub conditione, si liberos habueris, proprietatem: amisso usufructu, committetur quidem stipulatio, sed exceptio locum habebit. §. 4. Si heres alienaverit proprietatem, & postea amittatur usufructus, an ex stipulatu agere possit, videamus? Et fortius dici potest, ipso jure non committi stipulationem: quia neque heredi, successoribusve ejus restitui potest, neque is, cui potest (id est, ad quem pervenit proprietatem) pertinet ad stipulationem 8. Sed is, ad quem pervenit, tempore quæsitii domini sibi prospicere alia cautione debet: quod etsi non fecerit, nihilominus in rem actione uti potest.

De consolidatione.

4. VENULEJUS lib. 12. Stipulationum.

Si fructuarius proprietatem adsecutus fuerit, desinit quidem usufructus ad eum pertinere, propter confusionem 9: sed si ex stipulatu cum eo agitur, aut ipso jure inutiliter agi dicendum est, si viri boni arbitrium hac usque porrigitur, aut in factum excipere debeat.

TIT. IX. (1. §. 6. infr. hic. (2. l. 13. in fin. pr. supr. l. 4. C. de usufruct. (3. l. 8. §. 4. versic. item de re. supr. qui factis. cog. (4. in princ. supr. hic. (5. l. 29. §. 1. l. 82. in pr. infr. de verbor. obligation. (6. Vide tamen l. 96. in pr. infr. de condit. & demonstrat. (7. v. l. 5. in pr. supr. de usufruct. l. 23. infr. de usu & usufr. legat. (8. arg. l. 38. §. 17. infr. de verbor. obligat. (9. l. 27. supr. quib. mod. usufr. amitt. §. 3. Inst. de usufr.

De doli clausula. 1. *De usu.* 2. *De fructu sine usu.*

3. *De habitatione, & operis.*

5. *ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.*

Huic stipulationi *dolum malum abesse*, abfuturumque esse continetur: & cum in rem sit doli mali mentio concepta, omnium dolum comprehendere videtur, successorum, & adoptivi 10 patris. §. 1. *Sed si usus sine fructu legatus erit, adempta fructus causa, satisfdari jubet Prætor.* Hoc merito: ut de solo usu 11, non etiam de usufructu caveatur. §. 2. Ergo, & si fructus sine 12 usu obtigerit, stipulatio locum habebit. §. 3. Et si habitatio 13, vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit; licet per omnia hæc usumfructum non imitantur.

De reditu.

6. *PAULUS lib. 75. ad Edictum.*

Idem est (&) in *reditu prædii*: sicuti si vindemia legata esset, vel messis: quamvis ex usufructu ea percipiantur, quæ legata, morte legatarii, ad heredem redeunt.

De cautione omissa. 1. *De usufructu, seu usu pecuniæ.*

7. *ULPIANUS lib. 79. ad Edictum.*

(Et) si usufructus nomine, re tradita, satisfdatum non fuerit, Proculus ait, posse heredem rem vindicare: & si objiciatur exceptio de re usufructus nomine tradita, replicandum erit: Quæ sententia habet rationem; sed & ipsa stipulatio condici 14 poterit. §. 1. Cum usufructus *pecuniæ* legatus esset, exprimi debent hi duo casus in stipulatione: *cum morieris, aut capite minueris, dari*: idcirco hi duo 15 soli casus, quoniam pecuniæ usus aliter amitti non potest, quam his casibus.

Cui cavendum.

8. *PAULUS lib. 75. ad Edictum.*

Si tibi usufructus, & mihi proprietas legata sit, mihi 16 cavendum est; sed si mihi sub conditione (proprietas) legata sit, quidam, & Marcianus, & heredi, & mihi cavendum esse, putant: quæ sententia vera est. † Item, si mihi legata sit, & cum ad me pertinere desierit, alii: & hic utrisque cavendum, ut supra, placuit. † Quod si duobus conjunctim usufructus legatus sit, (&) invicem 17 sibi cavere debebunt, & heredi in casum illum, *si ad socium non pertineat usufructus, heredi reddi.*

Verum legatarius, an fideicommissarius caveat. 1. *De usufructu constituto jure prætorio.* 2. *Si eidem proprietas ex die, usufructus pure relictus sit.* 3. *De usufructu vestis.* 4. *De pluribus proprietariis.*

9. *ULPIANUS lib. 51. ad Edictum.*

Si usufructus mihi legatus sit, eumque restituere sicut Titio rogatus, videndum est, quis debeat cavere: utrum Titius, an

(10. l. 38. §. 15. *infr. de verb. oblig.* (11. l. 5. *in fin. l. 10. supr. de usufr. ear. rer.* (12. v. l. 14. *in fin. supr. de usu & habitat.* (13. l. 11. *infr. h. tit.* (14. l. 5. §. 1. *supr. de usufr. ear. rer.* (15. l. 9. *supr. d. t.* (16. l. 6. *in pr. supra. d. t.* (17. d. l. 6. *in fin.*

ego, qui legatarius sum? an illud dicimus, mecum heredem acturum, cum fideicommissario me agere debere? & est expeditius, hoc dicere: si mihi spes aliqua durat usufructus, & cum tu amiseris, potest ad me recidere, hoc est, ad legatarium, ita rem expediri, ut tu mihi, ego domino proprietatis caveam. Quod si fideicommissarii causa usufructus mihi relictus est, nec est ulla spes ad me revertendi fructus, recta via fideicommissarium cavere oportet domino proprietatis. §. 1. Illud sciendum est: si jure ipso quis usumfructum habet, si jure etiam per tutionem 18 Prætoris, nihilominus cogendum esse fructuarium cavere, aut actiones suscipere. §. 2. Plane si *ex die proprietas alicui legata sit, usufructus pure*, dicendum esse Pomponius ait, remittendam (esse) hanc cautionem fructuario; quia certum sit, ad eum proprietatem, vel ad heredem ejus perventuram. §. 3. *Si vestis usufructus legatus sit, scripsit Pomponius, quamquam heres stipulatus sit, finito usufructu vestem reddi*, attamen non obligari promissorem, si eam sine dolo malo adtritam reddiderit. §. 4. Si plures domini sint proprietatis, unusquisque pro sua parte stipulabitur.

De usufructu servi communis.

10. *PAULUS lib. 40. ad Edictum.*

Si servi, qui nobis communis erat, usumfructum tibi legavero, necessaria erit hæc cautio heredi meo: quamvis enim de proprietate possit communi dividendo experiri, tamen causa usufructus, qui tuus proprius est, ad officium communi dividendo Judicis non pertinebit.

De usu domus.

11. *PAPINIANUS lib. 7. Responsorum.*

Usu quoque domus 19 relictæ, viri 20 boni arbitrato cautionem interponi oportet: nec mutat, si pater heredes filios simul habitare cum uxore legataria voluit.

De usufructu vasorum.

12. *ULPIANUS lib. 18. ad Sabinum.*

Si vasorum (ipsorum) usufructus relictus sit, non erit cautio Senatusconsulti necessaria; sed illa sola, *boni viri arbitrato usum fructuarium*. Si igitur tradita sunt fruendi causa, nemo dubitat, non fieri ejus, qui accepit: non enim ideo traduntur, ut dominium recedat ab eo, qui tradit, sed ut utatur fruatur legatarius. Ergo, cum non fiant fructuarii vasa, vindicari a proprietario possunt, cautione non data. † Videndum est de conditione, an possit locum habere? Et proditum est, neminem rem suam, nisi *fructu 21* condicere posse.

(18. l. 1. *in pr. supr. quib. mod. usufr. amitt.* (19. l. 5. §. 3. *supr. h. tit.* (20. l. 1. *in pr. & §. 6. supr. eod.* (21. §. 26. *Instit. de rer. divis. §. 14. vers. plane. Inst. de action.*

LIBER OCTAVUS.

TIT. I.

DE SERVITUTIBUS. I

Divisio servitutis.

1. *MARCIANUS lib. 3. Regularum.*

Servitutes aut personarum 2 sunt, ut usus, & usufructus: aut rerum, ut servitutes rusticorum prædiorum, & urbanorum.

De servitute adibus communibus non imponenda.

2. *ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.*

Unus ex dominis communium ædium servitutem imponere non potest. 3

Divisio servitutum realium.

3. *PAULUS lib. 21. ad Edictum.*

Servitutes prædiorum aliæ in solo, aliæ in superficie consistunt.

De die, & conditione. 1. *De modo.* 2. *De intervallis temporum.*

4. *PAPINIANUS lib. 7. Quæstionum.*

Servitutes ipso quidem jure neque 4 ex tempore, neque ad tempus, neque sub conditione, neque ad certam conditionem (verbi gratia, *quamdiu volam*) constitui possunt: sed tamen, si hæc adjiciantur, pacti, vel per doli exceptionem occurreret, contra placita servitutem vindicanti: idque & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere. §. 1. Modum adjici servitutibus posse constat: veluti quo genere vehiculi agatur, (vel non agatur,) veluti ut equo duntaxat, vel ut certum pondus vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur. §. 2. Intervalla dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis.

Quibus modis servitutes constituuntur. 1. *De intervallis temporum.*

5. *GAJUS lib. 7. ad Edictum provinciale.*

Via, iter, actus, ductus aquæ iisdem fere modis constituitur, quibus & usumfructum constitui diximus. §. 1. Usus servitutem temporibus 5 secerni potest: forte, ut quis *post horam ter-*

TIT. I. (1. Lib. 3. C. 34. & 2. *Instit.* 3. (2. l. 15. *in princ. infra. h. tit.* (3. l. 11. l. 34. *in pr. infr. de servit. præd. rustic. l. ult. in fin. infr. commun. præd.*

(4. l. 44. §. 1. *infr. de oblig. & act.* (5. l. 19. §. fin. *infr. commun. divid. l. 5. in pr. infr. de aqu. quotid.*

tiam